

Ўзбекистон Республикаси
Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги
Андижон вилояти педагогик маҳорат маркази

**Мактабгача таълим тарбиячиларининг малакаларини
ошириш бўйича маъруза матнлари бўйича тайёрланган.**
(ўқув қўлланма)

Андижон 2026 йил

Мактабгача таълим тарбиячиларинг малакаларини ошириш учун тайёрланган ўқув қўлланма тузувчилари марказ профессори М.Абдуллаева, катта ўқитувчи М.Тўракулова, марказнинг мактабгача бўлими бошлиғи Г.Усмоновалар томонидан тайёрланган.

Маъсул мухаррир Ў. Қурбонов

Тақризчилар: М.Куйчиева
 М.Ортиқова

Ушбу қўлингиздаги мактабгача таълим ташкилотларининг тарбиячиларини малкаларини оширишлари учун, тайёрланган ўқув қўлланмада белгиланган ишчи ўқув режа, дастур асосида тарбиячиларнинг малакаларини оширишга оид мавзулар қамраб олинган. Хар бир мавзудан кейин такрорлаш ва муҳокама учун саволлар берилган. Мавзуга оид муаммоли вазиятлар, уларнинг ечимлари, мустақил ишлашлари учун топшириқлар ва тавсиялар билан бойитилган. Шунингдек қўшимча мавзулар ҳам берилган.

Мазкур қўлланмани яратишдан мақсад: малка ошириш учун келган тарбиячиларга мактабгача таълим соҳасида кейинги йилларда эришилган ютуқлар, амалга оширилган ижобий ишлар ва кутаётган вазифалар борлигини тушунтириш, тингловчиларни билим, малка, кўникмаларини бугунги замон тараққиёти ва талабларига мослаш ва олган билимларини амалиётга тадбиқ эта олишларини таъминлашдан иборат.

Мазкур қўлланма педагогик маҳорат марказининг 2026 йил _____ январь куни бўлиб ўтган илмий кенгашида тасдиқланган.

Андижон 2026 йил

КИРИШ

Мамлакатимизда мактабгача таълим соҳасини ислоҳ қилиш борасида кенг қамровли ишлар олиб борилмоқда. Ҳар бир соҳанинг жадал ривожланиши, унинг ҳуқуқий базасининг нечоғлик мустаҳкам ва мукамаллиги билан бевосита боғлиқ. Шу сабабдан ҳам давлатимизда мактабгача таълим тизимини ривожлантириш ва уни янада такомиллаштиришга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий базани яратишга алоҳида аҳамият берилмоқда. Ўсиб келаётган авлодни соғлом ва ҳар томонлама етук вояга етказиш, таълим-тарбия жараёнига самарали таълим ва тарбия шакллари ҳамда усуллари жорий этишга қаратилган мактабгача таълимнинг самарали тизимини ташкил этиш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада кенгайтириш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, малакали педагог кадрлар билан таъминлаш, болаларни ҳар томонлама баркамол этиб тарбиялашга қаратилган бир қатор меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 11-сентябрдаги ПФ-158-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон – 2030” стратегияси қабул қилинди. Шу билан бирга, 2019-йил 16-декабрда Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-майдаги “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4312-сонли Қарорида ҳар бир инсонга ўз салоҳиятини рўёбга чиқариши учун муносиб шароитларни яратиш, таълим тизими ислохотлари доирасида мактабгача таълим тизимини янги босқичга олиб чиқиш ҳамда болаларнинг тўлиқ қамровини таъминлаш мақсад қилиб белгиланган ва мазкур мақсад ва вазифаларнинг самарадорлик кўрсаткичлари белгилаб берилган. Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019-йил 13-майдаги “Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 391-сон, 2020-йил 9-мартдаги “Болаларни бошланғич таълимга мажбурий бир йиллик тайёрлаш тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 132-сон, “Давлат мактабгача таълим тизими ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш тартибини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 135-сон, 2020-йил 22-декабрдаги “Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартини тасдиқлаш тўғрисида”ги 802-сон қарорларида мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятининг ҳуқуқий асослари яратилди. Шулардан келиб чиқиб, мактабгача таълим соҳасида фаолият олиб бораётган ҳар бир ходим самарали иш фаолиятини йўлга қўйиши учун соҳани янада ривожлантириш ва такомиллаштиришга қаратилган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларнинг мазмун-моҳиятини яхши билиши лозим.

Мактабгача таълим тарбиячиларини малакасини ошириш 100 соатлик ўқув режа қилинган бўлиб, режа уч модульга бўлинган.

1 – модуль Ижтимоий кўникмаларни ривожлантириш:

Жами 100 соатни 20 соати, 20 фоизи ажратилган; Бундан 10 соати маъруза , 10 соати амалий.

Модуль мақсади: Ушбу ўқув модуль орақли тинловчилар “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонуни, мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштиришга қаратилган, Ўзбекистон Республикаси Президенти, Вазирлар Маҳкамаси ва Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги томонидан қабул қилинган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларининг мазмун-моҳияти ҳақида маълумотлар ва тушунчалар бериш.

Жумладан: Мактабгача та’лим тизимида оид ме’ёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ва мактабгача та’лим соҳасида давлат сиёсатининг устувор йўналишлари. Мактабгача таълим соҳасидаги **ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар** – бу болаларни тарбиялаш, таълим бериш, саломатлигини сақлаш ва муассасаларни ташкил этиш билан боғлиқ давлат сиёсати ва ҳуқуқий тартибни белгилайдиган расмий ҳужжатлардир.

2-модуль Умумқасбий кўникмаларни ривожлантириш:

Ушбу модульга 26 соат ажратилган 10 соат маъруза 10 соат амалий ва 6 соат кўчма машғулоти учун.

Модуль мақсади: Давлат таълим талаблари ва “Илк қадам” давлат ўқув дастури, асосида таълим-тарбияжараёнини ривожлантириш, мактабгача болалар психологияси, тарбиячиларнинг педагогик фаолиятини режалаштириш мактабгача ёшдаги болаларни саводга ўргатиш масаларини қамраб олган. Бундан жакхон тажрибалари ҳамда ўзимиздаги илғор оммалаштирилган иш тажрибалардан кенг фойдаланиш имконияти яратилган.

3. модуль Таълим-тарбия жараёнини ташкил этишга замонавий ёндашувлар:

Ушбу модульга 48 соат ажратилган. 18 соат назарий 30 соат амалий машғулоти учун.

Модуль мақсади: Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш, мусиқа машғулотида болаларни ижодкорлигини ривожлантириш, мактабгача таълимда модульлаштириш технологияларидан фойдаланиш, “Санъат” “Қуриш, конструкциялаш ва математика”, марказларида таълим фаолиятни ташкил этиш билан биргаликда касбий фаолиятда рақамли технологияларидан фойдаланиш масаласига 4 соат, танлов моделига 4 соат, 6 соат якуний аттестацияларга ажратилган.

1 – модуль Ижтимоий кўникмаларни ривожлантириш:

АСОСИЙ ҲУҚУҚИЙ-МЎЁРИЙ ҲУЖЖАТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонунлари

Ҳужжат номи	Қабул қилинган санаси	Мазмуни
"Таълим тўғрисида"ги Қонун	23.09.2020	Барча таълим босқичлари қаторида мактабгача таълимнинг мақсади, ташкил этилиши, турлари ва ҳуқуқий асослари белгиланган.
"Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги Қонун	16.10.2019	Мактабгача таълим муассасаларининг фаолияти, ота-оналар ҳуқуқлари, давлат ва хусусий МТМлар фаолияти қонунийлаштирилган.

2. Президент Фармон ва Қарорлари

Ҳужжат рақами	Номи	Мазмуни
ПФ-5198	Мактабгача таълимни ривожлантириш чора-тадбирлари	Вазирлик ташкил этилиши, тизимда ислохотлар
ПҚ-3651	Мактабгача таълим сифатини ошириш	Давлат стандартларини жорий қилиш
ПҚ-4312	Иқтисодий ва солиқ имтиёзлари бериш	Хусусий МТМларни рағбатлантириш

3. Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари

№	Номи	Мазмуни
Қарор № 244 (25.04.2018)	Мактабгача таълимнинг Давлат таълим стандартини тасдиқлаш	Таълим мазмуни, боланинг ривожланиш йўналишлари
Қарор № 528 (2017)	Мактабгача таълим тизимини тубдан ислох қилиш	Бошқарув, кадрлар, молиялаштириш
Қарор № 681 (2018)	Давлат-хусусий шериклик асосида МТМ ташкил этиш тартиби	Шарт-шароитлар, лицензиялаш, назорат

4. Мактабгача ва мактаб таълими хужжатлари

- Ўқув дастурлари ва методик йўриқномалар
- Болалар овқатланиши ва санитария-гигиена қоидалари
- Педагоглар фаолияти ва малака ошириш тартиби

МЕЎЁРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР КАТЕГОРИЯЛАРИ

Категория	Ҳужжатлар
Ташкилий-ҳуқуқий	Қонунлар, Президент қарори, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари
Таълим мазмуни	Давлат таълим стандарти, ўқув дастурлари
Назорат ва сифат	Лицензия талаблари, аттестация қоидалари
Ота-она билан шартнома	Болани қабул қилиш, тўлов шартлари
Инсон ҳуқуқлари	Болалар ҳуқуқлари, инклюзив таълим нормалари

Ўзбекистон Республикасининг “**Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида**”ги **Қонуни** — бу болаларни мактабгача таълим соҳасида тарбиялаш ва таълим беришни ҳуқуқий асосга асослаб берувчи муҳим ҳужжатдир. Ушбу қонуннинг асосий жиҳатлари куйидагича:

Қонун қабул қилинган саналар

- Қонунчилик палатаси томонидан — **2019 йил 22 октябр**,
- Сенат томонидан — **2019 йил 14 декабр**да маъқулланган.
- 2019 йил 16 декабрда 595-сонли қарор билан тасдиқланган.

1. Мақсад ва ҳуқуқий асос

- **Мақсад:** мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш.
- Ҳуқуқий асос сифатида қонун ўзидан ташқари, халқаро шартномалар ҳам қўлланилиши мумкин.

2. Асосий тушунчалар

Қонунда қатор таърифлар берилган:

мактабгача бўлган ёш бола 0–7 ёшдаги болалар,
Давлат мактабгача таълим ташкилоти,

Нодавлат мактабгача таълим ташкилоти,
Инклюзив таълим,
Мактабгача таълим ва тарбия давлат стандарти ва давлат таълим
дастури.

3. Принциплар

Қонуннинг 4-моддасида белгиланган принциплар:

- барча болалар учун тенг имконият,
- индивидуал ёндашув,
- таълим ва тарбия бирлиги,
- мактабгача ва умумий ўрта таълим ўртасида узлуксизлик,
- демократик ва дунёвий таълим,
- шаффофлик ва очиқлик,
 - боланинг тараққиётига мувофиқ рақамланган контент ва шароитлар.

4. Болаларни қабул қилиш ва гуруҳлар

- Болаларнинг мактабгача таълимга қабул ва чиқариш тартиби, давлат мактабларда — вазирликлар белгиланган тартибга биноан, хусусийда — устав билан тартибланган.
 - Гуруҳларда бир вақтда қабул қилинадиган болалар сони ёшга қараб белгиланади: 3–7 ёш – 30 нафар

5. Вазирлик ва идоралар

- Қонун бажарилишини таъминлайдиган органлар — Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги, Вазирлар Маҳкамаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва маҳаллий ҳокимиятлар ваколатлари белгилаб берилган.

6. Инклюзив ва хусусий муассасалар

- **Инклюзив таълим:** таълимга эҳтиёжи бор болаларга тенг имкониятлар таъминланади.
- Хусусий, оилавий ва нодавлат муассасалар (якка тадбиркор сифатида ёки юридик шахс) 25 нафаргача бола қабул қилиш ҳуқуқига эга.

7. Иш режими ва болалар кун тартиби

- Гуруҳлар муддатлари ва овқатлаштириш тартиби:

9–10,5 соат — 3 марта овқат,
12 соат — 4 марта,

кеча-кунда — 5 марта овқатлантириш ва уйқу шароитлари.

- Бир кунда 2–2,5 соат ухлаш тавсия этилади, 2–2,5 соат — кундузги уйқу учун ажратилади.

8. Давлат концепцияси ва стратегия

- 2030 йилгача мактабгача таълим тизимини ривожлантириш концепцияси 2019 йил 8 майда қабул қилинган.
- 2019–2024 йилларга мўлжалланган йўл харита, соҳани такомиллаштириш чоралари ва мақсадли кўрсаткичлар белгиланган.
- Қамров 2025 йилда 75,5% га етказилган, 6 ёшли болалар учун мажбурий 1 йиллик тайёргарлик режаси амалга оширилган.

Кутилаётган натижалар:

Тингловчилар ушбу модуль якунида қуйидаги билим, кўникма ва малакаларга эга бўлиши лозим:

Мамлакатимизда мактабгача таълим ташкилоти фаолиятининг янада такомиллаштириш ва ривожлантириш мақсадида қабул қилинаётган қонунларнинг ҳуқуқий жиҳатлари; мактабгача таълим соҳасида ташкилий фаолиятнинг мақсадлари, вазифалари, мазмуни; мактабгача таълим ташкилотлари педагог ходимларининг малака тавсифлари ва уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари каби билимлани билиши керак.

Мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилишни меъёрий ҳуқуқий асосларга кўра ташкил этиш; мактабгача таълим ташкилотини аттестациядан ўтказиш; ота-оналар билан ҳамкорликни йўлга қўйиш; таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш каби фаолиятларида меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлардан фойдалана олиш кўникмалари ва малакаларига эга бўлиши керак.

1 Мавзу: Мактабгача таълим тизимида оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар

(2 соат назарий машғулот)

Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси ва унинг асосий йўналишлари, жамият ривожи ҳамда таълим-тарбия масалалари ҳақида муайян билим, тушунчани бу борадаги кўникма ҳамда малакаларини ривожлантириш, Мактабгача таълим тарбия тўғрисида Қонуннинг мазмун моҳияти, Мактабгача таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси мазмун моҳияти ва ижролари тўғрисида

(Мактабгача таълим ва тарбия ҳақидаги қонун тўлиқ матни берилди)

Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги 595-сонли Қонуни

Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 16 декабрдаги “**Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида**”ги 595-сонли Қонуни, Қонунчилик палатаси томонидан **2019 йил 22 октябр**да қабул қилинган бўлиб, Сенат томонидан **2019 йил 14 декабр**да маъқулланган.

Қонун **11 та боб, 58 та моддадан** иборат.

1-боб. Умумий қоидалар

Ушбу боб, **1-6-моддаларни** ўз ичига олган. Яъни **6 та** модда **1-бобга** киритилган. Ушбу бобда Қонуннинг мақсади, Қонуннинг асосий тушунчалари, мактабгача таълим-тарбиянинг асосий принциплари, мактабгача таълим-тарбияда давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, мактабгача таълим-тарбия олишнинг давлат кафолатларини ўз ичига олган.

2-боб. Мактабгача таълим-тарбия соҳасини тартибга солиш.

Ушбу боб **7-14-моддаларни** ўз олган, яъни **8 та** модда **2 бобга** киритилган. Ушбу бобда давлат сиёсатини рўёбга чиқаришда амалга оширувчи органлар Вазирлар Маҳкамаси ДТС инспекцияси, мактабгача таълим вазирлиги маҳаллий ҳокимиятларнинг ваколатлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги тадбирларда иштирок этиши кўрсатилган.

3-боб. Мактабгача таълим ва тарбия тизими. Мактабгача таълим ташкилотларининг турлари.

Ушбу бобга **15-17-моддалар** киритилган. **3 та** моддани ўз ичига олган. Ушбу бобда мактабгача таълим ва тарбия тизими, мактабгача таълим ташкилотининг мақоми, мактабгача таълим ташкилотларининг турлари белгиланган.

4-боб. Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини ташкил этиш.

Ушбу бобга **18-моддадан 27-моддагача** киритилган бўлиб, **10 та** моддани ўз ичига олган. Мазкур бобда давлат, нодавлат жисмоний шахслар томонидан мактабгача таълим-тарбия хизматини ташкил этиш, МТТларни лицензиялаш, аккредитацияси, МТТларни ташкил этишнинг мажбурийлиги МТТларни ҳуқуқ ва мажбуриятлари, МТТлар фаолиятини молиялаштириш вазирлик ҳузуридаги мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармаси, мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизими ҳақида кўрсатилган ва қонун асосида асосланган.

5-боб. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим – тарбия жараёнини ташкил этиш.

Бу бобга **28-моддадан 31-моддагача** киритилган бўлиб, **4 та** моддани ўз ичига олган. Бунда таълим ва тарбиянинг давлат стандарти, давлат таълим дастури, иш режими, таълим бериш тили ҳақида кўрсатилган.

6-боб. Мактабгача бўлган ёш даврлари. Болаларни мактабгача таълим ташкилотларига қабул қилиш ва улардан чиқариш.

Мазкур бобга **32-35-моддалар** киритилган бўлиб, **4 та** моддани ўз ичига олган. Ушбу бобда мактабгача бўлган ёш ва унинг даврлари, МТТларга қабул қилиш ва уларни чиқариш, гуруҳларни тўлдириш, МТТларда ҳақ тўлашлар ҳақида белгиланган.

7-боб. Мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим – тарбия жараёни иштирокчилари, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари.

Ушбу бобга МТТларда таълим-тарбия иштирокчилари **36-моддадан 44-моддалар** киритилган бўлиб, **9 та** моддани ўз ичига олган. Ушбу бобга МТТларда таълим-тарбия иштирокчилари МТМ ёшидаги болаларни ҳуқуқлари, қонуний вакилларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, МТТлар педагог ходимларини ҳуқуқ ва мажбуриятлари, ДМТТларининг педагог ходимларининг ҳафталик иш юкламаси, МТТходимларининг меҳнатига ҳақ тўлаш ва дам олиши, педагогнинг касбий стандарти, МТТларининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш, МТТларда таълим-тарбия тизимида меҳнат фаолиятини амалга оширишга чекловлар ҳақида қонун асосида асосланган.

8-боб. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш.

Бу бобга **45-47-моддалар** киритилган бўлиб, **3 та** моддани ўз ичига олган. Ушбу бобда мактабгача таълим ёшидаги болаларни қараб туриш ва уларни таъминлаш, МТТларда болалар овқатланишларини ташкил этиш, болалар соғлигини сақлаш масалаларига эътибор берилган.

9-боб. Мактабгача таълим ташкилотини бошқариш ва унинг фаолиятини ташкил этиш тартиби.

Ушбу бобга **48-51-моддалар** киритилган бўлиб, **4 та** моддани ўз ичига олган. Бунда МТТларни бошқариш ва унинг фаолиятини ташкил этиш, МТТнинг педагогик кенгаши, кузатув кенгаш МТТнинг раҳбари ҳақида фикр юритилган.

10-боб. Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминоти. Мактабгача таълим ва тарбия тизимини илмий-услубий жиҳатдан таъминлаш вазифалари.

Ушбу бобга **52-53-моддалар** киритилган бўлиб, бунда МТТни илмий-услубий таъминоти, илмий-услубий таъминлаш вазифалари ҳақида кўрсатилган.

11-боб. Якунловчи қоидалар.

Мазкур бобга 54-58-маддалар киритилган бўлиб, 5 та моддани ўз ичига олган. Бунда низоларни ҳал этиш, қонун ҳужжатларини бузганлик учун жавобгарлик, қонуннинг ижросини, етказилишини, моҳияти ва аҳамиятини тушунтирилишини таъминлаш, қонун ҳужжатларини, ушбу қонунга мувофиқлаштириш ва қонунни кучга кириши ҳақида фикрлар юритилган.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯ ТЎҒРИСИДА

**Қонунчилик палатаси томонидан 2019 йил 22 октябрда қабул қилинган
Сенат томонидан 2019 йил 14 декабрда маъқулланган.**

2019 йил 16 декабрда 595 –сонли қарор билан тасдиқланган.

Қўлланмада тингловчиларга тўла қонли тушунарли бўлиши учун Мактабгача таълим-тарбия қонуни тўла матни берилди.

1-боб. Умумий қоидалар

1-модда. Ушбу Қонуннинг мақсади

Ушбу Қонуннинг мақсади мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

2-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчилик

Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчилик ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

3-модда. Асосий тушунчалар

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилади:

алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болалар — ногиронлиги бўлганидан ёки бўлмаслигидан қатъи назар, оила, педагоглар, мутахассислар, жамият ва давлатнинг алоҳида эътиборига муҳтож бўлган индивидуал эҳтиёжларга эга болалар;

давлат мактабгача таълим ташкилоти — давлат томонидан молиялаштириладиган ва бошқариладиган ҳамда мактабгача таълим ва

тарбиянинг давлат стандартига мувофиқ мактабгача таълим ва тарбия хизматлари кўрсатувчи ташкилот;

инклюзив таълим ва тарбия — болаларнинг алоҳида таълим олишга бўлган эҳтиёжларини ҳамда индивидуал имкониятларини ҳисобга олган ҳолда таълим ва тарбия олиши учун тенг имкониятларни таъминлайдиган жараён;

мактабгача бўлган ёш — болаларнинг туғилган пайтидан етти ёшгача, то уларга умумий ўрта таълим ташкилотларида таълим бериш бошланган пайтга қадар бўлган ёши;

мактабгача таълим ва тарбия — болаларга таълим ва тарбия беришга, уларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий, этик, эстетик ва жисмоний жиҳатдан ривожлантиришга, шунингдек болаларни умумий ўрта таълимга тайёрлашга қаратилган узлуксиз таълим тури;

мактабгача таълим ва тарбия давлат стандарти — таълим-тарбия жараёнининг ҳажмига, мазмунига ва сифатига, мактабгача таълим ташкилотини куриш ва жиҳозлашга, шунингдек мактабгача ёшдаги болаларнинг соғлом овқатланишини ва хавфсизлигини ташкил этишга доир мажбурий талаблар мажмуи;

мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури — бола томонидан ўзлаштирилиши лозим бўлган асосий билимларнинг, маҳорат ва кўникмаларнинг ҳажмини ҳамда мазмунини белгиловчи, шунингдек таълим ва тарбия мазмунининг ўзига хослигини, таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятларини тавсифловчи ҳужжат;

мактабгача таълим ташкилоти — мактабгача таълим ва тарбия соҳасида таълим ва тарбия хизматлари кўрсатувчи давлат ва нодавлат ташкилоти;

нодавлат мактабгача таълим ташкилоти — нодавлат таълим хизматларини кўрсатиш соҳасидаги фаолиятни амалга оширишга доир лицензия асосида мактабгача таълим ва тарбия соҳасида таълим ва тарбия хизматларини кўрсатувчи юридик шахс;

педагогнинг касбий стандарти — мактабгача таълим ташкилоти педагогининг шахсий касбий сифатларига, билимларига, маҳорати ва кўникмаларига доир асосий талаблар мажмуи;

таълим ва тарбиянинг муқобил шакли — мактабгача таълим ва тарбия тизимидаги инновацион таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш модели.

4-модда. Мактабгача таълим ва тарбиянинг асосий принциплари

Мактабгача таълим ва тарбиянинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

ҳар бир бола учун мактабгача таълим ва тарбия олиш имкониятининг мавжудлиги;

ҳар бир боланинг истеъдоди нишонларини, иштиёқлари ва қобилиятларини ривожлантириш учун шарт-шароитлар тенглиги;

мактабгача бўлган ёшдаги болаларга таълим, тарбия бериш ва уларни соғломлаштиришнинг, оила ҳамда мактабгача таълим ташкилоти тарбиявий таъсирининг бирлиги;

мактабгача бўлган ёшдаги болаларга таълим ва тарбия бериш уйғунлиги;

боланинг шахсини ривожлантиришга йўналтирилган шахсий ёндашув;

мактабгача ва умумий ўрта таълимнинг изчиллиги ҳамда узлуксизлиги;

таълим ва тарбиянинг демократик ҳамда дунёвий хусусиятга эгалиги;

таълим-тарбия жараёнининг шаффофлиги ва очиқлиги;

мактабгача таълим ва тарбия мазмуни, даражаси ҳамда ҳажмининг мактабгача бўлган ёшдаги болаларнинг ривожланиш хусусиятларига ҳамда соғлиғи ҳолатига мувофиқлиги.

5-модда. Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари

Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

ҳар бир боланинг мактабгача таълим ва тарбия олишга бўлган ҳуқуқи амалга оширилишини таъминлаш;

болаларнинг мактабгача таълим ва тарбияга тўлиқ қамраб олиншини таъминлаш учун шарт-шароитлар яратиш;

боланинг ривожланишида, мактабгача таълим ва тарбия олишида оилага ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш;

болаларнинг, шу жумладан алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болаларнинг сифатли мактабгача таълим ва тарбия олиши учун шарт-шароитлар яратиш;

таълим ва тарбия беришнинг муқобил шакллари яратиш ҳамда ривожлантириш;

мактабгача таълим ва тарбияни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш;

мактабгача таълим ташкилотлари тармоғини кенгайтиришга қаратилган давлат-хусусий шериклик механизмларини жорий этиш ва ривожлантириш;

мактабгача бўлган ёшдаги болаларни ҳар томонлама ривожлантириш мақсадида замонавий инновацион ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш;

халқаро ҳамкорликни ривожлантириш.

6-модда. Мактабгача таълим ва тарбия олишга доир давлат кафолатлари

Ҳар бир бола мактабгача таълим ва тарбия олиш ҳуқуқига эга.

Давлат ҳар бир боланинг умумий ўрта таълим ташкилотига ўқишга киришидан бир йил олдин давлат мактабгача таълим ташкилотларида умумий ўрта таълимга мажбурий бир йиллик тайёргарликдан ўтишга бўлган ҳуқуқини кафолатлайди.

Боланинг мактабгача таълим ва тарбия олишига доир давлат кафолатлари давлат мактабгача таълим ташкилотлари негизида мактабгача таълим ва тарбия хизматларини кўрсатиш, шунингдек таълим ва тарбия беришнинг муқобил шакллари ташкил этиш орқали таъминланади.

2-боб. Мактабгача таълим ва тарбия соҳасини тартибга солиш

7-модда. Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг рўёбга чиқарилишини амалга оширувчи органлар

Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатининг рўёбга чиқарилишини амалга оширувчи органлар қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси;

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси (бундан буён матнда Давлат инспекцияси деб юритилади);

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги;

ўз тасарруфида мактабгача таълим ташкилотлари бўлган бошқа давлат ва хўжалик бошқаруви органлари;

маҳаллий давлат ҳокимияти органлари.

Ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилмаган органлар ҳамда ташкилотлар қонунчиликка мувофиқ мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат сиёсатини амалга оширишда иштирок этади.

8-модда. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат дастурлари ишлаб чиқирилишини, тасдиқланишини ва амалга оширилишини таъминлайди;

ўз ваколатлари доирасида мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилади;

давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштиради;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида давлат-хусусий шерикликни амалга ошириш тартибини белгилайди;

мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартини тасдиқлайди;

мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш, қайта ташкил этиш ва тугатиш тартибини белгилайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларнинг, шунингдек нодавлат таълим хизматларини кўрсатиш соҳасидаги фаолиятни амалга оширишга доир лицензияларнинг (бундан буён матнда лицензия деб юритилади) берилиш тартибини белгилайди;

мактабгача бўлган ёшдаги болаларни давлат мактабгача таълим ташкилотларига қабул қилиш тартибини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

9-модда. Давлат инспекциясининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари

Давлат инспекцияси:

мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёни сифати устидан назоратни ва мониторингни амалга оширади;

мактабгача таълим ташкилотларини аттестациядан ва давлат аккредитациясидан ўтказди;

давлат мактабгача таълим ташкилотларининг раҳбар ва педагог кадрларини аттестациядан ўтказди;

мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларига малака тоифалари берилишини ташкил этади;

нодавлат мактабгача таълим ташкилотларига мактабгача таълим ва тарбия соҳасида лицензиялар беради.

Давлат инспекцияси қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

10-модда. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари
Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги:

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга оширади;

мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликнинг ижро этилишини таъминлайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат дастурларини ҳамда бошқа дастурларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

ўз ваколатлари доирасида мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилади ҳамда уларни ишлаб чиқишда иштирок этади;

давлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этади, қайта ташкил этади ва тугатади;

мактабгача таълим ташкилотларининг фаолиятига услубий жиҳатдан раҳбарликни амалга оширади;

мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

илғор педагогик технологияларни ўрганади, умумлаштиради ва таълим-тарбия жараёнига жорий этади;

давлат мактабгача таълим ташкилотларининг ўқув-услубий, дидактик материаллар, бадиий адабиётлар, ривожлантирадиган ўйинлар ва ўйинчоқлар билан таъминланишини, шунингдек уларнинг моддий-техника базаси жиҳозланишини ҳамда мустаҳкамланишини ташкил этади;

давлат мактабгача таълим ташкилотлари ходимларининг малакасига доир талабларни белгилайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида кадрларни тайёрлашни, қайта тайёрлашни ҳамда уларнинг малакасини оширишни таъминлайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги статистика маълумотларининг ҳисоби юритилишини ҳамда таҳлил қилинишини таъминлайди;

давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгашининг фаолиятини ташкил этиш тартибини белгилайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги илмий-тадқиқот ҳамда илмий-услубий фаолиятни амалга оширади ва мувофиқлаштиради;

боланинг қонуний вакилларига услубий, маслаҳат ёрдами ва бошқа ёрдам кўрсатади;

мактабгача таълим ва тарбия тизимига инвестициялар ҳамда грантларни жалб этиш чораларини кўради, чет эл инвестициялари иштирокидаги амалдаги лойиҳаларни қўллаб-қувватлашни амалга оширади;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

11-модда. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

мактабгача бўлган ёшдаги болаларга давлат томонидан кафолатланган ҳажм доирасида бепул малакали тиббий ёрдам кўрсатилишини таъминлайди;

ўз ваколатлари доирасида мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликнинг ижро этилишини таъминлайди;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан биргаликда боланинг ёшига ва физиологик эҳтиёжларига мос келадиган, рационал ҳамда мутаносиб овқатланиши учун мактабгача таълим ташкилотидаги табиий маҳсулотлар тўпламини белгилайди;

алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болаларни соғломлаштиришга қаратилган даволаш-соғломлаштириш, реабилитация, санитария-гигиена ва профилактика тадбирларини ўтказиши;

мактабгача таълим ташкилотлари ходимларининг тиббий текширувдан ўтказилишини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

12-модда. Ўз тасарруфида мактабгача таълим ташкилотлари бўлган давлат ва хўжалик бошқаруви органларининг ваколатлари

Ўз тасарруфида мактабгача таълим ташкилотлари бўлган давлат ва хўжалик бошқаруви органлари:

мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликнинг ижро этилишини таъминлайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги тармоқ дастурларини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ҳамда амалга оширади;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишувга кўра ўз тасарруфидаги давлат мактабгача таълим ташкилотларини қайта ташкил этади ва тугатади.

Ўз тасарруфида мактабгача таълим ташкилотлари бўлган давлат ва хўжалик бошқаруви органлари қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

13-модда. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ваколатлари

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликнинг ижро этилишини таъминлайди;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги ҳудудий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ҳамда амалга оширади;

мактабгача ёшдаги болаларнинг сифатли мактабгача таълим ва тарбия олиши учун зарур шарт-шароитлар яратади;

ўз ваколатлари доирасида мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат-хусусий шериклик борасидаги фаолиятни амалга оширади;

таълим-тарбия жараёни иштирокчиларининг ва мактабгача таълим ташкилоти ходимларининг ижтимоий ҳимоя қилинишини, ҳаёти, соғлиғи муҳофаза қилинишини, шунингдек ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлашга қўмаклашади;

мактабгача таълим ва тарбия тизимида инвестициялар жалб этиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш чораларини кўради;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларни беради;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишувга кўра тегишли ҳудудда давлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этади, қайта ташкил этади, тугатади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

14-модда. Фуқароларнинг, фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги тадбирларда иштирок этиши

Фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари:

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий дастурларни ҳамда бошқа дастурларни амалга оширишда иштирок этади;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида жамоатчилик назоратини амалга оширади;

аҳоли ўртасида фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга қаратилган тушунтириш ишларини амалга оширишда иштирок этади.

Фуқаролар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги бошқа тадбирларда ҳам иштирок этиши мумкин.

3-боб. Мактабгача таълим ва тарбия тизими. Мактабгача таълим ташкилотларининг турлари

15-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тизими

Мактабгача таълим ва тарбия тизими қуйидагиларни ўз ичига олади:

мактабгача таълим ташкилотлари;

таълим беришнинг муқобил шакллари;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида фаолиятни амалга оширувчи илмий-тадқиқот муассасалари ва таълим ташкилотлари;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги давлат бошқаруви органлари, шунингдек уларнинг тасарруфидаги ташкилотлар.

16-модда. Мактабгача таълим ташкилотининг мақоми

Мактабгача таълим ташкилоти давлат ва нодавлат ташкилоти бўлиши мумкин.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари давлат-хусусий шериклик шартлари асосида ҳам ташкил этилиши мумкин.

Мактабгача таълим ташкилотида сиёсий партиялар ва диний ташкилотларнинг ташкилий тузилмалари ташкил этилишига ҳамда фаолият юритилишига йўл қўйилмайди.

17-модда. Мактабгача таълим ташкилотларининг турлари

Мактабгача таълим ташкилотлари қуйидаги турлар бўйича ташкил этилади:

умумий турдаги мактабгача таълим ташкилоти;

кўп тармоқли ихтисослаштирилган мактабгача таълим ташкилоти;

инклюзив гуруҳларга эга мактабгача таълим ташкилоти;

қўшма турдаги мактабгача таълим ташкилоти.

Умумий турдаги мактабгача таълим ташкилотининг умумий ривожлантириш йўналишидаги гуруҳларида мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури амалга оширилиши таъминланади.

Кўп тармоқли ихтисослаштирилган мактабгача таълим ташкилотида ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган болалар учун мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури амалга оширилиши таъминланади.

Инклюзив гуруҳларга эга мактабгача таълим ташкилотида болаларнинг алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари ва индивидуал имкониятларини ҳисобга олган ҳолда, уларни соғлом муҳитга уйғунлаштириш орқали таълим ва тарбия олиши учун тенг имкониятлар таъминланади.

Қўшма турдаги мактабгача таълим ташкилотида ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган болаларнинг ва ривожланишида нуқсонлари бўлмаган болаларнинг битта ташкилотда алоҳида гуруҳларда, шунингдек инклюзив гуруҳларда биргаликда ўқишини ҳамда тарбияланишини ташкил этишга қаратилган мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури амалга оширилиши таъминланади.

Мактабгача таълим ташкилотлари қонунчиликка мувофиқ бошқа турларда ҳам ташкил этилиши мумкин.

4-боб. Мактабгача таълим ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш

18-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш

Давлат мактабгача таълим ташкилоти юридик шахс шаклида ташкил этилади ва ўз фаолиятини устав асосида амалга оширади.

Қуйидагилар давлат мактабгача таълим ташкилотининг муассисларидир:

давлат ва хўжалик бошқаруви органлари;

маҳаллий давлат ҳокимияти органлари.

Бошқа давлат органлари ва ташкилотлар ҳам қонунчиликка мувофиқ давлат мактабгача таълим ташкилотининг муассислари бўлиши мумкин.

19-модда. Нодавлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этиш

Нодавлат мактабгача таълим ташкилоти юридик шахс шаклида ташкил этилади ва ўз фаолиятини устав ҳамда мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги лицензия асосида амалга оширади.

Юридик ва жисмоний шахслар нодавлат мактабгача таълим ташкилотининг муассислари бўлиши мумкин.

20-модда. Жисмоний шахслар томонидан мактабгача таълим ва тарбия соҳасида таълим хизматлари кўрсатиш

Якка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтказилган жисмоний шахслар мактабгача таълим ва тарбия соҳасида оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилоти шаклида таълим хизматлари кўрсатади.

Якка тартибдаги тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтказилган жисмоний шахслар маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан бериладиган мактабгача таълим ва тарбия соҳасида рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатни олган пайтдан эътиборан мактабгача таълим ва тарбия соҳасида таълим хизматларини кўрсатишга ҳақли.

Оилавий нодавлат мактабгача таълим ташкилотларида кўпи билан йигирма беш нафар мактабгача бўлган ёшдаги боланинг таълим ва тарбия олишига йўл қўйилади.

21-модда. Нодавлат мактабгача таълим ташкилотларининг фаолиятини лицензиялаш

Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги лицензия юридик шахс давлат рўйхатидан ўтганидан кейин берилади.

Лицензия бериш, лицензиянинг амал қилиш муддатини узайтириш, лицензиянинг амал қилишини тўхтатиб туриш ёки тугатиш, шунингдек уни бекор қилиш ва қайта расмийлаштириш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгиладиган тартибда Давлат инспекцияси томонидан амалга оширилади.

22-модда. Мактабгача таълим ташкилотларининг давлат аккредитацияси

Мактабгача таълим ташкилотларининг давлат аккредитацияси Давлат инспекцияси томонидан аттестация асосида амалга оширилади.

Мактабгача таълим ташкилотларининг давлат аккредитацияси беш йилда бир марта амалга оширилади.

Мактабгача таълим ташкилотларининг давлат аккредитациясини амалга ошириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

23-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотларини ташкил этишнинг мажбурийлиги

Давлат мактабгача таълим ташкилотлари:

шаҳарлар, шаҳарчалар ва бошқа аҳоли пунктлари ташкил этилганда;

турар жой мажмуалари қурилганда;

тегишли ҳудудда мактабгача бўлган ёшдаги болаларнинг қонунчиликда белгиланган чекланган сони ошганда мажбурий тартибда ташкил этилади.

Бир нечта кўп квартирали уйдан ёки якка тартибдаги уйлар гуруҳларидан иборат бўлган янги турар жой мажмуаларини лойиҳалаштириш ва қуришда кўп квартирали уйларнинг биринчи қаватларида ёхуд алоҳида бино тарзида ҳар бир икки юзта квартира ёки якка тартибдаги уйлар учун камида элликта ўриндан келиб чиққан ҳолда мактабгача таълим ташкилотининг мавжуд бўлиши шартлиги назарда тутилади.

24-модда. Мактабгача таълим ташкилотининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Мактабгача таълим ташкилоти:

мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури асосида ўз таълим дастурини ишлаб чиқишга;

боланинг қонуний вакиллари билан тузилган шартнома асосида мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурида назарда тутилганидан ташқари қўшимча пулли таълим хизматлари кўрсатишга;

боланинг қонуний вакиллари билан таълим ва тарбия борасида ҳамкорликни амалга оширишга ҳақли.

Мактабгача таълим ташкилоти қонунчиликка мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Мактабгача таълим ташкилоти:

давлат мактабгача таълим ва тарбия стандарти талабларига мос келадиган мактабгача таълим даражасини таъминлаши;

болаларнинг ривожланиши, таълим ва тарбия олиши учун хавфсиз шарт-шароитлар яратиши;

болага таълим ва тарбия бериш масалалари юзасидан унинг қонуний вакилларига маслаҳат ёрдамини бериши;

боланинг ҳаётига ёки соғлиғига таҳдидлар, унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги фактлари тўғрисида ваколатли органларни хабардор қилиши шарт.

Мактабгача таълим ташкилотининг зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

25-модда. Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини молиялаштириш

Давлат мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини молиялаштириш Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари, мактабгача таълим ташкилотларида болаларни парваришлаш, овқатлантириш ва уларга қараб туриш учун олинадиган тўловлар ҳамда қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини молиялаштириш уларнинг муассислари маблағлари ва қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан амалга оширилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти боланинг қонуний вакиллари билан тузилган шартнома асосида мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурида назарда тутилганидан ташқари қўшимча пулли таълим хизматлари кўрсатишга ҳақли.

26-модда. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ҳузуридаги Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармаси

Мактабгача таълим ташкилотларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва соҳага малакали мутахассисларни жалб қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ҳузурида Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармаси фаолият кўрсатади.

Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармасининг маблағларини шакллантириш манбалари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикасининг республика бюджети маблағлари;

давлат мактабгача таълим ташкилотларининг фойдаланилмайдиган кўчмас мулкни реализация қилишдан тушган маблағларнинг 100 фоизи;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг тузилмасига кирадиган муассасалар ва ташкилотлар фаолиятини текшириш натижалари бўйича вазирликнинг ички аудит хизматлари томонидан аниқланган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети, давлат мақсадли жамғармалари ва бюджетдан ташқари жамғармалар даромадига ундирилган бюджет маблағларининг қонунга хилоф харажатлари, ўғриликлар, растраталар, камомадлар суммаларининг 50 фоизи;

Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармасининг вақтинча бўш турган маблағларини жойлаштиришдан олинган даромадлар;

жисмоний ва юридик шахсларнинг, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси норезидентларининг хайрия эҳсонлари;

халқаро молия ташкилотлари, хорижий давлатлар ва бошқа донорларнинг кредитлари (қарзлари), грантлари ҳамда техник жиҳатдан кўмаклашиш воситалари;

қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар.

Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармасининг маблағлари:

мактабгача таълим ташкилотларини қурилишларнинг манзилли рўйхатларига киритган ҳолда, уларнинг тармоғини кенгайтиришга;

мактабгача таълим ва тарбия тизими органлари ва ташкилотлари ходимларини моддий рағбатлантиришга;

юқори малакали мутахассисларни, шу жумладан чет эллик юқори малакали мутахассисларни фуқаролик-ҳуқуқий шартномалар асосида Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигига ишлаш учун жалб қилишга;

давлат органлари ва ташкилотларининг, лойиҳа институтларининг, илмий муассасалар ҳамда олий таълим ташкилотларининг, халқаро ва хорижий ташкилотларнинг мутахассислари ва экспертларини Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги зиммасига юклатилган вазифалар ҳамда функцияларни бажариш доирасида маслаҳатчилар сифатида жалб қилишга;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ходимларини ўқитишни, қайта тайёрлашни ва уларнинг малакасини оширишни, шу жумладан уларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида ўқитиш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этишга;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг, Қорақалпоғистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг, вилоятлар мактабгача таълим бошқармаларининг ва Тошкент шаҳар Мактабгача таълим бош бошқармасининг, туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлимларининг ҳамда давлат мактабгача таълим ташкилотларининг биноларини жиҳозлаш ва таъмирлашга;

таълим-тарбия жараёнига илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий этишга, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигининг фаолиятини такомиллаштиришга қаратилган бошқа тадбирларга сарфланади.

Мактабгача таълимни ривожлантириш жамғармасининг маблағлари қонунчиликка мувофиқ бошқа мақсадлар учун ҳам сарфланиши мумкин.

27-модда. Мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизими

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ахборотни йиғиш, сақлаш, излашни, унга ишлов бериш ва ундан фойдаланишни амалга ошириш имконини берувчи Мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизими яратилишини ҳамда фаолият кўрсатишини таъминлайди.

Мактабгача таълим ташкилоти тўғрисидаги маълумотларни Мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизимига киритиш барча мактабгача таълим ташкилотлари учун мажбурийдир.

Мактабгача таълим ташкилотлари раҳбарлари Мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизимига киритиладиган маълумотларнинг ишончлилиги учун шахсан жавобгар бўлади.

Мактабгача таълимни бошқаришнинг ахборот тизимига киритиладиган маълумотлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги томонидан белгиланади.

5-боб. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш

28-модда. Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти барча мактабгача таълим ташкилотлари учун мажбурийдир.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти камида беш йилда бир марта қайта кўриб чиқилади.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандарти мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурини, мактабгача ёшдаги болаларга мактабгача таълим ва тарбия бериш соҳасидаги ўқув-услубий қўлланмаларни, услубий тавсияларни ишлаб чиқишда, шунингдек мактабгача таълим ташкилотларини лойиҳалаштиришда, қуришда, жиҳозлашда ва уларнинг фаолиятини ташкил этишда ҳисобга олиниши шарт.

29-модда. Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури болани тўлақонли ҳар томонлама камол топтиришга қаратилган таълим-тарбия жараёни ташкил этилишини таъминлайди.

Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури:

боланинг билим жиҳатидан ва интеллектуал ривожланишини;

боланинг қонуний вакиллари билан ҳамкорликни;

болаларни миллий ҳамда умуминсоний кадриятлар, Ўзбекистон Республикасида яшовчи миллатлар ва элатларнинг урф-одатлари ва анъаналари билан таништиришни;

боланинг ижтимоий мослашувини;

алоҳида таълим олиш эҳтиёжлари бўлган болалар билан педагогик-тузатиш (коррекциялаш) ва тиббий-психологик ишлар амалга оширилишини;

болаларни умумий ўрта таълимга тайёрлашни таъминлаши керак.

Жисмоний ва (ёки) руҳий ривожланишидаги нуқсонларини тузатишга (коррекциялашга) ҳамда реабилитация қилишга муҳтож бўлган болаларнинг мактабгача таълим ва тарбия олиши мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастури асосида ишлаб чиқилган якка тартибдаги режалар бўйича амалга оширилади.

30-модда. Таълим бериш тили

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим бериш тили «Давлат тили тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ белгиланади.

31-модда. Мактабгача таълим ташкилотларининг иш режими

Мактабгача таълим ташкилотларида ўқув йили жорий йилнинг 2 сентябридан кейинги йилнинг 31 майигача бўлган даврни, ёзги соғломлаштириш даври жорий йилнинг 1 июнидан 31 августигача бўлган даврни ўз ичига олади.

Мактабгача таълим ташкилотларидаги гуруҳлар уларда болаларнинг бўлиши давомийлигига қараб:

болалар қисқа вақт бўладиган гуруҳлар (кунига 3-4 соат);

тўлиқ кунли гуруҳлар (кунига 9, 10,5 ва 12 соат);

болалар кечаю кундуз бўладиган гуруҳлар бўлиши мумкин.

Мактабгача таълим ташкилотларининг:

болалар 3-4 соат бўладиган гуруҳларида — кундузги уйқу ташкил этилмайди ва бир марталик овқатлантириш ташкил этилиши мумкин;

болалар 9 — 10,5 соат бўладиган гуруҳларида — уч марталик овқатлантириш ташкил этилиши ва кундузги уйқу учун шароитлар яратилган бўлиши керак;

болалар 12 соат бўладиган гуруҳларида — тўрт марталик овқатлантириш ташкил этилиши ва кундузги уйқу учун шароитлар яратилган бўлиши керак.

Мактабгача таълим ташкилотларининг болалар кечаю кундуз бўладиган гуруҳларида кундузги ва тунги уйқу ҳамда беш марталик овқатлантириш ташкил этилиши учун шароитлар яратилган бўлиши керак.

Уч ёшдан етти ёшгача бўлган болалар узлуксиз ухламайдиган муддатнинг тавсия этиладиган максимал давомийлиги 5,5 — 6 соатни ташкил этади.

Уч ёшдан етти ёшгача бўлган болалар учун суткалик уйқунинг тавсия этиладиган умумий давомийлиги муддати 12 — 12,5 соатни ташкил этади, шундан 2 — 2,5 соатни кундузги уйқу учун ажратиш тавсия қилинади.

Мактабгача таълим ташкилотининг иш режими ва болаларнинг унда бўлиши давомийлиги унинг уставида белгиланади.

6-боб. Мактабгача бўлган ёш даврлари. Болаларни мактабгача таълим ташкилотларига қабул қилиш ва улардан чиқариш

32-модда. Мактабгача бўлган ёш ва унинг даврлари

Мактабгача бўлган ёш бола шахсининг жисмоний, психологик ва ижтимоий жиҳатдан шаклланишининг асосий давридир.

Мактабгача бўлган ёш қуйидаги даврларни ўз ичига олади:

гўдаклик (туғилганидан бир ёшгача);

илк болалик (бир ёшдан уч ёшгача);

мактабгача бўлган кичик ёш (уч ёшдан тўрт ёшгача);

мактабгача бўлган ўртача ёш (тўрт ёшдан беш ёшгача);

мактабгача бўлган катта ёш (беш ёшдан етти ёшгача).

33-модда. Болаларни мактабгача таълим ташкилотларига қабул қилиш ва улардан чиқариш

Умумий турдаги давлат мактабгача таълим ташкилотларига болаларни қабул қилиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган тартибда амалга оширилади.

Давлат кўп тармоқли ихтисослаштирилган мактабгача таълим ташкилотларига ва қўшма турдаги давлат мактабгача таълим ташкилотларидаги ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган болалар учун мўлжалланган гуруҳларга болаларни қабул қилиш Қорақалпоғистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги, вилоятлар мактабгача таълим бошқармалари ва Тошкент шаҳар Мактабгача таълим бош бошқармаси ҳузуридаги тиббий-руҳий-педагогик комиссия хулосаси асосида, боланинг қонуний вакиллари розилиги билан амалга оширилади.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотларига болаларни қабул қилиш ва улардан чиқариш нодавлат мактабгача таълим ташкилотининг уставига мувофиқ амалга оширилади.

34-модда. Мактабгача таълим ташкилоти гуруҳларини тўлдириш

Гуруҳ мактабгача таълим ташкилотининг таркибий бирлигидир.

Мактабгача таълим ташкилотидаги гуруҳлар ёшга доир тоифалар ёки ёшга доир бўлмаган тоифалар бўйича тўлдирилиши мумкин.

Гуруҳлар ёшга доир тоифалар бўйича тўлдирилганда қуйидаги ёш тоифалари белгиланади:

илк ривожланиш гуруҳи (бир ёшдан уч ёшгача);

кичик гуруҳ (уч ёшдан тўрт ёшгача);

ўрта гуруҳ (тўрт ёшдан беш ёшгача);

катта гуруҳ (беш ёшдан олти ёшгача);

мактабга тайёрлов гуруҳи (олти ёшдан етти ёшгача).

Мактабгача таълим ташкилоти гуруҳларини тўлдириш ва болаларни бир гуруҳдан бошқасига ўтказиш ҳар йили ўқув йили бошлангунига қадар амалга оширилади.

Умумий турдаги давлат мактабгача таълим ташкилотларида гуруҳлар тегишли равишда қуйидаги миқдорда тўлдирилади:

уч ёшдан етти ёшгача бўлган болалар гуруҳларида — кўпи билан ўттиз нафар бола;

болалар қисқа вақт бўладиган гуруҳларда — кўпи билан ўттиз нафар бола;

турли ёшдагилар гуруҳларида — кўпи билан йигирма беш нафар бола;

болалар кечаю кундуз бўладиган гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола.

Агар давлат мактабгача таълим ташкилоти жойлашган ерда давлат мактабгача таълим ташкилотига боришни хоҳловчи мактабгача бўлган ёшдаги болалар сони йигирма нафардан кам бўлса ва бу жойда бошқа давлат мактабгача таълим ташкилоти мавжуд бўлмаса, Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда кам сонли болалардан иборат гуруҳларни ташкил этишга йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан келишувга кўра гуруҳларни уларни тўлдиришнинг энг кўп миқдори оширилган ҳолда ташкил этишга йўл қўйилади.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотларида гуруҳларни тўлдириш тартиби мактабгача таълим ташкилотларини сақлашга, уларнинг тузилишига ва улардаги иш режимини ташкил этишга доир санитария-гигиена талаблари ҳисобга олинган ҳолда уларнинг муассиси томонидан белгиланади.

Кўп тармоқли ихтисослаштирилган мактабгача таълим ташкилотида ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган болалар учун гуруҳлар тегишинча қуйидаги миқдорда тўлдирилади:

нутқида оғир нуқсонлари бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

кар болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

яхши эшитмайдиган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

кўзи ожиз болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

кўзи яхши кўрмайдиган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

таянч-ҳаракат аппарати бузилган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн саккиз нафар бола;

гемипарез, монопарез, плегия асоратлари бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

болалар церебрал фалажи синдроми асоратлари бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

енгил даражада ақли заиф бўлган ақлий нуқсонлари бор болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола, ўртамиёна ва ўртача даражада ақли заиф бўлган ақлий нуқсонлари бор болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

аутизмга чалинган уч ёшдан катта болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

ақлий ривожланиши кечикаётган уч ёшдан катта болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

мураккаб нуқсонлари (икки ва ундан ортиқ нуқсони) бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола.

Инклюзив гуруҳларга эга мактабгача таълим ташкилотида гуруҳлар тегишинча қуйидаги миқдорда тўлдирилади:

1) уч ёшгача бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан йигирма беш нафар бола, шу жумладан ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган икки ёшдан уч ёшгача кўпи билан уч нафар бола;

2) уч ёшдан катта болалар учун гуруҳларда:

кўпи билан йигирма беш нафар бола, шу жумладан ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган (яхши кўра олмайдиган ёки яхши эшита

олмайдиган ёки таянч-ҳаракат аппаратида нуқсонлари бўлган) кўпи билан уч нафар бола;

кўпи билан йигирма беш нафар бола, шу жумладан ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган (кўриш амблиопиясига чалинган, кўзи ғилай ёки нутқида оғир нуқсонлари бўлган ёки аутизмга чалинган) кўпи билан икки нафар бола;

кўпи билан йигирма беш нафар бола, шу жумладан нутқида оғир нуқсонлари бўлган кўпи билан уч нафар бола;

кўпи билан йигирма беш нафар бола, шу жумладан руҳий ривожланишида кечикаётган кўпи билан уч нафар бола.

Қўшма турдаги мактабгача таълим ташкилотида ривожланишида жисмоний ёки руҳий нуқсонлари бўлган болалар учун гуруҳлар тегишинча қуйидаги миқдорда тўлдирилади:

қулоғи қар болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

қулоғи яхши эшитмайдиган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

кўзи ожиз болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

кўзи яхши кўрмайдиган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

таянч-ҳаракат аппарати бузилган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн саккиз нафар бола;

гемипарез, монопарез, плегия асоратлари бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн икки нафар бола;

болалар церебрал фалажи синдроми асоратлари бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

аутизмга чалинган уч ёшдан катта болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола;

мураккаб нуқсонлари (икки ва ундан ортиқ нуқсони) бўлган болалар учун гуруҳларда — кўпи билан ўн нафар бола.

35-модда. Мактабгача таълим ташкилотларида болаларни парваришлаганлик, овқатлантирганлик ва уларга қараб турганлик учун ҳақ тўлаш

Давлат мактабгача таълим ташкилотларида болаларни парваришлаганлик, овқатлантирганлик ва уларга қараб турганлик учун ҳақ тўлаш қонунчилиқда белгиланган миқдорларда амалга оширилади.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилоти ўзи кўрсатаётган мактабгача таълим ва тарбия хизматлари қийматини мустақил равишда белгилайди, бундан қонунчиликда назарда тутилган ҳоллар мустасно.

Ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлашга муҳтож бўлган оилаларнинг болаларини парваришлаганлик, овқатлантирганлик ва уларга қараб турганлик учун ҳақ тўлаш имтиёзли шартларда қонунчиликда белгиланган миқдорларда амалга оширилади.

7-боб. Мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим-тарбия жараёни иштирокчилари, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

36-модда. Мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим-тарбия жараёни иштирокчилари

Мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим-тарбия жараёни иштирокчилари қуйидагилардан иборат:

мактабгача бўлган ёшдаги бола;

боланинг қонуний вакиллари;

педагог ходимлар.

Мактабгача таълим ташкилотининг таълим-тарбия жараёни иштирокчилари билан ўзаро муносабатлари шартнома билан тартибга солинади.

37-модда. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларнинг ҳуқуқлари

Мактабгача бўлган ёшдаги болалар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

давлат томонидан кафолатланган ҳажм доирасида бепул тиббий ёрдам олиш;

соғлиқ учун хавфсиз бўлган шароитларда таълим олиш ва тарбияланиш;

соғлом турмуш тарзини олиб бориш, болаларни меҳнат қилишга мажбурлашнинг ҳар қандай шаклларидан, жисмоний ва руҳий зўравонликдан, ўз шаъни ва кадр-қиммати камситилишидан ҳимояланиш;

ўз соғлиғига зарар етказадиган ахборотдан ҳимояланиш;

умумий ўрта таълимга мажбурий бир йиллик тайёргарликдан ўтиш.

Мактабгача ёшдаги болалар қонунчиликка мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

38-модда. Боланинг қонуний вакилларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Боланинг қонуний вакиллари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

боланинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш;

ўз боласи учун мактабгача таълим шаклини ва таълим олиш тилини танлаш;
мактабгача таълим ташкилотлари маъмуриятидан мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликда назарда тутилган зарур шарт-шароитлар таъминланишини талаб қилиш;

мактабгача бўлган ёшдаги болани ривожлантириш, унга мактабгача таълим ва тарбия бериш масалалари юзасидан давлат органларига мурожаат қилиш;

болага нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлишни талаб қилиш;

мактабгача таълим ташкилотидаги таълим-тарбия жараёни ташкил этилишида иштирок этиш;

давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши таркибини сайлаш ва унга сайланиш.

Боланинг қонуний вакиллари қонунчиликка ва шартномага мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Боланинг қонуний вакиллари:

боланинг жисмоний соғлиғи, руҳий ҳолати ҳақида қайғуриши, унинг табиий қобилиятлари, иштиёқлари ва истеъдодларини ривожлантириш учун зарур шарт-шароитлар яратиши;

боланинг мактабгача таълим ташкилотларида мактабгача таълим ва тарбия олишига кўмаклашиши ёки унинг оилада таълим ва тарбия олишини таъминлаши;

мактабгача таълим ташкилотларидаги таълим-тарбия жараёни бошқа иштирокчиларининг шаъни, кадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳурмат қилиши;

болаларни Ватанга муҳаббат, меҳнатга, ўз халқининг миллий, тарихий, маданий қадриятларига, шунингдек умуминсоний қадриятларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, атроф-муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлиш руҳида тарбиялаши;

оилада боланинг ҳар томонлама ривожланиши, таълим ва тарбия олиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлаши шарт.

Боланинг қонуний вакилларининг зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

Болаларнинг умумий ўрта таълим муассасасига киргунига қадар умумий ўрта таълимга бир йиллик мажбурий тайёргарлик кўриши учун жавобгарлик уларнинг қонуний вакиллари зиммасига юклатилади.

39-модда. Мактабгача таълим ташкилотлари педагог ходимларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимлари:

касбий шаъни, кадр-қиммати ва ишчанлик обрўсини ҳимоя қилиш;

ижодий ташаббус кўрсатиш, таълим ва тарбия услубиётларини, ўқув қўлланмалари ҳамда таълим воситаларини эркин танлаш;

мактабгача таълим ташкилотини бошқаришда иштирок этиш;

мактабгача таълим ташкилотининг таълим дастурларини ишлаб чиқишда иштирок этиш;

педагогик фаолиятидаги муваффақиятлар учун маънавий ва моддий рағбатлантирилиш;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги илмий, инновацион, халқаро фаолиятда иштирок этиш ҳуқуқига эга.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимлари қонунчиликка мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини ўз касбий мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ бўлмаган иш турларига жалб этишга йўл қўйилмайди, бундан қонунчиликда назарда тутилган ҳоллар мустасно.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимлари:

болаларга профессионал даражада таълим ва тарбия бериши;

педагогик этикага риоя этиши, боланинг шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилиши, болаларни зўравонлик кўринишларидан ҳимоя қилиши, уларни ватанпарварлик, меҳнатга, қонуний вакилларига ҳурмат билан ва атроф-муҳитга эҳтиёткорона муносабатда бўлиш руҳида тарбиялаши;

мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат таълим дастурини бажариши;

ўз малакасини ошириши;

ўз касбий кўникмаларини ва педагогик маҳоратини такомиллаштириши шарт.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимлари зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

Таълим-тарбия жараёнидан сиёсий мақсадларда ёки болаларни қонунчиликка зид бўлган ҳаракатларни содир этишга ундаш учун фойдаланиш тақиқланади.

40-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларининг ҳафталик иш юкламаси

Давлат мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимлари учун ҳафталик иш юкламасининг миқдорлари қонунчиликка мувофиқ белгиланади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларининг ҳафталик иш юкламаси ушбу иш тури бўйича иш вақти нормаланган давомийлигининг бир ярим баравари миқдоридан ошмаслиги керак.

Қонунчиликда давлат мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларининг айрим тоифалари учун ҳафталик иш юкламасининг бошқача давомийлиги белгиланиши мумкин.

41-модда. Мактабгача таълим ташкилотлари ходимларининг меҳнатига ҳақ тўлаш ва дам олиши

Мактабгача таълим ташкилотлари ходимларининг меҳнатига ҳақ тўлаш миқдори ва тартиби қонунчиликда белгиланади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотлари ходимларининг лавозим маошлари қуйидагилар асосида шакллантирилади:

давлат мактабгача таълим ташкилоти ходимининг лавозими ва малака тоифасига мувофиқ белгиланган базавий тариф ставкалари;

лавозим маошларига устамалар ва қўшимча ҳақлар.

Давлат мактабгача таълим ташкилотларининг ходимлари учун қуйидаги малака тоифалари белгиланади:

ўрта махсус, касб-ҳунар маълумотига эга мутахассис;

бакалавр даражасига ёки олий таълим даражаси бўйича академик даражалар жорий этилгунига қадар олинган олий маълумотга эга мутахассис;

бакалавр, магистр даражасига ёки олий таълим даражаси бўйича академик даражалар жорий этилгунига қадар олинган олий маълумотга эга иккинчи тоифали мутахассис;

бакалавр, магистр даражасига ёки олий таълим даражаси бўйича академик даражалар жорий этилгунига қадар олинган олий маълумотга эга биринчи тоифали мутахассис;

бакалавр, магистр даражасига ёки олий таълим даражаси бўйича академик даражалар жорий этилгунига қадар олинган олий маълумотга эга олий тоифали мутахассис.

Мактабгача таълим ташкилотларининг ходимларига иш вақтининг қисқартирилган муддати белгиланади, ҳар йилги узайтирилган ҳақ тўланадиган таътил ва қонунчиликда назарда тутилган имтиёзлар берилади.

42-модда. Педагогнинг касбий стандарти

Иш берувчилар томонидан педагогнинг касбий стандарти:

кадрлар сиёсатини шакллантириш;

педагог кадрларни ишга қабул қилиш;

меҳнат шартномаларини тузиш;

лавозим йўриқномасини ишлаб чиқиш;

меҳнатга ҳақ тўлаш;

педагоглар ўқишини ташкил этиш;

мактабгача таълим ташкилотлари педагогларини аттестациядан ўтказиш чоғида қўлланилади.

Педагогнинг касбий стандарти ҳудудларнинг маданий, демографик ва бошқа хусусиятлари инобатга олинган ҳолда талаблар билан тўлдирилиши мумкин.

Педагогнинг касбий стандарти педагогнинг шахсий сифатларига нисбатан унинг билимлари, маҳорати ва кўникмаларидан ажралмас бўлган талаблар қўяди.

Мактабгача таълим ташкилоти педагогининг касбий стандарти Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Педагогнинг малака тоифаси педагогнинг касбий стандартига мувофиқ берилади.

43-модда. Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш беш йилда камида бир марта амалга оширилади.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш Давлат инспекцияси томонидан амалга оширилади.

Мактабгача таълим ташкилотининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш натижаларига кўра педагог ходимнинг эгаллаб турган лавозимига мувофиқлиги аниқланади ва унинг малака тоифаси белгиланади.

Мактабгача таълим ташкилотларининг педагог ходимларини аттестациядан ўтказиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

44-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тизимида меҳнат фаолиятини амалга оширишга доир чекловлар

Муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган, педагогик фаолиятни амалга оширишга тўсқинлик қиладиган касалликлари ёки жисмоний нуқсонлари бўлган шахслар, шунингдек қасддан жиноятлар содир

этганлиги учун илгари ҳукм қилинган шахслар мактабгача таълим ташкилотларида педагогик фаолият билан шуғулланиши мумкин эмас.

Илгари ўзининг айбли ҳаракатлари сабабли меҳнат шартномаси тугатилган шахслар, шунингдек қўлланилган жазо чорасидан, судланганлиги ҳолати тугатилганлигидан ёки олиб ташланганлигидан ҳамда ўзига нисбатан амнистия ёки афв этиш акти қўлланилганлигидан қатъи назар, қасддан содир этилган жиноятлар учун илгари ҳукм қилинган шахслар, жиноят ишлари айбдорлиги тўғрисидаги масала ҳал этилмаган ҳолда тугатилган жиноятлар содир этган шахслар мактабгача таълим ва тарбия тизими органлари ва ташкилотларининг раҳбарлик лавозимларига тайинланиши мумкин эмас.

Қонунда мактабгача таълим ва тарбия тизимида меҳнат фаолиятини амалга оширишга доир бошқа чекловлар ҳам белгиланиши мумкин.

8-боб. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларни ижтимоий ҳимоя қилиш

45-модда. Мактабгача бўлган ёшдаги болаларга қараб туриш ва уларни таъминлаш

Давлат мактабгача бўлган ёшдаги болаларнинг, айниқса етим болалар ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг, соғлиғининг ҳолатини тузатишга, узоқ вақт даволанишга ҳамда реабилитация қилишга муҳтож бўлган болаларнинг, шунингдек кам таъминланган ва кўп болали оилалардаги болаларнинг ижтимоий ҳимоя қилиниши ва қўллаб-қувватланишини таъминлайди.

Жисмоний ёки руҳий ривожланишида турли нуқсонлар бўлган болаларга қараб туриш қисман ёки тўлиқ давлат таъминоти асосида амалга оширилади.

Етим болалар ва ота-онасининг ёки бошқа қонуний вакилларининг қарамоғидан маҳрум бўлган болалар тўлиқ давлат таъминотида бўлади.

Етим болаларга ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларга қариндошлик муносабатларини сақлаш, шунингдек уларнинг шахсий номулкий ва мулкий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳуқуқи кафолатланади.

Кўриш, эшитиш қобилиятини, таянч-ҳаракат аппаратини тузатишга муҳтож бўлган болалар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан ҳаракатланиш, протезлаш, ахборотни идрок этиш ва қабул қилиш воситалари, шунингдек бошқа индивидуал тузатиш воситалари билан таъминланади.

46-модда. Мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг овқатланишини ташкил этиш

Мактабгача бўлган ёшдаги болалар учун табиий озиқ-овқат маҳсулотлари тўплами, уларни ёшига доир физиологик эҳтиёжларига мувофиқ бўлган

рационал ва мутаносиб озиқ-овқат билан таъминлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги билан биргаликда белгиланади.

Мактабгача таълим ташкилотларида озиқ-овқат сифати устидан назорат Ўзбекистон Республикаси Санитария-эпидемиологик осойишталик ва жамоат саломатлиги хизмати, унинг ҳудудий бўлинмалари ва мактабгача таълим органлари томонидан амалга оширилади.

Мактабгача таълим ташкилотларида мактабгача бўлган ёшдаги болаларнинг овқатланишини ташкил этиш аутсорсинг услуги билан ҳам амалга оширилиши мумкин.

47-модда. Мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг соғлиғини сақлаш

Мактабгача таълим ташкилотларида болаларнинг соғлиғини сақлаш қуйидагиларни ўз ичига олади:

биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш;

мақбул ўқув юкламасини белгилаш;

соғлом турмуш тарзи кўникмаларини тарғиб қилиш, шакллантириш ва ўргатиш;

соғломлаштириш тадбирларини ташкил этиш;

кун тартибига риоя этиш;

соғлом овқатланишни ташкил этиш;

жисмоний фаоллик учун шарт-шароитлар яратиш.

Мактабгача бўлган ёшдаги болаларга тиббий ёрдам мактабгача таълим ташкилотларининг ёки тегишли соғлиқни сақлаш муассасаларининг тиббий ходимлари томонидан кўрсатилади.

Ўзбекистон Республикаси Санитария-эпидемиологик осойишталик ва жамоат саломатлиги хизмати ва унинг ҳудудий бўлинмалари мактабгача таълим органлари билан биргаликда мактабгача таълим ташкилотларида санитария қоидалари ва нормаларига, гигиеник нормативларга риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади. Соғлиқни сақлаш органлари мактабгача таълим органлари билан биргаликда ҳар йили болаларнинг бепул тиббий кўригини, уларнинг соғлиғи ҳолати мониторингини ва тузатилишини (коррекцияланишини) таъминлайди.

Мактабгача таълим ташкилотларининг тиббий ходимлари санитария қоидалари ва нормаларига, гигиеник нормативларга риоя этилиши, шунингдек мактабгача таълим ташкилотларида даволаш-профилактика чора-тадбирлари ўтказилиши учун жавобгар бўлади.

**9-боб. Мактабгача таълим ташкилотини бошқариш ва
унинг фаолиятини ташкил этиш тартиби**

48-модда. Мактабгача таълим ташкилотини бошқариш

Давлат мактабгача таълим ташкилотини бошқаришни қуйидагилар амалга оширади:

педагогик кенгаш;

кузатув кенгаши;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбари.

Нодавлат мактабгача таълим ташкилотини бошқариш тартиби унинг таъсис ҳужжатларида белгиланади.

49-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши педагог ходимлардан иборат бўлган, унинг педагогик фаолияти билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилишга доир ваколатларни амалга оширадиган давлат мактабгача таълим ташкилотининг коллегиял бошқарув органидир.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши:

давлат мактабгача таълим ташкилотида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш ва такомиллаштириш масалаларини кўриб чиқади;

давлат мактабгача таълим ташкилотининг иш режасини ва педагог ходимларнинг педагогик юкламасини белгилайди;

давлат мактабгача таълим ташкилотининг таълим дастурини амалга ошириш натижаларини баҳолайди;

давлат мактабгача таълим ташкилотининг боланинг қонуний вакиллари билан ўзаро муносабатлари тартибини белгилайди;

давлат мактабгача таълим ташкилоти педагог ходимларининг малакасини ошириш, уларнинг ижодий ташаббускорлигини ривожлантириш, таълим ва тарбия жараёнига илм-фан ютуқларини ва илғор педагогик тажрибани жорий этиш масалаларини муҳокама қилади;

давлат мактабгача таълим ташкилотининг ходимларини маънавий ва моддий рағбатлантириш масалаларини кўриб чиқади;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва педагог ходимларининг ҳисоботларини эшитади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг педагогик кенгаши қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

50-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши

Давлат мактабгача таълим ташкилотида болани тарбиялаш, ривожлантириш ва унга таълим беришга кўмаклашиш мақсадида кузатув кенгаши ташкил этилиб, унинг таркиби ушбу ташкилотга борадиган болаларнинг қонуний вакиллари, ўз ходимлари, шунингдек нодавлат нотижорат ташкилотларининг ҳамда фуқаролик жамияти бошқа институтларининг вакиллари орасидан шакллантирилади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши:

давлат мактабгача таълим ташкилотини ривожлантиришнинг устувор йўналишларини белгилайди;

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлигига келишиб олишга киритиш учун туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлими томонидан тавсия этилган номзодлар орасидан давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарини белгилайди, шунингдек уни эгаллаб турган лавозимидан озод этиш юзасидан таклифлар киритади;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ушбу ташкилот фаолиятини такомиллаштириш юзасидан кўрилаётган чора-тадбирлар, молия-хўжалик ҳолати, даромадлар ва харажатлар, бюджет маблағларидан, бюджетдан ташқари, ҳомийлик ва бошқа маблағлардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳисоботларини эшитади;

давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарининг ва бошқа ходимларининг фаолиятига тааллуқли ижтимоий сўровлар ўтказади;

туман (шаҳар) мактабгача таълим бўлимларига давлат мактабгача таълим ташкилоти раҳбарларини ва бошқа ходимларини рағбатлантириш тўғрисида таклифлар киритади.

Давлат мактабгача таълим ташкилотининг кузатув кенгаши қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти кузатув кенгашининг фаолиятини ташкил этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги томонидан белгиланади.

51-модда. Давлат мактабгача таълим ташкилотининг раҳбари

Директор давлат мактабгача таълим ташкилотининг раҳбаридир.

Директор давлат мактабгача таълим ташкилотининг фаолиятига жорий раҳбарликни амалга оширади.

Давлат мактабгача таълим ташкилоти директорининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, давлат мактабгача таълим ташкилотининг устави, шунингдек меҳнат шартномаси билан белгиланади.

10-боб. Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминоти. Мактабгача таълим ва тарбия тизимини илмий-услубий жиҳатдан таъминлаш вазифалари

52-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминоти

Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминотини қуйидагилар амалга оширади:

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ва унинг тасарруфидаги илмий-услубий муассасалар;

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, тегишли тармоқ илмий-тадқиқот муассасалари ва олий таълим ташкилотлари;

Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ҳамда уларнинг малакасини ошириш институтлари (курслари).

Мактабгача таълим ва тарбия тизимининг илмий-услубий таъминотини қонунчиликка мувофиқ бошқа илмий ва таълим ташкилотлари ҳам амалга ошириши мумкин.

53-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тизимини илмий-услубий жиҳатдан таъминлаш вазифалари

Мактабгача таълим ва тарбия тизимини илмий-услубий жиҳатдан таъминлаш вазифалари қуйидагилардан иборат:

таълим-тарбия жараёнига илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш;

мактабгача таълим ташкилотлари учун ўқув-услубий ва дидактик материаллар ишлаб чиқиш ва ишлаб чиқариш;

мактабгача таълим ва тарбия соҳасида илмий тадқиқотлар олиб бориш;

мактабгача таълим ва тарбияни бошқаришнинг замонавий услубларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;

мактабгача таълим ва тарбия тизимида жорий этиладиган таълим услублари ва дастурлари самарадорлигини таҳлил қилиш ҳамда баҳолаш.

11-боб. Яқунловчи қоидалар

54-модда. Низоларни ҳал этиш

Мактабгача таълим ва тарбия соҳасидаги низолар қонунчиликда белгиланган тартибда ҳал этилади.

55-модда. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликни бузганлик учун жавобгарлик

Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонунчиликни бузганликда айбдор шахслар белгиланган тартибда жавобгар бўлади.

56-модда. Ушбу Қонуннинг ижросини, етказилишини, моҳияти ва аҳамияти тушунтирилишини таъминлаш

Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги ва бошқа манфаатдор ташкилотлар ушбу Қонуннинг ижросини, ижрочиларга етказилишини ҳамда моҳияти ва аҳамияти аҳоли ўртасида тушунтирилишини таъминласин.

57-модда. Қонунчиликни ушбу Қонунга мувофиқлаштириш

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

ҳукумат қарорларини ушбу Қонунга мувофиқлаштиради;

давлат бошқаруви органлари ушбу Қонунга зид бўлган ўз норматив-ҳуқуқий ҳужжатларини қайта кўриб чиқишлари ва бекор қилишларини таъминласин.

58-модда. Ушбу Қонуннинг кучга кириши

Ушбу Қонун расмий эълон қилинган кундан эътиборан олти ой ўтгач кучга киради.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш. МИРЗИЁЕВ

Тошкент. ш.,

2019 йил 16 декабрь,

ЎРҚ-595-сон

Мавзу бўйича саволлар: 1.Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонун қачон қабул қилинган?

2.Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонун неча боб ва неча моддадан иборат?

3.Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонуннинг мақсади нимадан иборат?

4.Таълимга оид бўлган неча қонуни биласиз?

1.2. Мактабгача таълим ташкилотларида маънавий–маърифий тадбирларни ташкил этиш.

Мактабгача таълим ташкилотларида маънавий-маърифий ишлар болаларнинг маънавий ривожланиши, ахлоқий тарбияси ва миллий қадриятларга муҳаббатини шакллантиришда муҳим аҳамиятга эга. Бу йўналишдаги ишлар болаларнинг дунёқараши, феъл-атвори, жамиятда ўз ўрнини топишига замин яратади.

Маънавият Ўзбекистон Президенти Шавкат Миромонович Мирзиёев ибораси билан айтганда, “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи манавиятдир, янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустаҳкам устунга таянамиз. Биринчиси-бозор тамоилларига асосланган кучли иқтисодиёт, иккинчиси-аждоқларимизнинг бой мероси ва миллий қадриятларга асосланган кучли маънавият”. Маънавият - кишининг ички дунёси бўлиб, унинг жамият ва табиатдаги “Мен”ининг ичи, образи, тақдири ва ролини билдиради. Одаининг маънавия даражаси бу маълум маънода, инсонийлик даражаси. Шундан келиб чиқиб, маънавий-ахлоқий тарбия бу-унинг шахсий ҳаракати, интилишлари, рефлексиясини белгиловчи ички дунёсини яратишдир.

**“Ақл ила олам юзинг обод қил,
Хулқ ила одам элини шод қил.”
деган эди Алишер Навоий.**

Инсоннинг моҳияти унинг маънавияти ва хулқи билан белгиланади. Маънавият ва ахлоқни болаларга мактабгача таълим давридан сингдириб кўникмаларини эрта ҳосил қилиб бориш зарур. Бу эса болаларга ҳаётда ўз ўрнини тўғри, аниқ, яхши мақсадларни қўйиш ва шу мақсадларни амалга оширишнинг гўзал хулқларини ўргатади. Бошқача қилиб айтганда, маънавий тарбия-болаларнинг ички оламини яратади, ахлоқий тарбия ана шу ички оламни ташқи олам билан боғлашга ўргатади. Маънавий-ахлоқий тарбия ўзаро боғлиқдир. Бири бирини тақозо қилади ва тўлдиради. Зеро, одамнинг яхши-ёмонлиги сабаблари унинг ташқи кўриниши (оёқ-қўли, кўзлари, тили, гавдаси қандайлигига қараб эмас,) балки унинг ички маънавиятига боғлиқ. Тарбиячи, ўқитувчи, ота-оналар ана шу педагогик қондани яхши англаб олишлари зарур.

Мактабгача таълим боланинг шахс сифатида шаклланишида энг муҳим босқич ҳисобланади. Айнан шу даврда болалар атроф-оламни англайди, ахлоқий меъёрларни қабул қилади, одамлар билан мулоқот қилишнинг асосий тамойилларини ўрганади. Маънавий ва ахлоқий тарбия эса боланинг ички дунёси – қалби, хулқи, ҳиссиётини тўғри йўналтириб боришга қаратилган узлуксиз

жараёндир. Шу боис мактабгача таълим муассасаларида бу йўналишни ташкил этиш нафақат педагогик, балки жамият учун ҳам стратегик аҳамиятга эга.

Бугунги муракаб замон ҳар бир тарбиячи ва ота-онадан тарбиявий ишлар методикасини яхши билишни, бу борада ҳамкорликни янада кучайтириш талаб этмоқда. Бунинг учун ота-оналар, тарбиячилар болаларни тарбиялаш усул, шакллари ва воситаларини яхши билиши, уни амалга ошириш йўллари ва шунга доир билим кўникмаларга эга бўлишлари зарур. Маънавий тарбия, аввало, болага инсон сифатида қарашдан бошланади. Бунинг учун ҳар бир ота-она, ўқитувчи:

- болага инсоний муносабатда бўлиши;
- унинг ҳуқуқи ва эркинликларини ҳурмат қилиши;
- болага унинг кучи етадиган ва оқилона, адолатли талабларни қўллаши;
- тарбияланувчининг ҳолати, у ўзига қўйилган талабларни бажаришдан бош тортган вақтида ҳам тушуниш;
- унинг ўзи билан ўзи бўлиш ҳуқуқини ҳурмат қилиш;
- бола онгига тарбиянинг мақсад ва вазифаларини етказиш;
- фазилатларни мажбурий шакллантирмаслик;
- боланинг ор-номус ва кадр – қимматини камситувчи жазо методларини қўлламаслик;
- бола ҳақ бўлганида хохишига зид келувчи талабларни унинг томонидан рад этилишини тан олиш каби талабларга риоя қилиш зарур.

Шунингдек, маънавий тарбия методикасини ўрганишлари, оила, синфда, мактабдаги тарбия аҳволини таҳлил қилишлари илғор педагогик меърос меърос ҳамда янги педагогик технологияларни амалда қўллай билиш компетенцияларини эгаллашлари лозим. Бунинг учун ота-она, тарбиячи, ўқитувчилар қуйдаги билим, малака ва кўникмаларга эга бўлишлари керак;

-ота-она ва ўқитувчи-тарбиячилар маънавий-тарбиявий ишларни ташкил қилишнинг назарий ва амалий асослари ҳақида чуқур билимга эга бўлишлари;

-маънавий тарбияни ташкил қилиш жараёнида халқ педагогикаси, донишмандларнинг педагогик меъроси, ҳамда миллий анъана ва урф-одатларнинг тутган ўрни, тарбиявий аҳамиятга имконияти ҳақида кенг маълумотга эга бўлишлари;

-тарбиявий ишларда тарбиячиларнинг жамоат ташкилотлари фаолияти- дан самарали фойдаланиш йўллари билиши;

-оила маҳалла, жамоатчилик билан ҳамкорликда болаларни қандай тарбиялаш-шарт-шароитлари ҳақида билимларга эга бўлиши;

-маънавий-тарбиявий ишларни режалаштирганда болаларнинг индивидуал хусусиятлари, ёши, қабул қилиш даражаси, руҳий ҳолатларини алоҳида эътиборга олишлари;

-хар бир тарбиявий ҳодиса, воқия ва масалага ижодий ёндашиш, самарали метод ва шакллардан фойдаланиш орқали тарбиявий тадбирларнинг натижадорлигига эришиш;

-маънавий-тарбиявий ишлар самарадорлигини ошириш учун ўз билимини мунтазам бойитиб бориши, маънавий-тарбия методикаси билан узвий боғлиқ бўлган педагогика назарияси ва тарихи, педагогик маҳорат, тарбиячи одоби, этика, эстетика, тарих, фалсафа, психология, адабиёт, экология, болалар физиологияси, анатомияси, ва гигиена каби фанлардан хабардор бўлишлари керак.

Мактабгача ёшдаги болаларда маънавий-ахлоқий тарбиянинг мақсади.

- Ватанга ва она-юртга муҳаббат,
- Катталарга ҳурмат, кичикларга эҳтиром,
- Меҳрибонлик, бағрикенглик, самимийлик,
- Тозалик, одоб, интизом,
- Мулоқот маданияти ва масъулиятлилик
каби қадриятларни шакллантириш.

Маънавий-ахлоқий тарбиянинг асосий вазифалари.

Маънавий-ахлоқий тарбия – болалар онгига миллий ва умуминсоний қадриятларни сингдириш, яхши ҳуқ-атворни шакллантириш, шахсий масъулият ва ижтимоий маданиятни ривожлантиришга қаратилган педагогик таъсирлар йиғиндиси.

1. Миллий ва умуминсоний қадриятларни сингдириш.

Оила, маҳалла, Ватан, давлат рамзлари, миллий урф-одатлар ҳақида тушунча бериш.

2. Болаларда ватанпарварлик ва миллий ғурур туйғусини шакллантириш.

3. Оила, маҳалла, учувчи жамият аъзоларига нисбатан ҳурмат уйғотиш.

4. Одоб-ахлоқ қоидаларини ўргатиш.

Салом бериш, раҳмат айтиш, узр сўраш, қоидаларга риоя қилиш.

5. Муомала маданияти ва теварак атрофга тўғри муносабатни шакллантириш.

6. Ҳиссиёт ва хулқ-атвори бошқаришга ўргатиш.

Ҳис-туйғуларни тўғри ифода этиш, ғазабни назорат қилиш, дўстлари билан келишиш.

7. Ёлғондан, зўравонликдан, нохуш хатти-ҳаракатлардан ўзини тийишга ўргатиш.

8. Меҳр-оқибат ва ҳамкорлик кўникмаларини ривожлантириш.

Ўйинларда жамоавийлик, бир-бирини қўллаш.

9. Меҳрибонлик, бағрикенглик, инсонпарварлик каби туйғуларни ривожлантириш

10. Масъулият ва ижобий хулқни рағбатлантириш.

Топшириқларни бажариш, ўз буюмларини тозалаб қўйиш.

Маънавий-ахлоқий тарбияни ташкил этишнинг асосий йўналишлари.

А) Таълим жараёни орқали

- Суҳбатлар, машғулотлар, расмлар, ролли ўйинлар, драмалаштириш.
- Масалан: “Яхши бола қандай бўлади?”, “Яхши ва ёмон хулқ”, “Меҳрибонлик нимада намоён бўлади?” “Дўстлик нима?” каби мавзуларда суҳбатлар ўтказиш ва турли ўйинлар орқали болаларга ахлоқий ғоялар етказилади.

Б) Кундалик ҳаётда тарбия

Бола ахлоқий меъёрларни фақат эшитиб эмас, балки кундалик ҳаракатда амал қилиб ўрганади. Жумладан:

- Овқатланиш одоби,
- Навбатда туриш,
- Ўйинчоқларни йиғиш,
- Катталар билан мулойим муносабатда бўлиш.

В) Бадий адабиёт ва санъат воситасида

Эртақлар, ҳикоялар, шеърлар болалар қалбига тез таъсир қилади. Халқ эртақларидаги ҳалоллик, ростгўйлик, меҳнатсеварлик каби ғоялар ахлоқий тарбиянинг муҳим манбаи ҳисобланади. Драмалаштирилган ўйинлар эса болани образга кириш ва ахлоқий хулқни амалда намоёниш қилишга ўргатади.

- Эртақлар, шеърлар, ҳикоялар орқали ахлоқий ғояларни сингдириш.
(Масалан: “Нодон қирпи”, “Зирак бола”, халқ эртақлари.)

Г) Миллий байрамлар ва тадбирлар

Наврўз, Мустақиллик куни, Қурбон ҳайити, болалар учун маърифий учрашувлар, театрлаштирилган чиқишлар болалар фестиваллари, оила байрамлари каби тадбирлар болаларда миллий маданият ва анъаналарга

хурмат уйғотади. Уларда иштирок этиш болага ижтимоий фаоллик ва жамоавийлик ҳиссини беради.

Д) Оила билан ҳамкорлик

Маънавий-ахлоқий тарбиянинг самарадорлиги оила ва боғча ҳамкорлигига боғлиқ. Тарбиячи ота-оналар билан доимий мулоқотда бўлиб, боланинг хулқи, унинг кучли ва суст томонлари ҳақида фикр алмашиб бориши керак. Ота-оналар учун семинарлар, маслаҳат кунлари, очик машғулотлар ўтказиш бу йўналишда муҳим аҳамият касб этади.

- Ота-оналарга маънавий-ахлоқий тарбия бўйича тавсиялар бериш.
- Уйда бола хулқини кузатиш ва боғча билан мувофиқлаштириш.

Қўлланиладиган усуллар.

- **Намуна кўрсатиш** (тарбиячи ўз хулқи билан ўрнатқ бўлади).
- **Сухбат ва мунозара** (болани фикрлашга ўргатиш).
- **Сюжетли-ролли ўйинлар** ("дўкон", "меҳмон қабул қилиш", "доктор").
- **Мукофот ва рағбат** (маъқтов, чиқарма белгилар).
- **Ҳиссий-инсонпарвар ёндашув** (бир-бирини тинглаш, бағрикенглик).

Кутиладиган натижа

Маънавий ва ахлоқий тарбия тўғри ташкил этилганда бола:

- Хурматли, одобли, масъулиятли,
- Меҳрибон ва ҳамкор,
- Ахлоқ меъёрларини биладиган,
- Ватанпарвар ва фаол шахс сифатида шаклланади.
- Ватанга ва оилага муҳаббат,
- Масъулият ва интизом,
- Тоза ва тартибли бўлиш,
- Мулоқот маданияти
каби фазилатлар шаклланади.

Бундай болалар кейинчалик мактабда, оилада ва жамиятда фаол ва маънавий баркамол шахс сифатида тарбияланиб боради. Мактабгача таълимда маънавий ва ахлоқий тарбияни ташкил этиш – бу боланинг келажақдаги шахсий ва ижтимоий ҳаётининг пойдеворини қўядиган муҳим жараёндир. Тарбиячининг самимий муносабати, ўрнатқ бўладиган хулқи, тўғри танланган восита ва методлар болада эзгу фазилатларни қарор топтиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Мазкур йўналишнинг самарали амалга оширилиши эса таълим-тарбия жараёнининг узлуксизлиги ва оила билан яқин ҳамкорликда олиб борилишига боғлиқ.

Қуйида мактабгача таълим ташкилотларида маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш бўйича асосий йўналишлар ва тавсиялар келтирилди:

1. Маънавий-маърифий тадбирлар

- Болаларда **ватанпарварлик, инсонийлик, меҳр-оқибат, ахлоқий поклик** каби хислатларни шакллантирувчи эрталиклар ўтказиш;
- **Миллий ва умуминсоний қадриятларни** англаштириш ва сингдириш учун турли тадбир, очиқ машғулоти, байрам эрталикларини ўтказиш;
- **Оила, жамият, муаллим ва яқин инсонларга ҳурматни** тарбиялашга қаратилган ҳикоя, ривоят, ҳадислар ўқиб бериш, давра суҳбатлари ташкил этиш;
- Маданият, санъат ва адабиётга қизиқиш уйғотиш турли мультимедия –лар ўйинлар, кўғирчоқ театрлар ўтказиш.

2. Асосий йўналишлар

А) Адабий-маърифий тадбирлар

- Эртақ, шеър, кўшиқ ва драмалаштиришлар орқали ахлоқий тарбия бериш;
- Ўзбекистон халқ эртаклари ва миллий қаҳрамонлар ҳақидаги ҳикоялар ўқиб;
- Ҳар ҳафта “Маънавият соати” ўтказиш.

Б) Маданий-эстетик фаолиятлар

- Расм чизиш, мусиқа эшитиш ва кўшиқ куйлаш орқали эстетик дидни шакллантириш;
- Миллий либослар ва халқ анъаналари ҳақида суҳбатлар;
- Тошкент шаҳри, ўзбек санъати ва маданий мерос тўғрисида танишувлар.

В) Моддий ва маънавий меросга ҳурмат

- Ислом маданиятининг ахлоқий-тарбиявий қирраларини ёшларга мос тушуштириш;
- Тарихий обидалар, зиёратгоҳлар ҳақидаги тасвирий расмлар ва видеолар орқали танишув.

3. Амалий ишлар ва тадбирлар

- “Маънавият ҳафталиги” доирасида махсус ҳафталик тадбирлар ўтказиш;

- “Буюк аجدодларимиз” мавзусида кўргазмалар ташкил қилиш;
- Ота-оналар билан ҳамкорликда маърифий кечалар ўтказиш;
- Маънавий-маърифий кутубхона бурчаклари ташкил этиш.

4. Ҳамкорлик ва мулоқот

- Ота-оналар билан доимий мулоқотда бўлиш;
- Мактабгача таълим муассасасида фаолият юритаётган психолог ва педагоглар билан ҳамкорликда иш олиб бориш;
- Маҳалла, маданият уйлари ва китобхонлик марказлари билан ҳамкорликни йўлга қўйиш.

5. Натижани баҳолаш

- Болаларда ахлоқий хулқ, ҳамдардлик, ўзини тутишидаги ижобий ўзгаришларни кузатиш;
- Тарбиячилар ва ота-оналар фикри асосида натижаларни таҳлил қилиш;
- Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини доимий равишда баҳолаб бориш.

1-Сценарий: “Ватаним – гўзал Ўзбекистон” байрам тадбири

Мақсад: Болаларда ватанга муҳаббат, ифтихор туйғусини уйғотиш, давлат рамзлари ҳақида билим бериш.

Қисқача мазмун: Шеърлар, қўшиқлар, сахна кўринишлари ва рақслар орқали болалар Ўзбекистон ҳақида ўз меҳрини намоён этади.

Сценарий: Олиб борувчи 1:

Ассалому алайкум, азиз устозлар, меҳмонлар ва фарзандларимиз!

Бугунги “Ватаним – гўзал Ўзбекистон” деб номланган маънавий тадбиримизга хуш келибсиз!

Олиб борувчи 2:

Ватан – бу муқаддас туйғу. Ватан – онамизнинг муҳаббати, отамизнинг олижаноблиги!

Қани, фарзандларимизнинг шеърларини эшитамиз!

Бола 1:

Менинг юртим – Ўзбекистон,

Гўзал, эркин, тинч замин.

Меҳр-шафқат юзимиз,

Бақувватдир ҳар дафин!

Қўшиқ: “Ўзбекистон – юртим маним” (фонограммада айтилади)
Саҳна кўриниши: “Давлат рамзлари”

Роллар: Бола 1 (Байроқ), Бола 2 (Герб), Бола 3 (Мадҳия)

Ҳар бири рамзи ҳақида қисқача маълумот беради ва улуғвор маъноси ҳақида сўзлайди.

Рақс: “Ўзбек миллий рақс” (группавой)

Якуний суҳбат ва ота-оналарга мурожаат:

Олиб борувчи:

Бугун фарзандларимиз орқали ватанга бўлган муҳаббат қандай эзгу туйғу эканини кўрдик.

Катта раҳмат! Барча фарзандларимизни ватанпарвар ва фидоий инсонлар бўлиб улғайишларини тилаймиз!

2-Сценарий: “Катталарга ҳурмат – бизга шараф” тадбири

Мақсад: Болаларда катталарга ҳурмат, кичикларга меҳр, оила қадриятларига содиқлик фазилатини шакллантириш.

Сценарий асосида:

Олиб борувчи:

Ассалому алайкум, ҳурматли ота-оналар ва меҳмонлар!

Бугунги тадбиримиз “Катталарга ҳурмат – бизга шараф” деб номланади.

Ролли ўйин: “Бибиҳолага ёрдам”

Роллар:

- Бибиҳола
- Бола 1 (Ёрдам берувчи)
- Бола 2 (Бефарқ бола)

Сценарий:

Бибиҳола кўча ёқасида оғир сумкани кўтариб кетмоқчи. Бир бола ёрдам беради, иккинчиси бефарқ ўтиб кетади. Кейин суҳбат бўлади: “Нега ёрдам бериш керак?” — болалар ўз фикрларини билдиришади.

Шеърлар, саҳна ва рақслар билан бойитиш мумкин.

Ролли ўйин 1: “Яхши ва ёмон иш”

Мақсад:

Ахлоқий тарбия. Болаларда тўғри ва нотўғри хатти-ҳаракатлар фарқини англашни шакллантириш.

Сценарий қисқача:

Роллар:

- Тарбиячи
- Бола 1 (ўйинчоқни синиқ ҳолда ташлаб кетган)
- Бола 2 (ўйинчоқни йиғиб, жойига қўйган)

Тарбиячи болалардан: “Қайси боланинг иши тўғри?” деб сўрайди. Болалар фикр билдиришади.

Ролли ўйин 2: “Салом бериш маданияти”

Мақсад:

Саломлашиш, адаб-ахлоқ қоидаларини болалар онгига сингдириш.

Сценарий:

Роллар:

- Бола 1 (одобли бола – салом беради, ёрдамлашади)
- Бола 2 (одобсиз бола – салом бермайди, турткилайди)
- Тарбиячи – вазиятни шарҳлаб, суҳбат ўтказади.

Мавзу бўйича саволлар: 1. Маънавийат сўзининг маъноси нимадан иборат?

2. Мактабгача таълим ёшидаги болаларни маънавий-ахлоқий тарбиясини мақсади нималардан иборат?

3. Маънавий-ахлоқий тарбиянинг асосий вазифалари ҳақида гапиринг?

4. Маънавий-ахлоқий тарбияни ташкил этишнинг асосий йўналишлари?

5. Маънавий тадбирларни ташкил этишнинг мақсади.

6. Миллий байрамлар ҳақида гапиринг?

1.3. Жамиятда ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш.

Ногиронлиги бўлган болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш — ҳар бир жамиятнинг инсонийлик ва адолат тамойилларига асосланган вазифасидир. Бундай болалар ҳам жамиятнинг тўлақонли аъзоси ҳисобланади ва улар ҳам барча соҳаларда тенг имкониятларга эга бўлиши керак.

Қуйида жамиятда ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг асосий йўналишлари ва тавсиялари келтирилади.

1. Ҳуқуқий асослар

Ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Ногиронларнинг ҳуқуқлари тўғрисида”ги Қонун ва қуйидаги халқаро ҳужжатлар асосида таъминланади:

- БМТнинг “Ногиронлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенцияси”;
- “Бола ҳуқуқлари тўғрисида”ги Конвенция;
- Ўзбекистон Республикасининг 2021 йилда қабул қилинган “Ногиронларнинг ҳуқуқлари тўғрисида”ги Қонуни.

2. Асосий ҳуқуқлар

Ногиронлиги бўлган болалар қуйидаги ҳуқуқларга эгадир:

А) Таълим олиш ҳуқуқи

Инклюзив таълим (инлиз тилидан олинган бўлиб, inclusive, inclusion – уйғунлашмоқ, уйғунлаштириш, қамраб олмақ, қамраб олиш маъноларини

билдиради) давлат сиёсати бўлиб, ногирон ва махсус эҳтиёжлари бор болалар ўртасидаги тўсиқларни бартараф этиш, махсус таълимга муҳтож болалар ва ўсмирлар ривожланишидаги нуқсонлар ёки иқтисодий қийинчиликлардан қатъий назар, оиланинг фаол иштирокида, боланинг эҳтиёжини қондиришга ва ижтимоий ҳаётга мослаштиришга, таълим тизимидаги тўлиқ қўшилишини йўқолатувчи таълим тизимидир.

Инклюзив таълимнинг вазифалари

Таълим муассаларида таълимга алоҳида эҳтиёжи бўлган имконияти чекланган болалар ва ўсмирларнинг таълим олишлари учун зарур психолого-педагогик, коррекцион шароитлар яратиш, уларнинг имкониятига йўналтирилган таълим дастурлари ҳамда коррекцион ишларни амалга ошириш орқали руҳий ривожланиши, ижтимоий мослаштиришни амалга ошириш;

Махсус таълим ташкилоти педагоглари билан тарбиячилар уйғунлаштирилган ҳолда фаолият олиб бориш йўли билан тарбиячиларнинг таълимдаги тенглик ҳуқуқини кафолатлаш;

Жамият ва оиланинг фаол иштирокида ногирон, соғлом болалар ўртасидаги тўсиқларни бартараф этиш, боланинг эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий ҳаётга эрта мослаштириш;

Имконияти чекланган болалар ва ўсмирларни оилалардан ажратмаган ҳолда яшаш ҳуқуқини таъминлаш;

Жамиятда имконияти чекланган болалар ва ўсмирларга муқобил муносабатни шакллантиришдир.

Инклюзивлик ижтимоий келиб чиқиши ва қобилияти турлича бўлган болаларнинг, шунингдек, бошқа барча болаларнинг муассаса ва гуруҳларимизда муваффақиятларга эришишлари учун биз амалга оширишимиз мумкин бўлган амалий ўзгаришларни билдиради. Ушбу ўзгаришлар нафақат биз кўпинча махсус эҳтиёжларга эга деб ажратиб қўйган болаларга, балки барча болалар ва уларнинг ота-оналарига, барча педагоглар ва муассаса раҳбарларига, бутун жамоага фойда келтиради.

Кўп йиллардан буён “Инклюзив” ибораси ногирон болаларни соғлом болалар учун мўжалланган “одатдаги” гуруҳ хоналарига “киритишни” билдириб келган. Бироқ ҳозирги кунда инклюзив таълимга муносабат ўзгармоқда. “Инклюзив” Ҳақиқатдан ҳам ногирон болаларни, кўриш ёки эшитишида қийинчиликларга эга бўлган, бироқ олмайдиган ёки ўрганиши секинроқ бўлган болаларни ўз ичига олади. Бироқ “Инклюзив” термини таълимдан қолиб кетган ёки четлаштирилган барча болаларни ҳам билдиради. Ушбу болалар гуруҳ тилида сўзлай олмасликлари мумкин; касал ёки машғулотларни яхши ўзлаштира

олмаётганликлари учун мактаб, боғчадан қолиб кетиш хавфида бўладилар; шунингдек, улар бошқа дин ёки гуруҳларга мансуб бўладилар. Улар ОИТВ, ОИТС билан касалланган болалар ва ўқиши керак бўлган, лекин ўқимаётган барча қизлар ва ўғил болалар бўлиши мумкин.

Инклюзив таълимда асосий стратегик хужжатлар.

2020-2025 ймғилларда инклюзив таълимни ривожлантириш Концепцияси.

Президент қарори №; 4860 билан 2020 йил 13 октябрда тасдиқланган бўлиб, у инклюзив таълимни босқичма-босқич жорий этиш, мактаб инфратузилмасини ҳамда ўқитувчилар тайёргарлигини яхшилаш йўналишларини белгилайди. Бу концепция 2025 йилгача амал қилиш мажбурияти билан қабул қилинган.

Унга кўра;

-болалар учун тўсиқсиз муҳит яратиш;

-янги қуриладиган мактабларни дастлабдан инклюзив талабларига жавоб берадиган ҳолатда қуриш;

-педагоглар тайёрлаш ва малакасини ошириш;

-ўқув базасини замонавий таълим ресурслари билан таъминлаш вазифалари белгиланган.

Нормалар ва тартиблар.

Вазирлар Маҳкамасининг қарори № 638 (2021, янги таҳрир)

Умумий ўрта таълим ташкилотларида инклюзив таълимни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низом тасдиқланган. Унда:

Инклюзив синфлар ва бошланғич таянч коррекцион синфларни ташкил этиш тартиби;

Болаларни қабул қилиш, улар томонидан таълим олиш жараёни ва назорат;

Ўқитувчилар учун устама ҳақларнинг (маошга қўшимча) аниқлаш қоидалари белгиланган.

Маълумотларга кўра:

Инклюзив синфларда умумий ўқувчилар сони 30 нафардан ошмаслиги керак, уларда махсус дастурда ўқийдиган болалар сони 3 нафардан кўп бўлмаслиги белгиланган.

Устама ҳақ болалар сонига қараб 10 % дан; 40 % гача бўлиши белгиланган.

Инклюзив таълим бўйича яқиндаги амалий қарорлар (2025)

Ҳар бир туман ва шаҳарда инклюзив мактаблар 2025 йилдан бошлаб ҳар бир туман ва шаҳарда инклюзив таълим талабларига жавоб берадиган мактаблар ташкил этилиши белгиланди. Бу эса Президент қарорининг амалиётдаги давомидир. Бу қарорнинг мақсади - болаларнинг имконияти чекланган бўлса ҳам, уларни умумтаълим муассасаларида ўқитишни кенгайтиришдир.

Инклюзив таълим таҳлилий натижалари ва ижтимоий самаралар.

ЮНИСЕФ халқаро ташкилоти, давлатнинг инклюзив таълим йўналишидаги ишларни қўллаб – қувватлаб, мактаблар, соғлом муҳит ва таълим сифатини ошириш бўйича қатор чора-тадбирларни амалга оширишни таъкидлайди.

Мамлакатда алоҳида таълим эҳтиёжлари бўлган болаларнинг умумтаълим муассасаларида таҳсил олиш қамровини биринчи босқичида 82 % гача етказиш режалаштирилган.

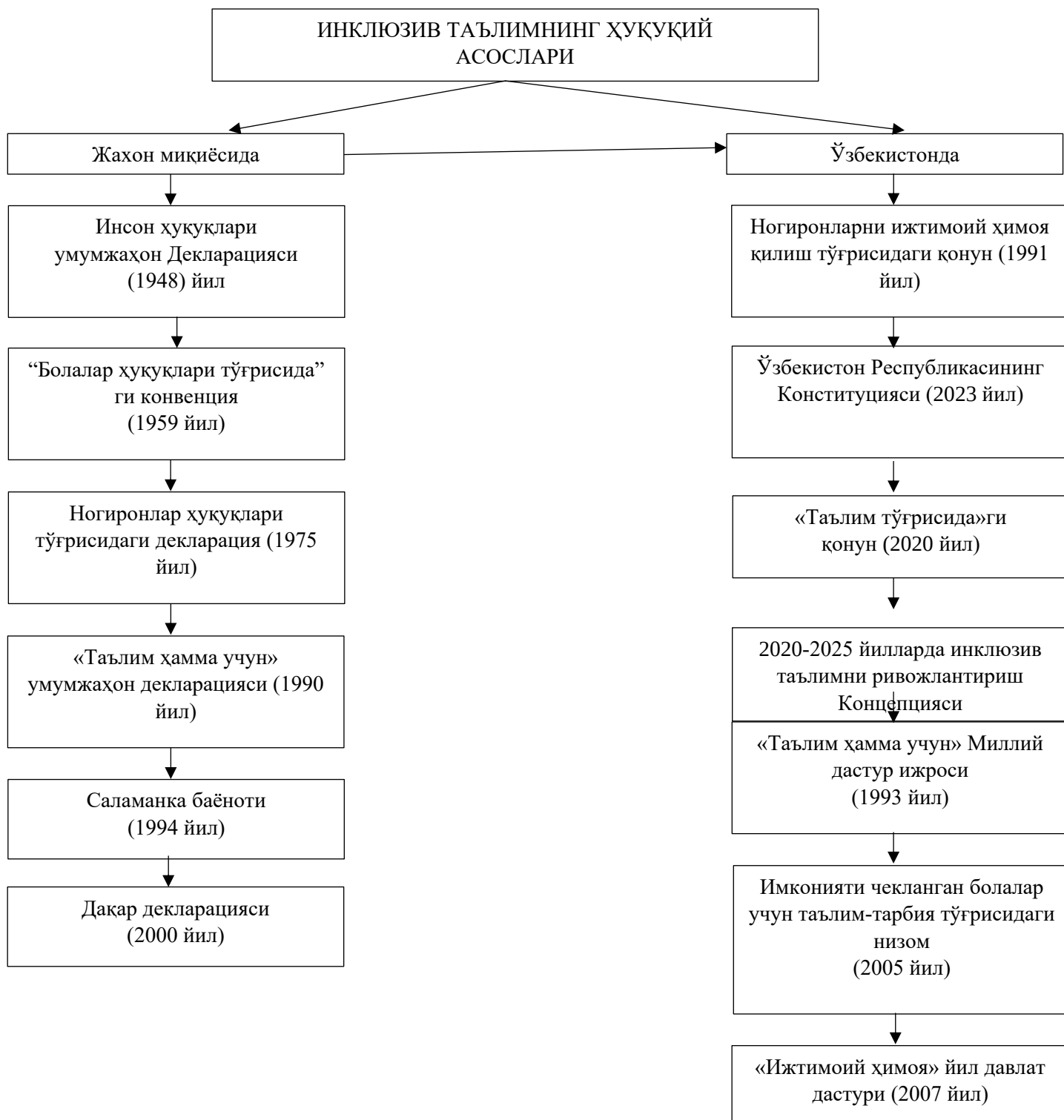
Қонунчиликнинг умумий ҳуқуқий асоси.

“Таълим тўғрисида”ги қонун

2020 йил 23 сентябрда қабул қилинган қонунга илк бор инклюзив таълим (уйғунлашган таъли) тушунчаси киритилди. Унинг мақсади – ҳар бир ўсмирга тенг таълим имкониятини таъминлашдир.

Конституциявий қонуний кафолат.

2023 йилги конституциявий ўзгаришларга кўра, инклюзив таълим ва тарбия ҳуқуқиар бир болага кафолатланган.

- Инклюзив таълим орқали умумий таълим ташкилотларида ўқиш ва тарбияланиш;
- Махсус педагоглар ёрдамида билим олиш;
- Дистанцион таълим, махсус ўқув дастурларидан фойдаланиш.

Б) Соғлиқни сақлаш ҳуқуқи

- Сифатли тиббий хизматлардан фойдаланиш;
- Реабилитация ва протезлаш хизматларидан фойдаланиш.

В) Ҳимоя ва тенг имкониятлар

- Дискриминациядан ҳимояланиш;
- Жамият ҳаётида фаол иштирок этиш;
- Маданий, ижтимоий ва спорт тадбирларида қатнашиш ҳуқуқи.

Г) Ижтимоий мулоқот ва иштирок этиш ҳуқуқи

- Эркин фикр билдириш;
- Жамиятда ўз овозига эга бўлиш;
- Ахборот ва технологиялардан фойдаланиш имкони.

3. Жамиятнинг вазифалари

Давлат органлари

- Мақсадли ижтимоий дастурлар ишлаб чиқиш;
- Таълим ва тиббиёт муассасаларини ногирон болаларга мослаштириш;
- Молиявий ва моддий ёрдам кўрсатиш.

Ота-она ва оила

- Болага ишонч ва меҳр бериш;
- Уларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда фаол иштирок этиш;
- Таълим, реабилитация ва ижтимоий фаолиятларда ёрдам бериш.

Таълим муассасалари

- Инклюзив таълим муҳитини яратиш;
- Мутахассис кадрлар тайёрлаш ва педагогларни ўқитиш;
- Меҳрибонлик ва бағрикенглик муҳитини шакллантириш.

4. Амалий чоралар ва ташаббуслар

- Инклюзив таълим мактаблари ва боғчалар сонини ошириш;

- Жамоат транспорти ва биноларни ногиронларга мослаштириш;
- Ахборот воситалари орқали жамият онгини ошириш;
- ННТ ва маҳаллий ҳамжамиятлар билан ҳамкорликни кучайтириш.

5. Хулоса ва таклифлар

- Ногиронлиги бўлган болалар **мустақил шахслар** сифатида ривожланиши учун **тенг ҳуқуқ ва имкониятлар** яратилиши шарт;
- Жамиятда **стигма ва дискриминацияга қарши курашиш**, инклюзив онгини тарғиб қилиш лозим;
- Давлат, ота-она, таълим муассасалари ва ННТлар ҳамкорлигида **самарали ҳимоя механизмлари** яратилиши керак.

Мавзу: Жамиятда ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқини ҳимоя қилиш.

(Мавзу давоми)

Асосий инсон ҳуқуқларидан бири — тенглик ва имкониятлар баробарлигидир. Жамиятда ногиронлиги бўлган болаларни камситмаслик, уларга муносиб муҳит яратиш ва тўлақонли ривожланишини таъминлаш — давлат ва жамоатчиликнинг асосий бурчларидан ҳисобланади. Бу эса жамият тараққиётининг асосий кўрсаткичларидан биридир. Барча аҳоли қатламларининг тенг имкониятларга эга бўлиши ва ҳаётда фаол иштирок эта олишига шароит яратишдир. Шу нуқтаи назардан, ногиронлиги бўлган болаларнинг ҳуқуқлари, таълим-тарбияси, ижтимоий интеграцияси ва ривожланиши масаласи жуда долзарб ҳисобланади. Чунки ҳар бир бола, жисмоний ёки руҳий ҳолатидан қатъи назар, жамиятнинг тўлақонли аъзоси бўлиб ривожланишга ҳақлидир.

Сўнгги йилларда ногиронлиги бўлган болаларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, инклюзив таълимни ривожлантириш ҳамда соғлиғини муҳофаза қилиш борасида муҳим ислохотлар амалга оширилмоқда. Бироқ бу йўналишда ҳали ҳал этилиши лозим бўлган вазифалар бисёр: жамоатчилик онгини шакллантириш, инфратузилмани мослаштириш, профессионал кадрлар тайёрлаш ва оилавий психологик кўмакни кучайтириш шулар жумласидандир. Ногиронлиги бўлган болалар мавзусини ўрганиш нафақат ижтимоий ёки тиббий жиҳатдан, балки инсонпарварлик тамойилларини мустаҳкамлаш нуқтаи назаридан ҳам муҳим аҳамиятга эга. Бу масаланинг тўғри ёритилиши ва самарали ечимларни ишлаб чиқиш жамиятимизда тенглик, бағрикенглик ва адолатни таъминлашга хизмат қилади.

Асосий қисм:

Ногиронлиги бўлган болалар тушунчаси ва уларнинг тоифалари

Ногиронлиги бўлган болалар — жисмоний, руҳий, сенсор ёки интеллектуал ривожланишида маълум чекловларга эга бўлиб, махсус шароит ва қўллаб-қувватлашга эҳтиёж сезадиган болалардир. Улар қатор тоифаларга бўлинади:

- эшитиш қобилияти чекланган болалар;
- кўриш қобилиятида муаммоси бор болалар;
- нутқида нуқсони бор болалар;
- руҳий ва интеллектуал ривожланишида ортда қолиш кузатилган болалар;
- жисмоний ногиронлиги бор болалар;
- аутизм спектридаги болалар ва бошқалар.

Ҳар бир тоифа ўзининг ўзига хос эҳтиёжлари ва ривожланиш стратегияларига эга бўлиб, уларни қўллаб-қувватлаш индивидуал ёндашувни талаб қилади.

Оила ва атроф-муҳитнинг таъсири

Ногиронлиги бўлган болалар ривожда оиланинг роли беқиёс. Ота-онанинг болага нисбатан меҳри, қўллаб-қувватлаши, психологик барқарорлиги боланинг ижтимоийлашуви ва ўз-ўзига ишонишида ҳал қилувчи омиллардан ҳисобланади. Айнан оилада берилган эмоционал муҳит боланинг жамиятга мослашиши ва имкониятларини рўёбга чиқаришида муҳим аҳамиятга эга. Атроф-муҳит — мактаб, маҳалла, дўстлар, таълим муассасалари — болани қабул қилиши ёки аксинча, уни четлатиши мумкин. Шу сабабли жамиятда ногиронлик ҳақида тўғри тушунча ва ижобий муносабатни шакллантириш ўта муҳимдир.

1. Инклюзив ёндашув:

Таълим муассасаларида барча болалар учун тенг шароит яратиш.

Махсус эҳтиёжли болаларни жамиятга мослаштириш, уларни ажратмаслик.

Сўнгги йилларда инклюзив таълим кенг ривожланмоқда. Инклюзив таълим — имконияти чекланган болаларни соғлом болалар билан биргаликда ўқитиш ва тарбиялаш тизимидир. Бунинг бир қатор афзалликлари мавжуд:

2. ногиронлиги бўлган болаларда ижтимоий кўникмалар ривожланади;
3. болалар ўртасида бағрикенглик ва дўстлик кучаяди;
4. таълим сифатини оширишга хизмат қилади;
5. болаларнинг салоҳиятини тўлиқ рўёбга чиқариш имкони яратилади.

Бироқ инклюзив таълимдан самарали фойдаланиш учун махсус ўқитувчилар, маслахатчилар, логопед ва дефектологлар иштирокини таъминлаш, инфратузилмани мослаштириш зарур.

6. Жамиятнинг вазифалари:

Давлат: қонунчилик, инфратузилма, молиявий ёрдам.

Ота-оналар: руҳий қўллаб-қувватлаш, интеграцияга ёрдам.

Таълим тизими: махсус педагогика, инклюзив ўқитиш.

Қўллаб давлатлар каби Ўзбекистонда ҳам ногиронлиги бўлган болаларни қўллаб-қувватлаш бўйича муҳим қадамлар қўйилмоқда. Улар орасида:

7. инклюзив таълимни жорий этиш;
8. улар учун мос инфратузилмалар яратиш;
9. соғлиқни сақлаш ва реабилитация хизматларини такомиллаштириш;
10. ота-оналар учун психологик ва амалий ёрдам марказларини ташкил этиш;
11. болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмларини кучайтириш.

Маънавий жиҳат:

Бағрикенглик, инсонийлик, меҳр-оқибат фазилатларини жамиятда шакллантириш.

Оммавий ахборот воситалари ва тарғибот ишлари орқали онгни ўзгартириш.

Ногиронлиги бўлган болалар ҳақидаги нотўғри тасаввурлар — жамиятдаги энг катта муаммолардан бири. Стереотиплар ва тушунмаслик болаларнинг руҳий ҳолатига салбий таъсир кўрсатади ва уларнинг жамиятга қўшилишини қийинлаштиради. Шу боис:

12. оммавий ахборот воситалари орқали тўғри маълумот бериш;
13. мактаб ва маҳаллаларда маърифий тадбирлар ўтказиш;
14. волонтерлик ва ижтимоий лойиҳаларни ривожлантириш, стереотип-ларни йўқотишга ёрдам беради

Хулоса:

Ногиронлиги бўлган болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш нафақат юридик вазифа, балки маънавий бурчдир. Ҳар биримиз уларнинг ҳаётига ижобий таъсир кўрсата оламиз. Улар ҳам бахтли яшаш ва жамиятда ўз ўрнини топиш ҳуқуқига эга. Жамиятда ногиронлиги бўлган болалар масаласи нафақат ижтимоий, балки маънавий ва инсонпарварлик жиҳатидан ҳам ўта муҳимдир. Ҳар бир бола хусусий эҳтиёжларига эга бўлса-да, уларнинг асосий ҳуқуқлари — таълим олиш, тарбияланиш, ривожланиш, соғлом муҳитда яшаш ва жамиятда ўз ўрнини топиш

хуқуқи барча учун бир хилдир. Ногиронлиги бўлган болаларни қўллаб-қувватлаш, уларга тенг имкониятлар яратиш — баркамол ва адолатли жамиятнинг асосий вазифаларидан биридир. Агар оила, жамият ва давлат биргаликда ҳаракат қилса, ногиронлиги бўлган болаларнинг қобилияти, салоҳияти ва истеъдоди тўлиқ намоён бўлади. Бу эса нафақат уларнинг ҳаётини яхшилайдиган, балки жамиятнинг ривожига ҳам катта ҳисса қўшади.

Тадбир номи: “Инсон қадр — энг олий қадр”

Мақсад: Ногирон болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жамиятда инсонлар онгини ошириш.

Тартиб:

1. **Кириш сўзи:** Ташкилотчи педагог ёки раҳбар нутқи (3 дақиқа)
2. **Видео ролик намоёйиши:** Ногирон болалар ҳаёти ҳақида қисқа видео
3. **Бола иштирокида чиқишлар:** Шеър, сахна кўриниши
4. **Мутахассис нутқи:** Психолог ёки инклюзив педагогдан маъруза
5. **Фикр алмашинув:** Ота-оналар ва болалар ўртасида мулоқот
6. **Хулоса:** “Мен ҳам жамият аъзосиман!” шиори билан фотосессия

Мавзулар бўйича саволлар: 1. Ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш қайси қонун ҳужжатлар асосида таъминланади?

2. Инклюзив таълим нима?

3. Инклюзив таълим вазифалари?

4. Инклюзив таълимнинг ҳуқуқий асослари Жаҳон ва Ўзбекистон миқёсида солиштиринг?

5. Ногиронлиги бўлган болалар олдида жамиятни вазифалар?

1.4. Мактабгача таълим ташкилотида ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлашнинг асосий йўналишлари.

Мактабгача таълим ташкилотларида ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлаш — болаларнинг соғлом ва хавфсиз муҳитда ўсиши учун муҳим бўлган вазифалардан биридир. Бу жараён болаларнинг жисмоний, психологик ва ижтимоий хавфлардан муҳофазасини қамраб олади.

1. Ташкилий чоралар:

- **Хавфсизлик меъёрларига риоя қилиш** — бинолар ва хоналар санитария-гигиена, ёнғин хавфсизлиги ва эвакуация талабларига мувофиқ бўлиши керак.
- **Назорат тизими** — видеокузатув, кириш-чиқишни назорат қилиш, ноқонуний шахсларнинг киришини чеклаш.

- **Ходимларни танлаш ва тайёрлаш** – тарбиячилар ва техник ходимлар махсус ўқув курсларидан ўтиши, болалар билан ишлаш бўйича малакага эга бўлиши лозим.

2. Ўқув-тарбиявий ишлар жараёнида:

- **Болаларни хавфсизлик қоидаларига ўргатиш** – йўл ҳаракати қоидалари, олов ва электр хавфсизлиги, табиий офатлар пайтида ўзини тутиш.
- **Рольли ўйинлар ва машқлар** – эвакуация машқлари, "Агар ёнғин бўлса нима қилиш керак?" каби мавзуларда амалий ўқувлар.
- **Ота-оналар билан ҳамкорлик** – хавфсизлик борасида ота-оналарга семинарлар, маслаҳатлар ўтказиш.

3. Техник жиҳозлар:

- **Ёнғин хавфсизлиги ускуналари** – ёнғин ўчиргичлар, ёритувчи эвакуация белгиларининг мавжудлиги.
- **Электр тизими ва жиҳозлар назорати** – барча техник қурилмалар сертификатланган ва болаларга хавф туғдирмаслиги керак.
- **Овқатланиш хавфсизлиги** – ошхона санитария талабларига жавоб бериши, маҳсулотлар сифати назорат қилиниши керак.

4. Психологик хавфсизлик:

- **Зўравонликка қарши кураш** – болалар ўртасидаги зўравонлик ҳолатларини аниқлаш ва олдини олиш.
- **Психолог ёрдами** – психолог мутахассислари томонидан болаларнинг эмоционал ҳолатини кузатиб бориш.
- **Инклюзив муҳит яратиш** – турли имкониятга эга болалар учун қулай ва хавфсиз шароит яратиш.

Мактабгача таълим муассасаларида ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлаш-бу мураккаб ва кўп қиррали жараён бўлиб, унда раҳбарият, тарбиячилар, техник ходимлар, ота-оналар ва ҳатто болаларнинг ўзи ҳам фаол иштирок этиши зарур. Бунинг учун тизимли ёндашув ва доимий назорат талаб этилади.

Мавзу: Мактабгача таълим ташкилотларида болалар ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлаш

Мактабгача таълим ташкилотларида болалар ҳаёт фаолияти хавфсизлигини таъминлаш. Болалар — жамиятимизнинг энг нозик ва ҳимояга муҳтож қатлами ҳисобланади. Шу сабабли уларни соғлом, хавфсиз ва ҳар томонлама қўллаб-қувватловчи муҳитда тарбиялаш ҳар бир педагог ва таълим муассасаси олдидаги муҳим вазифадир.

I. Ҳаёт фаолияти хавфсизлигининг моҳияти

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги — бу инсоннинг ҳаётини, саломатлигини турли ташқи хавфлардан муҳофаза қилишга қаратилган тизимли фаолиятдир. Мактабгача ёшда бу йўналишдаги чора-тадбирлар болаларнинг жисмоний ва психологик ҳолатига мос равишда ташкил этилиши керак.

II. Мактабгача таълим муассасаларида хавфсизликни таъминлашнинг асосий йўналишлари

1. Ташкилий чоралар:

- Бинолар ва хоналар меъёрий талабларга мос бўлиши.
- Ёнғин хавфсизлиги тизими (ўт ўчиргичлар, эвакуация режалари, ёнғин сигнализацияси).
- Кириш-чиқиш назорати – ноқонуний шахсларнинг киришига йўл қўймаслик.

2. Тарбиявий ишлар:

- Болаларга хавфсизлик қоидаларини ўргатиш – йўл ҳаракати, табиий офатлар, электр жиҳозлари ва бошқа ҳолатларда ўзини тутиш.
- Эвакуация машқлари – болалар қандай қилиб тўғри ва тезда хавфсиз жойга чиқишни амалда ўрганишлари керак.
- Хавфсизлик мавзусида эртактар, мультфильмлар ва ролли ўйинлардан фойдаланиш.

3. Техник хавфсизлик:

- Электр жиҳозлари тўғри ўрнатилган ва хавфсиз бўлиши керак.
- Майдонча ўйин қурилмалари текширилган ва тўғри ўрнатилган бўлиши лозим.
- Ошхона санитария меъёрларига мувофиқ ишлаши керак.

4. Психологик хавфсизлик:

- Болалар ўртасида ўзаро ҳурмат ва қўллаб-қувватлаш муҳитини яратиш.
- Психолог мутахассислар орқали болаларнинг эмоционал ҳолатини кузатиш.
- Зўравонлик, тажовузкорлик ва камситиш ҳолатларини олдини олиш.

5. Ота-оналар билан ҳамкорлик:

- Хавфсизлик масалаларида ота-оналарни хабардор қилиш.
- Болаларни уйда ҳам хавфсизлик қоидаларига риоя қилишга ўргатиш.
- Ота-оналар учун махсус семинар ва тренинглар ташкил этиш.

Хавфсизликни таъминлаш — бу бир марталик эмас, балки доимий равишда олиб борилиши лозим бўлган тизимли фаолиятдир. Мактабгача таълим ташкилотида ҳар бир ходим, ҳар бир бола ва ҳар бир ота-она бу жараёнда ўз ўрнига эга. Болаларнинг ҳаёти, саломатлиги ва хавфсиз муҳитда тарбияланиши нафақат жамият, балки келажак учун ҳам жуда муҳимдир.

Тавсиялар:

1. Тарбиячилар хавфсизлик бўйича мунтазам ўқув курсларидан ўтишлари керак.
2. Болалар билан интерактив машғулотлар орқали хавфсизликни ўргатиш самарали натижа беради.
3. Ҳар чоракда хавфсизлик ҳолати юзасидан таҳлил ва тузатиш ишлари амалга оширилиши керак.

Бизнинг мақсадимиз — болаларни нафақат таълим ва тарбия бериш, балки уларнинг ҳаётини ҳар томонлама муҳофаза қилишдир. Улар хавфсиз муҳитда ўсиб улғайса, келажакда фаол, соғлом ва ишончли шахс сифатида вояга етадилар.

Мавзуларга оид саволлар:

1. Мактабгача таълим ташкилотларида болалар ҳаёт хавфсизлигини танлашнинг асосий йўналишлари?
2. Ўқув – тарбия жараёнида олиб бориладиган ишлар ҳақида гапиринг?
3. Психологик хавфсизлик нима?
4. Болалар ҳаёт хавфсизлигини олдини олишда ота-оналар билан ҳамкорликда олиб бориладиган ишлар нималардан иборат?

1.5. Соғлом овқатлантиришга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар.

Ўзбекистонда мактабгача таълим ташкилотларида соғлом овқатлантиришга оид асосий норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

Асосий қонун ва қарорлар

1. “Давлат мактабгача таълим ташкилотларида соғлом овқатлантириш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”

- Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан 2025 йил 6 январда қабул қилинган № 1–сонли қарор.
- Бунда аутсорсинг орқали озиқ-овқат етказиб бериш тизимини жорий этиш, “Ягона мавсумий таомнома”ни амалга киритиш, овқатлантириш харажатларини ахборот тизимида электрон ҳисоблаш тизимини ташкил этишга масъулият юкланган.

- Шу қарорга асосан, мактабгача таълим ташкилотлари 2025 йил 1 июлгача мазкур тизимга ўтиши зарур.

2. “Давлат мактабгача таълим ташкилотларида аутсорсинг усулида соғлом овқатлантиришни ташкил этиш тартиби тўғрисида”

- Юқоридаги қарор доирасида тасдиқланган низом бўлиб, давлат томонидан аутсорсинг механизмларини жорий этишга кўмаклашади.

Юридик манба ва амалий низомлар

3. Санитария-эпидемиологик назорат ҳақида ҳаракатлар

- Мактабгача таълим ташкилотларида санитария-гигиена бўйича назорат Ўзбекистон Республикаси Санитария-эпидемиология назорати давлат инспекцияси ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан амалга оширилади.
- Низомда таълим муассасаларида болаларнинг овқатланиш жараёни, санитария қоидалари ва қурулиш-иҳтиёт ишларига амал қилиш белгиланган.

4. “Соғлом овқатлантиришни ташкил этиш ойлиги”

- Мактабгача таълим ва Соғлиқни сақлаш вазирликлари 2019 йил 27 февраль куни қўшма қарори асосида ошпазлар, омборчилар ва ҳамширалар учун ўқув-семинарлар ташкил этиш мақсадида шу ойни эълон қилинди.
- Ушбу чора-тадбирлар ошхона санитарияси ва гигиена нуқтаи назаридан сифат назоратини кучайтиришга кўмаклашган.
- Педагогик ва амалий қўлланмалар
- 2023 йил 23 майда Мактабгача таълим агентлиги ва Санитария-эпидемиология қўмитаси томонидан қабул қилинган **Қўшма қарор**, мактабгача таълим муассасаларида “Ягона мавсумий таомнома”ни жорий қилиш ва у асосида озиқ-овқат сифати ва хавфсизлигини таъминлашга доир қоидаларни белгилайди.
- 2019 йилда қабул қилинган ва аутсорсингни кенг жорий қилувчи қарор ҳам шу маънода муҳим ҳужжат ҳисобланади.
- Хулоса ва тавсиялар

Вақт	Ҳужжат	Асосий талаб	Тавсия
2019 йил	626-сон қарор ва низомлар	Аутсорсингнинг асосий йўлга қўйилиши	Ошпаз ва персоналнинг ҳар 3 йилда малакасини ошириш
2023 йил	Қўшма қарор	Ягона мавсумий таомнома	Электрон ҳисобот ва назорат хизмати жорий этиш

2025 йил	1-сонли қарор	“Соғлом овқатлантириш” марказининг ташкил этилиши	Таомнома ва маблағлар ахборот тизимида бошқарилиши
-----------------	----------------------	--	---

- 2025 йилдан жорий қилинаётган **аутсорсинг ва Ягона таомнома** тизими талаби асосийдир;
- Санитария ва тиббий кўриклар бўйича масъулиятни четда қолдирмаслик зарур;
- Қарор ва низомларнинг ҳар бир бандини тўлиқ ҳужжат билан танишган ҳолда амалга тадбиқ этиш керак.

Мавзу: Мактабгача таълим ташкилотларида соғлом овқатлантиришга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар

Мактабгача таълим ташкилотларида болаларни соғлом овқатлантириш масаласи ва бу йўналишдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳақида фикр юритамиз. Маълумки, болалар соғлиги ва ривожланишида тўғри овқатланиш ҳал қилувчи ўрин тутди. Шу боис, Ўзбекистон Республикасида болаларни мактабгача ёшданок соғлом овқатлантиришни йўлга қўйиш давлат сиёсати даражасига кўтарилган.

I. Соғлом овқатлантириш – миллий сиёсатнинг устувор йўналиши

Мактабгача ёшдаги болалар организми фаол ривожланишда бўлади. Тўғри ва тўлиқ овқатланиш уларнинг имунитети, ақлий салоҳияти ва умумий саломатлигини таъминлайди. Шу сабабли, давлат соғлом овқатлантириш тизимини ривожлантириш учун бир қатор меъёрий ҳужжатларни қабул қилган.

II. Асосий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 6 январдаги 1-сон қарори

“Давлат мактабгача таълим ташкилотларида соғлом овқатлантириш тартибини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”

Ушбу қарор:

- Мактабгача таълим муассасаларида аутсорсинг орқали озиқ-овқат етказиб бериш тизимини жорий этишни;
- “Ягона мавсумий таомнома” ни амалга киритишни;
- Электрон ҳисоб-китоб тизимини ишлаб чиқишни;
- Болалар учун соғлом ва балансланган таомларнинг таъминланишини назарда тутди.

2. “Мактабгача таълим тўғрисида” ги Қонун (2019 йил, № 595)

Бу қонун мактабгача таълим муассасаларида таълим, тарбия ва соғлом овқатлантиришни давлат кафолати сифатида белгилайди. Қонунга мувофиқ:

- Давлат муассасаларида болалар овқатлантирилиши доимий назоратда бўлади;
- Таомлар санитария талабларига мос бўлиши керак;
- Болалар овқатланиши доимий мониторинг ва назорат остида бўлади.

3. Санитария меъёрлари ва қоидалари (СанПиН)

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва СЭС органлари томонидан тасдиқланган санитария меъёрларига мувофиқ:

- Ошхоналарда гигиена ва санитария талабларига амал қилиниши;
- Маҳсулотларни сақлаш ва тайёрлаш шартлари;
- Термик ишлов бериш ва калория ҳисоблари;
- Ошпазлар ва тиббий ходимларнинг тиббий кўрикдан ўтиши керак.

4. 2023 йилда тасдиқланган “Ягона мавсумий таомнома”

Мактабгача таълим агентлиги ва Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан тасдиқланган ушбу таомнома:

- Болалар ёши ва физиологик эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда тузилган;
- Унга мувофиқ таомлар 10 кунлик циклда тайёрланади;
- Озиқ-овқат маҳсулотлари калорияси, оқсил, ёғ ва углевод баланси ҳисобга олинади.

5. Соғлом овқатлантиришда аутсорсинг тизими

Давлат томонидан аутсорсинг тизими жорий этилган. Бу:

- Ихтисослашган ташкилотлар томонидан озиқ-овқат тайёрлаш ва етказиб беришни;
- Таомлар сифати ва хавфсизлиги учун махсус лабораториялар орқали назорат қилишни;
- Маҳсулотларнинг онлайн реестрини юритишни назарда тутди.

6. Амалий фаолиятда татбиқ этиш механизмлари

Мактабгача таълим муассасаларида соғлом овқатлантириш куйидаги тартибда амалга оширилади:

1. Ҳар куни тайёрланаётган таомлар тиббий ходим томонидан текширилади.

2. Ошхона ходимлари махсус ўқув курсларидан ўтиб, сертификатга эга бўлиши лозим.
3. Ошхона жиҳозлари ва маҳсулотлар ҳар ҳафта санитария назоратидан ўтказилади.
4. Ҳар чоракда болаларнинг овқатланиши ва овқат сифатининг таҳлили амалга оширилади.

Болаларни соғлом овқатлантириш – нафақат тиббий, балки тарбиявий, ижтимоий ва ҳуқуқий вазифадир. Ҳар бир мактабгача таълим муассасаси мазкур меъёрий ҳужжатларга амал қилган ҳолда, болалар учун хавфсиз, соғлом ва балансланган овқатланиш муҳитини яратиши лозим.

Тавсиялар:

- Барча тарбиячилар ва ошхона ходимлари меъёрий ҳужжатларни тўлиқ билиши керак;
- Тез-тез санитария ва гигиена бўйича тренинглар ўтказилиши лозим;
- Ҳар йили болалар овқатланиши бўйича таҳлил ва ҳисобот тайёрланиши зарур.

Хулоса қилиб айтганда, Соғлом бола – соғлом миллат келажагидир. Уларнинг овқатланиши борасида қабул қилинган ҳар бир қарор ва қонун ҳужжатлари нафақат ҳуқуқий, балки маънавий масъулиятдир. Ҳар бир тарбиячи ва раҳбар ходим ушбу масъулиятни чуқур англаши зарур. Соғлом овқатлантириш — саломатликни сақлаш ва ҳаёт сифатини яхшилашнинг муҳим омилларидан биридир. У организмга зарур бўлган барча озуқа моддаларини (оқсиллар, ёғлар, углеводлар, витаминлар ва минераллар) меъёردа қабул қилишни назарда тутди. Тўғри овқатланиш иммунитетни мустаҳкамлайди, касалликларнинг олдини олади, жисмоний ва ақлий фаолликни оширади. Шунинг учун турли ва табиий маҳсулотларни истеъмол қилиш, ортиқча ёғли ва ширин таомлардан чекланиш, овқатланиш режимида риоя қилиш ҳар бир бола учун муҳимдир.

Мавзулар бўйича савқоллар.

1. Соғлом овқатланишга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тушунтиринг?
2. Аутсорсинг усулида соғлом овқатлантириш деганда нима тушунаси?
3. Соғлом овқатлантиришни ташкил этиш ойлиги нима?
4. Соғлом овқатлантиришда санитария меъёрлари ва қоидалари (Сан Пин) ҳақида гапиринг?

2. Модул. Умумкасбий кўникмаларни ривожлантириш.

Бугунги кунда жадал ўзгариб бораётган меҳнат бозори ва рақобатбардош иш муҳити ҳар бир мутахассисдан фақатгина ўз касби бўйича билим ва малакага эга бўлишни эмас, балки умумкасбий кўникмаларга ҳам эга бўлишни талаб этмоқда. Умумкасбий кўникмалар — бу касбга хос бўлмаган, бироқ ҳар қандай иш соҳасида зарур бўлган мулоқот, жамоада ишлаш, танқидий фикрлаш, муаммоларни ҳал қилиш, вақтни бошқариш каби кўникмаларни ўз ичига олади.

Бундай кўникмалар мутахассиснинг профессионал ривожланишида, иш жойида самарадорлигини оширишда ва ўзини тўлиқ намоён қилишида муҳим ўрин тутади. Шу сабабли, умумкасбий кўникмаларни шакллантириш ва мунтазам равишда такомиллаштириб бориш ҳар бир инсон учун долзарб вазифалардан биридир.

Мактабгача таълим ташкилотларида умумкасбий кўникмаларни ривожлантиришни малака ошириш тингловчилари учун мослаштириш муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Бу жараёнда таълим жараёнида ишлатиладиган умумий педагогик, психологик, коммуникатив ва ахлоқий кўникмаларни замонавий талаблар асосида қайта кўриб чиқиш ва уларни амалиёт билан боғлаш зарур.

Ҳозирги жамиятда инсоннинг муваффақияти нафақат билим ва касбий маҳоратига, балки унинг ижтимоий кўникмаларига ҳам боғлиқдир. Ижтимоий кўникмалар инсонга бошқалар билан самарали мулоқот қилиш, жамоада ишлаш, ўз фикрини эркин баён этиш ва турли ижтимоий вазиятларга мослашиш имконини беради. Айниқса, болалар ва ёшлар ҳаётида ушбу кўникмаларни эрта шакллантириш уларнинг шахсий камолоти, ўқишдаги ютуқлари ва келажақдаги ижтимоий фаоллиги учун муҳим аҳамият касб этади. Шу боис, ижтимоий кўникмаларни ривожлантириш масаласи таълим-тарбия жараёнининг долзарб йўналишларидан бири ҳисобланади.

1. Ўқув дастурини қайта кўриб чиқиш

- Мактабгача таълим ташкилотлари учун тегишли умумкасбий кўникмаларни аниқлаш, масалан, болалар билан мулоқот, эмоционал интеллект, самарали кузатув, инклюзив ёндашув ва б.
- Мавжуд малака ошириш дастури мазмунини мактабгача таълим ташкилотлари шарт-шароитларига мослаштириш.

2. Асосий кўникмаларни қамраб олувчи модуллар

- **Педагогик маҳорат:** болалар ёши психологияси, ўқитиш методлари, ўйин орқали таълим.

- **Коммуникатив кўникмалар:** ота-оналар, ҳамкасблар ва раҳбарият билан самарали мулоқот.
- **Ахлоқий-этик қоидалар:** касбий этика, болалар хавфсизлиги ва ҳуқуқларини ҳурмат қилиш.
- **Ўз-ўзини ривожлантириш:** рефлексия, касбий янгиликларга очиқлик.

3. Амалий машғулотлар ва кейс таҳлиллар

- Симуляция, ролли ўйинлар, видео таҳлиллар.
- Мактабгача таълим ташкилотларидаги реал вазиятлардан олинган кейслар орқали билимни мустаҳкамлаш.

4. Маҳаллий контекстга мослаш

- Ўзбек маданияти ва урф-одатларига мос ёндашувларни қўллаш.
- Қишлоқ ва шаҳар мактабгача таълим ташкилотлари ўртасидаги фарқларни ҳисобга олиш.

• 5. Баҳолаш ва рефлексия

- Иштирокчилар ўз касбий ўсишини баҳолаш имкониятига эга бўлишлари керак.
- Портфолио, мустақил рефератлар, рефлексив кундаликлар каби инструментлар орқали баҳолаш.

Умумкасбий кўникмаларни ривожлантириш — бу ҳар қандай касб эгаси учун муҳим бўлган умумий қобилият ва малака тўпламидир. Бу кўникмалар фақатгина муайян соҳаларда эмас, балки турли иш жойлари ва касбий фаолиятларда ҳам фойда беради.

1. Мулоқот кўникмалари

- Ёзма ва оғзаки нутқни ривожлантириш
- Тинглаш ва тушуниш қобилияти
- Миждозлар билан самарали муносабат

Ривожлантириш усули:

- Жамоа ичида фаол қатнашиш
- Реторика ва нотиклик курсларига бориш
- Ахборотни аниқ, қисқа ва таъсирчан етказишни ўрганиш

2. Жамоавий ишлаш кўникмалари

- Ҳамкорлик ва келишув
- Жамоа ичидаги ролларни тўғри ажратиш
- Конфликтларни ҳал қилиш қобилияти

3. Вақтни бошқариш ва тайм-менеджмент

- Афзалликларни белгилаш
- Муддатларга риоя қилиш
- Иш юкини самарали тақсимлаш

4. Муаммоларни ҳал қилиш ва танқидий фикрлаш

- Логик фикр юритиш
- Ечим топишда ижодкорлик
- Қарор қабул қилишда далилларга таяниб иш кўриш

5. Лидерлик ва ташаббускорлик

- Масъулиятни ўз зиммасига олиш
- Ишчи гуруҳларни бошқариш
- Янги ғояларни илгари суриш

6. Ахборот технологияларидан фойдаланиш

- Microsoft Office, Google Workspace
- Электрон почта, видеоконференциялар (Zoom, Teams)
- Ахборот хавфсизлиги асослари

Мавзу юзасидан саволлар.

- 1.Ижтимоий кўникмалар нима?
- 2.Педагогик маҳорат деганда нима тушунасиз.
- 3.Коммуникатив кўникмалар ҳақида гапиринг?
- 4.Касбий ахлоқий-этик қоидалар ҳақида гапиринг?
- 5.Кейс тахлили нима?
- 6.Умумқасбий кўникмаларни ривожлантиришусуллари?

2.1.Давлат таълим талаблари ва “Илк қадам” давлат ўқув дастури асосида таълим-тарбия жараёнини режалаштириш.

"Давлат таълим талаблари (ДТТ)" ва "Илк қадам" давлат ўқув дастури — мактабгача таълим муассасаларида (болалар боғчаси ва шу каби ташкилотларда) таълим-тарбия жараёнини режалаштиришда асосий норматив ҳужжатлар ҳисобланади.

1. Давлат таълим талаблари (ДТТ) нима?

Давлат таълим талаблари — бу мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнини амалга ошириш учун белгиланган минимал таълим талаблар

тўпламидир. Унда болаларнинг ёш хусусиятлари, ривожланиш соҳалари, мақсад ва вазифалар белгиланади.

Давлат таълим талабларида асосий ривожланиш соҳалари:

1. Жисмоний ривожланиш
2. Ижтимоий-шахсий ривожланиш
3. Нутқ ва тил ривожланиши
4. Когнитив (ақлий) ривожланиш
5. Эстетик ривожланиш

2. "Илк қадам" давлат ўқув дастури нима?

"Илк қадам" — бу Давлат таълим талабларига мувофиқ ишлаб чиқилган ўқув-тарбиявий дастур бўлиб, у мактабгача таълим ташкилотларида болаларни ҳар томонлама ривожлантириш учун аниқ машғулотлар ва фаолият турларини белгилайди.

Дастур мазмуни:

- Ҳар бир ёш гуруҳи учун ойма-ой машғулот мавзулари
- Ҳафталик мавзулар
- Турли фаолият турлари (расм, мусиқа, жисмоний машқлар, табиатни ўрганиш)
- Болаларда компетенциялар шакллантириш

3. Таълим-тарбия жараёнини режалаштириш (йиллик, ойлик, ҳафталик)

Таълим-тарбия режалари қуйидаги босқичлар асосида тузилади:

Йиллик режа

- Ёш гуруҳи (кичик, ўрта, катта, тайёрлов)
- Йил давомида амалга ошириладиган асосий мавзулар
- Тарбия мақсадлари ва вазифалари

Ойлик режа

- Ой давомидаги мавзулар (масалан, "Менинг оилам", "Фасллар", "Ҳайвонлар")
- Барча фаолият турлари бўйича машғулотлар режаси
- Болаларда шакллантириладиган компетенциялар

Ҳафталик режа

- Ҳафта мавзуси

- Ҳар куни ўтказиладиган машғулотлар (расм, жисмоний, нутқ, табиат)
- Эркин фаолият ва ўйинлар

4. Амалий намуна (ҳафталик режа учун)

Ёш гуруҳи: Ўрта гуруҳ (4–5 ёш)

Ҳафта мавзуси: "Менинг оилам"

Кун	Машғулот тури	Мавзу	Фаолият
Душанба	Нутқ ривожлантириш	Оила аъзолари ҳақида ҳикоя	Сухбат, расм кўриш
Сешанба	Жисмоний тарбия	Тенгликни сақлаш машқлари	Ҳаракатли ўйинлар
Чоршанба	Расм	Оиламни чизаман	Қалам, бўёқлар билан
Пайшанба	Табиатни ўрганиш	Оиладаги ёрдам	Ролли ўйинлар
Жума	Мусиқа	Оила учун кўшиқ	Кўшиқ айтиш, мусиқа тинглаш

Таълим-тарбия жараёнини тўғри режалаштириш:

- Болаларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш
- Давлат таълим таълаблари ва "Илк қадам" дастурини бир-бирига уйғун равишда қўллаш
- Машғулотларда болаларнинг фаоллигини таъминлаш
- Таълимни ўйин орқали ташкил қилиш

Кўникмаларни ривожлантириш режаси (намунавий):

Кўникма	Ҳозирги даража	Ривожлантириш мақсади	Амалий ҳаракатлар	Муддат
Мулоқот	Ўртача	Очиқ, аниқ мулоқот олиб бориш	Ижтимоий лойиҳаларда иштирок этиш, жамоатда нутқ сўзлаш	3 ой
Вақтни бошқариш	Паст	Режалаш ва устуворликни белгилашни ўрганиш	“To-Do” рўйхатлари тузиш, “Pomodoro” методини синаб кўриш	1 ой
Рақамли саводхонлик	Ўртача	Excel, Google Workspace'да тезкор ишлаш	Онлайн курс ўтиш (Coursera/Skillbox)	2 ой

Лидерлик	Йўқ	Жамоани бошқара олиш	Кичик гуруҳларга раҳбарлик қилиш, фидбек олиш	6 ой
-----------------	------------	-----------------------------	--	-------------

Ойлик иш режаси намунаси

Гуруҳ: Тайёрлов гуруҳи (6–7 ёш)

Ой: Сентябрь

Мавзу: “Мен ва менинг оилам”

Таълим соҳалари: Коммуникация, ижтимоий-эмоционал ривожланиш, жисмоний, ижодий ва маънавий-ахлоқий тарбия

Ҳафта	Ҳафталик мавзулар	Асосий фаолият турлари	Қўшимча фаолият	Материаллар
1-ҳафта	“Боғчамизни ўрганамиз”	Сухбат: боғчадаги қоидалар, танишув ўйинлари	Расм чизиш: “Мен ва боғчам”	Альбомлар, фломастер
2-ҳафта	“Оила аъзоларим”	Сухбат: оила таркиби, ролли ўйин: “Оилам”	Шеър ёдлаш, оилавий расм чизиш	Расмлар, шеърлар тўплами
3-ҳафта	“Дўстларим ва мен”	Ўйин: “Исмингни айт”, “Дўстим ким?”	Қўшиқ: “Биз дўстмиз”, умумий расм чизиш	Магнитофон, қоғоз
4-ҳафта	“Қоидаларга риоя қилиш”	Сухбат: боғчадаги ва уйдаги қоидалар	Сценка: “Нима учун қоидалар керак?”	Қўғирчоқлар, роллар

Ҳафталик иш режаси намунаси

Ҳафта: 2-ҳафта

Мавзу: “Оила аъзоларим”

Кун	Таълим соҳаси	Фаолият номи	Усул ва шакл	Кўмакчи материал
Душанба	Коммуникация	Сухбат: “Оилам ҳақида гапираман”	Ауфобатик сухбат, савол-жавоб	Расмлар, карточкалар
Сешанба	Ижтимоий ривожланиш	Ролли ўйин: “Оила”	Ролли ўйин, қўғирчоқлар	Қўғирчоқлар, хона жиҳозлари
Чоршанба	Маънавий-ахлоқий	“Ёрдамчи бола”	Жамоавий муҳокама, ролли сахна	Қўғирчоқлар, костюмлар

Пайшанба	Ижодий	Расм: “Менинг оилам”	Эҳтиёж асосида ёрдамлашиш	Қоғоз, бўёқлар, ручка
Жума	Жисмоний	Спорт ўйини: “Оила аъзолари қаерда?”	Мусобақа шаклида	Конуслар, топлар

Қўшимча тавсиялар:

- **Ижодий кунлар:** ҳафтасига камида 1 кун мусиқа, театр, тасвирий санъат фаолиятларини ташкил этиш.
- **Ота-оналар билан ҳамкорлик:** ойда 1 марта ота-оналар учун очик дарс ёки фото-кўргазма уюштириш.
- **Интеграция:** фаолият турларини ўзаро боғлиқ ҳолда ташкил этиш (масалан, расм – суҳбат – шеър – ролли ўйин)

"Илк қадам" давлат ўқув дастурини мазмуни болалар ривожланишидаги муҳим компетенциялар (2 соат амалий)

Тақомиллаштирилган “Илк қадам” Давлат ўқув дастурининг мазмуни ва уни амалиётга татбиқ этиш.

Ўзбекистон Республикаси мактабгача та’лим ташкилотлари учун "Илк қадам" давлат ўқув дастури (тақомиллаштирилган иккинчи нашр) Ўзбекистон Республикаси Мактабгача та’лим вазирлигининг Мувофиқлаштирувчи кенгашининг 2022-йил 4-февралдаги 1-сонли баённомаси билан тасдиқланган ва нашр қилиш учун тавсия этилган.

"Илк қадам" давлат ўқув дастури — бу боланинг баркамол шахс сифатида шаклланишига қаратилган та’лим жараёнининг мақсадлари, вазифалари, тамойиллари, кутилаётган натижалари, мазмуни ва ташкил этилишини белгилайдиган меъёрий ҳужжат. Ушбу ҳужжат мактабгача та’лим учун турли хил индивидуал тарзда мослаштирилган дастурларни ишлаб чиқиш учун ҳам асос бўлиб хизмат қилади.

"Илк қадам" Давлат ўқув дастурининг мослашувчанлиги, индивидуал хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда ҳар бир боланинг таълим эҳтиёжларига қаратилганлиги – унинг асосий жиҳатларидир.

"Илк қадам" Давлат ўқув дастурини татбиқ этишда педагогларга ёрдам тариқасида услубий ёрдам сифатида ўқув-услубий қўлланмалар тўплами тақлиф этилди. Тўплам мактабгача таълим мутахассислари томонидан БМТнинг Ўзбекистондаги Халқаро болалар жамғармаси (ЮНИСЕФ) билан биргаликда ишлаб чиқилган бўлиб, олти қўлланмани ўз ичига олади: “Мактабгача таълим

ташкilotида дастурларни ишлаб чиқиш”; “Ўқув жараёнини шахсга йўналтирилган ёндашув асосида режалаштириш”; “Ўйин орқали ўрганиш”; “Ўқув жараёнини индивидуаллаштириш. Имконияти чекланган болалар инклюзияси”; “Оилалар ва маҳаллий ҳокимлик билан ҳамкорлик”; “Кузатув ва баҳолаш”.

Лойиҳавий-тематик фаолиятини режалаштириш ва амалга ошириш учун “Мактабгача таълим ташкilotида таълим фаолиятини мавзули режалаштириш” қўлланмаси таклиф этилди.

Мактабгача таълим ташкilotлари учун Давлат ўқув дастури Ўзбекистон Республикасининг илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйиладиган давлат талабларига мувофиқ ишлаб чиқилган меъёрий-ҳуқуқий ҳужжат бўлиб, унда мактабгача таълим ташкilotининг мақсад ва вазифалари, таълим ва тарбия жараёнининг мақсад ва тамойиллари, шунингдек, боланинг кейинги таълим босқичига ўтишидаги таянч компетенциялари белгиланган.

Давлат ўқув дастури Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим Давлат стандартини амалга ошириш механизми бўлиб хизмат қилади. Давлат ўқув дастурининг асосий вазифаси компетенцияга асосланган ёндашув асосида бола шахсини ривожлантириш ҳисобланади.

Давлат ўқув дастури Ўзбекистон Республикасининг қуйидаги мактабгача таълим ташкilotи ва муассасаларида қўлланилиши мажбурийдир:

давлат мактабгача таълим ташкilotларида;

мактабгача таълим соҳасида хизматлар кўрсатувчи нодавлат Мактабгача таълим ташкilotларида;

Давлат хусусий шериклик мактабгача таълим ташкilotларида;

Оила мактабгача таълим ташкilotларида;

таълим ва тарбиянинг муқобил шаклларида;

“Меҳрибонлик” уйлари мактабгача таълим гуруҳларида;

мониторинг ва узлуксизликни таъминлаш мақсадида мактабгача ва бошланғич таълимни назорат қилувчи бошқарув органларида.

“Илк қадам” Давлат ўқув дастурида мактабгача таълим ташкilotининг мақсад ва вазифалари белгиланиб берилган.

Мавзу бўйича саволлар.

1. Давлат таълим талаби нима?

2. Давлат таълим талаби ва давлат таълим стандартининг фарқи?
3. Илк қадам давлат ўқув дастури нима?
4. Таълим-тарбия ишларини режалаштириш бўйича гапиринг (хафталик, ойлик, йиллик)?

Мактабгача таълим ташкилотининг мақсад ва вазифалари:

боланинг шахсий эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда илк ва мактабгача ёшдаги болалар ривожланишига қўйилган давлат талаблари асосида ҳамда мактабгача таълим ташкилотида давлат ўқув дастурига мувофиқ унинг ҳар томонлама ва баркамол ривожланиши учун қулай шарт-шароитлар яратиш;

мактабгача ёшдаги болаларнинг таълим ва тарбия жараёнини ташкил этиш ва амалга ошириш;

болаларнинг илк ривожланиши масалаларида оила ва маҳаллий жамоатчилик ўртасида ўзаро ҳамкорликни ташкил этиш ва амалга ошириш.

"Илк қадам" Давлат ўқув дастурининг 1.3. бўлимида педагогнинг роли мазмуни ёритилиб берилган. Педагоглар таълимий жараёнларда албатта бу кўрсатмаларни инобатга олиб таълимий жараённи ташкил этишлари лозим.

Давлат ўқув дастурини амалга оширувчи педагог боланинг шахсига ҳурмат кўрсатади ва таълим ва тарбия жараёнини дастур тамойилларига мувофиқ ташкил қилади.

Педагог фасилитатор сифатида болаларга таълим ва тарбия беришда ўз билими, кўникма ва ресурсларидан фойдаланади. Педагог таълим ва тарбия жараёнини режалаштиради, боланинг ҳар томонлама ривожланишига ва унинг салоҳиятини очишга ҳисса қўшадиган ривожлантирувчи муҳитни яратади. Бунинг учун педагог боланинг ривожланиш хусусиятларини билади, унинг ҳис-туйғуларини тушунади, ҳар бир боланинг эҳтиёжлари ва қизиқишларини аниқлайди ва ҳисобга олади.

Педагог гуруҳда шундай инклюзив муҳит яратадики, унда ҳар бир бола ўзини ардоқли, қобилиятли ва таълим жараёнига жалб қилинганидек ҳис қилиши керак.

Педагог боланинг мустақил ҳаракат қилиш, натижаларга эришиш ва ютуқларни амалга ошириш ҳамда улардан завқланиш қобилиятини ривожлантиришга ҳисса қўшади. Педагог, шунингдек, болаларда зарурат бўлганида, ҳар бир бола тарбиячидан ёрдам ва далда олиши мумкинлигига ишонч ҳиссининг пайдо бўлишига ёрдам беради.

Педагог доимий равишда касбий компетентлигини такомиллаштириш учун ўз касбий фаолиятини ҳужжатлаштиради, таҳлил қилади ва баҳолайди.

Педагог боланинг, ота-оналарнинг ва маҳаллий жамоатчилик вакилларининг фикри ва тажрибасини ҳурмат қилади ва ўз ишини тенг шериклик асосида қуради.

Мактабгача таълим ташкилотларида та'лим ва тарбия жараёнини ташкил этиш тамойиллари

Тамойиллар Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим ташкилотларидан кутилаётган натижаларни, шунингдек, мактабгача таълим ташкилотлари педагоглари томонидан давлат ўқув дастурини амалга оширишда таъминланиши керак бўлган ривожлантирувчи муҳитнинг хусусиятларини, мактабгача ёшдаги болаларга таълим бериш ва ривожлантиришдаги ёндашувларни тавсифлайди.

Мактабгача таълим ташкилотларида та'лим ва тарбия жараёнининг тамойиллари қуйидагилардан иборат.

Болаликни ўзига хос қадрият эканлигини тан олиш.

Болалик — бу муҳим аҳамиятга молик ёш ва ҳаётий давр. Болаликнинг ўзига хос хусусияти — бу болаларнинг таълим олиш тажрибаси натижасида катталардан кўра кўпроқ ўрганиш ва ўзгариш қобилиятига эга эканлигидир. Болалик – бу бахтли болалик ҳуқуқи тан олинадиган, бола ривожланишининг муҳим босқичи.

Боланинг ҳуқуқи, индивидуаллиги ва ривожланиш имкониятларини ҳисобга олиш.

Барча болалар катта имконият эгаси бўлиб дунёга келади ва ҳар бири туғма истеъдодга эга. Ҳар бир бола ўзига хос индивидуалдир. Барча болалар ўз саломатлиги ва фаровонлигини ҳимоя қилиш, мустаҳкамлаш, шунингдек, сифатли мактабгача таълимдан тенг фойдаланиш ҳуқуқига эга.

Болалар, шу жумладан, алоҳида эҳтиёжли болалар та'лим жараёнининг фаол иштирокчиси сифатида тан олинади ва фаолият турини танлаш, режалаштиришда иштирок этиш, билимга бўлган табиий қизиқишларини қондириш орқали уларнинг таълим олиши ва ривожланишига ҳисса қўшади. Ҳар бир боланинг ҳар томонлама ривожланиши ва фаровонлигини таъминлаш

Мактабгача таълим — парвариш, таълим ва тарбиядаги уйғун жараёндир; у боланинг барча ривожланиш соҳаларида ривожланишини таъминлайди; бу таълим ва тарбия жараёнида барча ривожланиш соҳаларининг ўзаро боғлиқлигини, шунингдек, таълим олишнинг турли хил ва ҳар томонлама имкониятлари ва ҳар бир ривожланиш соҳаси бўйича интеграциясини таъминлаш зарурлигини белгилайди.

Мавзуга бўйича саволлар:

- 1.Мактабгача таълим ташкилотининг мақсади нимадан иборат?
- 2.Мактабгача таълимнинг вазифаларини сананг?

- 3.Педагог фасилитаторлигига таъриф беринг?
- 4.Инклюзив муҳит деганда нима тушунасиз?
- 5.Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш таъминлари ҳақида гапиринг?

Боланинг соғлиғини сақлаш, мустаҳкамлаш ва хавфсиз муҳитни таъминлаш

Боланинг турли эҳтиёжларини, шу жумладан, ҳаракатга бўлган эҳтиёжини қондириш; фаол ўйинлар ва кундалик жисмоний машқлар орқали болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини, йирик ва майда моторика кўникмаларини ривожлантирадилар; ҳаракатда атроф-оламни ўрганадилар ва турли предметларни бошқарадилар; ўз танасининг таъсир ва имкониятларини фарқлай оладилар, унга ғамхўрлик қилишни ва соғлом турмуш тарзини қабул қилишни бошлайдилар.

Ўйин мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда муҳим ёндашувдир. Ўйин қувонч келтиради ва болаларни рағбатлантиради, уларга янги кўникма ва билимларни ўрганишга, ўзини ва атрофидаги дунёни билишга имкон беради. Мактабгача таълим боланинг ўйин ҳуқуқини тан олади, ўйиннинг бола учун муҳимлигини ва унинг индивидуал ривожланиши, таълим олиши ва фаровонлигига кўмаклашишдаги педагогик имкониятларини тан олади.

Мактабгача таълим ташкилотининг оила, маҳалла, мактаб билан ҳамкорлиги.

Боланинг фаровонлиги унинг оила аъзолари ва яқинларининг мактабгача таълим ташкилотининг аҳамиятини тушунишига боғлиқ. Ота-оналар ва маҳаллий ҳамжамият ўқув дастурида таълим ва тарбия жараёнига қатнашишга жалб қилинганда ва ўз ҳиссасини қўшганда болалар яхшироқ таълим оладилар ва ривожланадилар.

Миллий, тарихий ва маданий анъаналар, маънавий бойликни тан олиш ва бошқа халқлар маданиятига ҳурматда бўлиш

Болаларнинг ўз миллий маданияти, тили, анъаналарини ҳурмат билан эътироф этилганда улар яхшироқ таълим оладилар ва ривожланадилар. Давлат ўқув дастури миллий ва минтақавий маданий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда тузилади. Мактабгача таълим ташкилотида боланинг ривожланишини қўллаб-қувватлаш — бу жамоавий иш бўлиб, уни амалга оширишга мактабгача таълим ташкилоти директори масъулдир.

Ушбу таъминотлар мактабгача таълим ташкилоти таълим ва тарбия жараёнининг асосини ташкил этади, педагогларга давлат ўқув дастурини режалаштириш ва амалга оширишда, ҳар бир болага таълим бериш ва

ривожлантириш бўйича педагогик ва амалий қарорлар қабул қилишда қўлланма бўлиб ҳисобланади.

Педагог мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда компетенциявий ёндашув ҳақида қисқача шарҳлаб беради. Компетенция, компетентли бола, мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда компетенциявий ёндашув болаларнинг билиш билан боғлиқ бўлган эҳтиёжлари, муаммолар ва имкониятларга самарали жавоб бериш қобилиятини шакллантириш, ахлоқий меъёрлар ва қадриятларни ривожлантириш, бошқа инсонлар билан мулоқот қилиш, шахсият (“Мен” концепцияси) ни шакллантиришнинг шарҳи.

Мавзуга оид саволлар: 1.Бола соғлиғини сақлаш тушунчасини қандай тушунасиш?

2.Унинг соғлиғини мустаҳкамлаш нималар қилиниши зарур?

3. Болалар уучн хавфсиз мухитни таъминлаш учун мактабгача таълим ташкилотларида амалга ошириладиган ишлар ҳақида гапиринг?

4.Мактабгача таълим ташкилотининг оила, маҳалла, мактаб билан ҳамкорлигини яхши йўлга қўйишдан қўзланган мақсад нима?

Компетенция - боланинг билим, кўникма, малака ва қадриятлари мажмуидир.

Компетентли бола ўз билим, кўникма ва малакаларини муайян вазиятда сафарбар қилиши ва қўллаши, ўз мақсадига эришиши ва ривожланишнинг ҳар бир босқичида ёшига мос келадиган вазифаларни ҳал қилиши мумкин.

Мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда компетенциявий ёндашув болаларнинг билиш билан боғлиқ бўлган эҳтиёжлари, муаммолар ва имкониятларга самарали жавоб бериш қобилиятини шакллантириш, ахлоқий меъёрлар ва қадриятларни ривожлантириш, бошқа инсонлар билан мулоқот қилиш, шахсият (“Мен” концепцияси) ни шакллантиришни ўз ичига олади.

Мактабгача ёшдаги (6-7 ёш) боланинг таянч компетенциялари

Коммуникатив

Ижтимоий

Шахсий ("Мен" концепциясини қуриш)

Билиш

Коммуникатив компетенция - атрофдаги одамлар билан ўзаро муносабатларнинг конструктив усуллари ва воситаларига эга бўлишни тақозо қилади; мулоқот қилиш ва юзага келган ўйин, билиш, маиший ва ижодий вазифаларни муваффақиятли ҳал қилиш қобилияти.

Бу компетенцияга нутқни ривожланиши ҳам киради. Нутқ боланинг когнитив ва ижтимоий ривожланиши ҳамда дунёни билиши учун зарур воситадир. Мазмунга бой ва рағбатлантирувчи таълим муҳотида болалар оғзаки ва ёзма мулоқот кўникмаларини ривожлантирадилар, бу уларга ўзларига ишонишга, бошқалар билан муносабатларни ўрнатишга, дунё ҳақидаги тушунчаларини шакллантиришга, машғулотларда иштирок этишга ва лойиҳа ишларини жамоа бўлиб бажаришга ёрдам беради. Болалар катталар ва бошқа болалар томонидан тушунилишлари учун ўзларини намоён этишлари мумкин. Улар айтилганларни тушуниш учун тинглайдилар ва кузатадилар; саволлар ва кўрсатмаларни эшитадилар ва шунга мос жавоб беришади. Улар нутқни, айниқса ўқиш ва ёзишни ўз ичига олган машғулотларга ижобий қарашади. Улар нутқнинг турли шакл ва функцияларини биладилар, улардан фойдаланадилар ва керак бўлганда уларни турли хил мулоқот ҳолатларида мослаштирадилар.

Бу компетенция, шунингдек, ахборот олиш учун турли хил алоқа воситалари ва каналлардан мустақил фойдаланиш қобилиятини ўз ичига олади;

таълим олиши ва ривожланишида фойдаланиш учун керакли маълумотларни қидириш, таҳлил қилиш ва танлаш, уларни тартибга солиш, ўзгартириш, сақлаш қобилиятини мустаҳкамлайди.

Ижтимоий компетенция – боланинг белгиланган тартиб ва одоб-ахлоқ қоидаларига риоя қилган ҳолда тенгдошлари ва катталар билан биргаликда ишлаш қобилияти.

Болалар:

бошқаларни ҳурмат қилишни ва уларнинг айтганларини ҳисобга олишни ўрганади;

гуруҳларда самарали ишлаш учун зарур бўлган ҳуқ-атвор қоидаларига амал қилади;

ёш ва индивидуал ривожланиш хусусиятларига мос равишда муаммоли вазиятлар учун ечим топиш ҳаракатларини амалга оширади;

ўзларини гуруҳнинг бир қисми сифатида кўради ва ўз ҳуқуқ ва мажбуриятлари борлигини тушунади;

атрофдагиларнинг индивидуал фарқларини қабул қилади;

бошқа болалар ва катталар билан уйғунликда яшаши мумкин;

турли одамлар билан мулоқот қилади, улар билан ўртоқлашади, ёрдам беради ва атрофдагиларнинг маданий хилма-хилигини қўллаб-қувватлайди.

Ижтимоий компетенцияга мисол:

5 яшар Зумрад биринчи марта мактабгача таълим ташкилотига келди ва катта гуруҳга кирди. Онаси билан хайрлашганда хафа бўлиб, йиғлади. Тарбиячи гуруҳ болалари билан бирга Зумрадни самимий қўллаб-қувватлади. Болалар унга дўстона табассум қилди, ўйинчоқларидан бирга фойдаланди, фаол мулоқотда бўлди (унга саволлар беришди, унинг саволларига жавоб қайтаришди). Болалар уни ўйинларига қўшди, гуруҳ хонаси билан таништирди, янги қизчага гуруҳдаги гигиена қоидаларини ўрганишга қўмаклашди – уларга қандай риоя қилишни кўрсатиб берди. Қизча тинчланди, жилмайди, кубиклардан уй қураётган болалар гуруҳини қизиқиш билан кузатди.

Гуруҳ болалари ижтимоий компетенция орқали гуруҳга янги бола қўшилган вазиятда тенгдошлар билан бирга мулоқот қилиш ва фаолият юритиш қобилиятини кўрсатиб берди. Гуруҳдаги хатти-ҳаракат қоидаларини билиш, жамоада ишлаш маҳоратидан фойдаланди ва ўзларини шу жамоа аъзоси сифатида ҳис қилди, ўйинчоқлардан биргаликда фойдаланди, мактабгача таълим ташкилотига мослашиш даврида Зумрадга ёрдам бериш ва уни қўллаб-қувватлаш муҳимлигини тушунди.

Шахсий компетенция – “Мен” концепциясининг шаклланиши боланинг ўз-ўзига ғамхўрлик қилиш учун масъулиятни ўз зиммасига олиш қобилияти ҳамда кундалик ҳаётини бошқариш ва барқарор соғлом турмуш тарзини амалда қўллаш маҳоратидир. Бола:

ўзининг ҳаётдаги ўрнини билади, мустақил ва ўзига ишонади;

ўзининг кучли ва заиф томонларини билади, уларни бартараф этиш устида ишлай бошлайди;

ўзининг бошқалардан фарқли томонларини тушунади;

ўз ғояларини илгари суради ва тарғиб қила олади; ўзи учун қарор қабул қилишни ўрганади;

қандай танлашни билади, ўз олдига мақсадлар қўяди;

ўз ҳаракатлари учун ташаббус ва масъулиятни намоён қилади;

ўзининг яхши кўрган нарсаси, қизиқишлари, ҳис-туйғуларини катталар ёки болалар билан ўртоқлашади;

ўсиб бораётган жисмоний, когнитив, ҳиссий ва ижтимоий эҳтиёжларини қондиради (ўз эҳтиёжларини ифодалайди ва уларнинг қондирилишини таъминлай олади);

ҳиссиётлари ва хатти-ҳаракатларини бошқара олади;

соғлом турмуш тарзи қоидаларига, маданий-гигиеник қоидаларга риоя қилади;

жисмони й тарбия билан шуғулланади, ўз саломатлиги учун масъулиятни намоён қилади.

Шахсий компетенцияга мисол:

6 яшар Олимбек маҳалладаги аралаш ёшдаги муқобил гуруҳга қатнайди. У шахматга қизиқади ва туманда ўтказилган тенгдошлар ўртасидаги шахмат мусобақаларида 2-ўринни эгаллади. Олимбек мактабгача таълим ташкилотидаги шахмат тўғараги машғулотларига катта қизиқиш билан мунтазам қатнашади. Гуруҳдаги иштирокчиларга шахмат ўйинини бажонидил ўргатади. Кичкина болаларни шахмат доналари билан таништиради, биргаликда шахмат доналарининг расмини чизади, болалар билан картондан шахмат тахтаси ясайди, лойдан шахмат доналари ясашга ёрдам беради. Олимбек гуруҳ педагоги билан ўз гуруҳида кичик мусобақа ўтказишни режалаштиряпти.

Бу болада шахсий компетенция – танлаш, ўзи учун мақсадлар қўйиш, ташаббус кўрсатиш ва муваффақиятга эришиш қобилияти шаклланишига мисолдир. Боланинг хатти-ҳаракатида масъулият ва ташаббус кўзга ташланади. Бола дўстликни қадрлайди, шахмат ўйнаш бўйича ўз қизиқишлари, билимлари ва малакаларини тенгдошлари ва кичик болалар билан ўртоқлашади. Бола ўз ғояларини илғари суришни ва амалга оширишни билади.

Билиш компетенцияси – атроф оламни онгли равишда идрок этиш ва олинган билим, кўникма ва қадриятларни ўқув ва амалий муаммоларни ҳал қилишда қўллаш. У қуйидагиларни ўз ичига олади:

билим олиш, ўқиш ва ўрганиш қобилияти;

мустақил равишда изланиш, таҳлил қилиш ва атроф-оламни тушуниш учун керакли маълумотларни танлаш қобилияти;

болалар билан ўзаро муносабатларда билим олиш ва ўрганиш стратегияларини ривожлантириш қобилияти;

атроф оламда ўзи учун янги объектларни ўрганиш ва кашф этиш қобилияти;

ўйин ҳамда бошқа болалар ва катталар билан ўзаро муносабат жараёнида кузатиш, қатнашиш ва тажриба ўтказиш кўникмалари;

янги имкониятлар топиш қобилияти;

мустақил, танқидий ёндашадиган ва ижодкор шахсга айланиш қобилияти;

муаммоларни тушуниш ва ҳал қилишга эътибор қаратиш, муаммоларга ечим топиш стратегияларини ривожлантириш қобилияти;

атроф оламни тушуниш ва тушунтириш учун мақсадлар қўйишда когнитив қобилиятлардан фойдаланиш кўникмалари;

ўрганишга бўлган қизиқишларини давом эттириш, ўрганишдан завқланиш ва кашфиётларини бошқалар билан бўлишиш қобилияти.

Билиш компетенциясига мисол:

Тайёрлов гуруҳидан 6 нафар бола (қизлар ва ўғил болалар) ўқитувчи кўмагида “Сув – ҳаёт манбаи” лойиҳасини тайёрлаб, бутун гуруҳга тақдим этди. “Фан ва табиат” марказида улар сувни иситиш, совитиш ва буғлатиш бўйича тажриба намоиш қилди. Болалар билан сув ҳароратини қандай ўлчашганини кўрсатиб берди. Болалар ота-оналар ёрдамида ўз қишлоғидаги сув манбаларининг макетини тайёрлади ва гуруҳ билан сувга эҳтиёткор муносабатда бўлишни муҳокама қилди. Одамлар ҳаётида сувдан фойдаланиш мавзусига оид топишмоқ ва бошқотирмалар тайёрлади, гуруҳдаги болалар эса уларнинг жавобини топди. Охирида ота-оналардан бири, туман эколог қурғоқчилик ва сувнинг дунё иқлимига таъсири ҳақидаги видеони намоиш қилди.

Бу болада билиш компетенцияси – олинган билим, малака, кўникма ва қадриятларни атроф оламни англаш учун қўллаш қобилиятининг шаклланишига мисолдир. Болалар атроф олам (жумладан сув) ҳақидаги зарур ахборотни излаш ва танлашни, бошқа болалар билан ўйнаганда сувнинг хусусиятларини тажрибадан ўтказиш ва таҳлил қилишни билади, билимларини креатив (ижодий) бўлишиш, катталар билан ўзаро муносабатда бўлиш, сув муаммоси ва унинг ўз ҳудудидаги ва глобал миқёсдаги иқлимга таъсирини ўрганиш стратегиясини ривожлантириш қобилиятига эга.

Гуруҳ учун умумий 1-топшириқ: баҳс-мунозара

Гуруҳга ақлий ҳужум методи билан қуйидаги саволга жавоб беришни таклиф қилинади:

- Компетенцияларнинг таркибий элементлари?

-Компетентли бола иборасини қандай тушунаси?

-Педагоглар мактабгача ёшдаги (6-7 ёш) боланинг таянч компетенциялари ҳақида нималарни билишлари керак?

Мавзуга оид саволлар.

- 1.Компетенция нима?
- 2.Коммуникатив компетенция ҳақиқда гапиринг?
- 3.Ижтимоий компетенция нима?
- 4.Шахсий компетенцияни тушунтиринг?
- 5.Билиш компетенциясини тушунтиринг?

2.2.Мактабгача ёшдаги болаларнинг асосий психологик хусусиятлари

1. Фаол ўйин орқали ўрганиш

- Болалар бу ёшда дунё ҳақидаги билимларни асосан ўйин орқали оладилар.
- Ролли ўйинлар (докторлик, ошпазлик ва ҳ.к.) болаларнинг ижтимоий муносабатлар ва ҳиссиётни тушунишига ёрдам беради.

2. Тасаввур ва фантазиянинг ривожланиши

- Болалар реал ва ҳаёлий дунё ўртасида аниқ фарқ қила олмаслиги мумкин.
- Уларда жуда бой фантазия ривожланади (масалан: ўйинчоқлар билан гаплашиш, ўзини суперқаҳрамон деб тасаввур қилиш).

3. Ёдда сақлаш ва диққат

- Диққатни узоқ вақтга бир нарсада сақлай олиш қобилияти ҳали шаклланмоқда.
- Ўзгаришга қўпроқ жозибador ва ҳаракатли нарсаларга қаратилади.

4. Нутқ ва мулоқотнинг ривожланиши

- Бу даврда болалар сўз бойлигини фаол равишда оширади.
- Савол бериш (нега? нима учун?) фазаси ривожланади — бола атрофидаги дунё ҳақида билишга қаттиқ қизиқади.

5. Ижтимоий муносабатлар

- Болалар бошқа болалар ва катталар билан ўзаро муносабат ўрнатишни ўрганади.
- "Мен" марказидаги фикрлаш (эгоцентризм) ҳали сақланиб туради, яъни бола ҳали бошқалар нуқтаи назарини тўлиқ тушуна олмайди.

6. Эмоционал ривожланиш

- Ҳиссиётларни ифода этиш ва бошқаришни ўрганиш жараёни кетмоқда.
- Болалар ўз ҳиссиётларини тушуниб етмаслиги мумкин ва уларни тўғри баён этишда қийналиши мумкин.

Мактабгача ёшдаги болалар психологияси

Мактабгача ёш (3 ёшдан 7 ёшгача) бола шахс сифатида шаклланишнинг муҳим босқичларидан биридир. Бу даврда боланинг психик ривожланиши жадал кечади ва у катта ёшдаги одамлар билан муносабат, ўйин, нутқ ва фаолият орқали билим ва кўникмаларни ўзлаштиради.

1. Психик ривожланиш хусусиятлари

- **Нутқ ривожи:** Мактабгача ёшда болалар нутқи жадал ривожланади. Улар гапиришни, сўзлардан фойдаланишни ўрганадилар, сўз бойликлари ортириб боради. 4–5 ёшга келиб бола эркин гаплаша олади.
- **Хотира:** Бу ёшда болаларнинг ихтиёрсиз хотираси (тасодифий эслаб қолиш) устун. Лекин ёш ўсиши билан ихтиёрий хотира ривожланади.
- **Тасаввур ва фантазия:** Болалар реал ва хаёлий дунёни ажрата олмасликлари мумкин. Уларда фантазия кучли, ўйин орқали бу тасаввур намоён бўлади.
- **Таффакур:** Мактабгача ёшда болалар мантикий фикрлашни ривожлантиришни бошлайди. Бироқ улар фикрлашда конкрет, яъни образли тафаккурга таянган ҳолда қарор қабул қиладилар.

2. Эмоционал ривожланиш

Бола бу ёшда ўз ҳис-туйғуларини англаш ва ифода этишни ўрганади. У катталар ва тенгдошларининг муносабатларини кузатиб, ўз эмоционал реакцияларини шакллантиради. Меҳр, эътибор ва тасдиқ боланинг шахсий ўсиши учун жуда муҳим.

3. Ижтимоий ривожланиш

- Болалар тенгдошлари билан муносабат ўрнатишни ўрганадилар.
- Катталар (ота-она, тарбиячи) билан мулоқот орқали ижтимоий қоидаларни ўзлаштирадилар.
- Ролли ўйинлар орқали турли ижтимоий ролларни синчковлик билан синаб кўрадилар.

4. Ўйин фаолияти

Ўйин — мактабгача ёшдаги болаларнинг асосий фаолиятидир. У орқали бола:

- билимларни ўзлаштиради,
- ижтимоий роллар билан танишади,
- ҳиссиёт ва фантазиясини ривожлантиради.

5. Инсоний муносабатларга эҳтиёж

Бола мактабгача ёшда меҳр, эътибор ва иззатга эҳтиёж сезади. Уни рағбатлантириш, эшитиш ва унга муҳим эканини ҳис этиш — психологик жиҳатдан соғлом ривожланишга ёрдам беради.

Мактабгача ёшдаги болалар психологиясидаги асосий вазифалар

1. **Шахсининг мустақиллигини ривожлантириш**
2. **Ижтимоий кўникмаларни шакллантириш** (ҳамкорлик, навбат кутиш, уқувчанлик)
3. **Ақлий қобилиятларни ривожлантириш** (логик фикрлаш, хотира, тафаккур)
4. **Эстетик ва ахлоқий тарбия бериш**
5. **Эмоционал барқарорликни таъминлаш**

Албатта! Қуйида мактабгача таълим ёшидаги болаларнинг психологик хусусиятларини аниқлашга хизмат қилувчи тест шаклида бир нечта савол ва топшириқлар берилади. Бу тестлар болаларнинг ақлий, эмоционал ва ижтимоий ривожланиш даражасини баҳолашга ёрдам беради.

Мактабгача ёшдаги болалар учун Психологик тест шакли (4–6 ёш)

1. Диққатни аниқлаш учун тест

Топшириқ: Болага иккита расм кўрсатинг (масалан, бир хил расм, лекин 5 та фарқи бор).

Савол: "Бу иккита расм ўхшашми? Нима фарқ бор?"

Баҳолаш:

- 4–5 та фарқни тўғри топса — яхши даражада
- 2–3 та — ўртача
- 0–1 та — диққатни ривожлантириш керак

2. Хотирани аниқлаш учун тест

Топшириқ: 5 та оддий сўзни айтинг (масалан: олма, қуш, хона, қуёш) ва 1 дақиқадан сўнг боладан эслаб айтишини сўранг.

Савол: "Мен айтган сўзларни эслайсанми?"

Баҳолаш:

- 4–5 сўз — яхши

- 2–3 сўз — ўртача
- 0–1 сўз — хотирани ривожлантириш керак

3. Тафаккурни баҳолаш учун тест

Савол: "Қарға учади, машиначи?"

(Мақсад: бола ҳаракатланиш усулини фарқлай оладими?)

Ёки: "Қарға – бу қуш. Ит – бу нима?"

Баҳолаш:

- Тўғри жавоб берса — яхши
- Ёрдам билан жавоб берса — ўртача
- Жавоб бермаса — тафаккурни ривожлантириш керак

4. Эмоционал ҳолатни аниқлаш (Расм тести)

Топшириқ: 3 та юз ифодаси бўлган расм кўрсатинг (хурсанд, ғамгин, ғазабли).

Савол: "Бу бола нима ҳис қиляпти? Сен қачон шундай бўласан?"

Мақсад: Боланинг ҳиссиётларни англаш қобилиятини текшириш

5. Ижтимоий муносабат тести

Савол:

- "Сенга дўст керакми? Нима учун?"
- "Агар дўстинг сенинг ўйинчоғингни олса, нима қиласан?"

Мақсад: Боланинг ижтимоий муносабатини ва муаммоли ҳолатларда ўзини қандай тутиши аниқлаш

Педагог ва ота-оналарга тавсиялар

- Болаларни эркин ўйнашга, сўзлашишга ва ўз фикрини билдиришга рағбатлантиринг.
- Сабрли ва меҳрибон бўлинг, боланинг ҳиссиётларига ҳурмат билан ёндашинг.
- Қаттиқ жазо эмас, мулоқот ва тушунтириш орқали тарбия беринг.
- Ҳар бир бола ўзига хос ва унинг индивидуал ривожланиш темпига ҳурмат билан қараш керак.

Мавзуга оид саволлар. 1. Мактабгача ёшдаги болаларнинг асосий психологик хусусиятларини тушунтиринг?

2. Мактабгача ёшдаги болаларнинг психологияси ҳақида гапиринг?

3. Болаларнинг психик ривожланиш хусусиятлари?

4. Мактабгача ёшдаги болалар психологиясидаги асосий вазифалар?

Педагогик фаолиятни режалаштириш.

Тарбиячининг педагогик фаолиятини режалаштириш — бу болалар тарбияси ва таълимида мақсадга мувофиқ, тизимли ва самарали иш юритиш учун муҳим жараёндир. Режалаштириш орқали тарбиячи ўз фаолиятини ташкил этади, мақсадларни белгилайди ва уларга эришиш учун аниқ вазифаларни режалаштиради.

Педагогик фаолиятни режалаштиришнинг асосий мақсадлари:

1. Тарбия жараёнини мақсадга мувофиқ ташкил этиш.
2. Болаларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш.
3. Тарбия ва ўқитиш жараёнида тизимлилиكنи таъминлаш.
4. Педагогик ишда самарадорликка эришиш.
5. Назорат ва таҳлил учун асос яратиш.

Режалаштириш турлари:

Тури	Тавсифи
Йиллик режа	Ўқув йили давомида амалга ошириладиган барча ишларни қамраб олади. Таълим-тарбия мақсадлари, тадбирлар, усуллар, фанлар бўйича режа тайёрланади.
Ойлик режа	Ҳар ойда ўтказиладиган машғулотлар, ўйинлар, тадбирлар режаси.
Ҳафталик режа	Ҳар ҳафтаги машғулот мавзулари, шакллари ва методларини кўрсатади.
Кунлик режа	Ҳар кунлик фаолиятлар режаси (эрталабки машқлар, ўйинлар, дам олиш, овқатланиш, машғулотлар ва ҳ.к.).
Индивидуал режа	Алоҳида болалар (масалан, суст ривожланаётган ёки иқтидорли) учун мўлжалланган шахсий ёндашув.

Йиллик режа намунаси (қисқача):

Йўналиш	Мазмуни
Ахлоқий тарбия	Хурмат, одоб, ахлоқни ривожлантирувчи машғулотлар.
Ақлий ривожлантириш	Мантқий ўйинлар, сўз бойлигини ошириш машғулотлари.
Жисмоний тарбия	Эрталабки гимнастика, жисмоний тарбия машғулотлари, спорт ўйинлари, ҳаракатли ўйинлар.
Эстетик тарбия	Расм чизиш, мусиқа, кўшиқ, рақс.
Меҳнат тарбияси	Оддий меҳнат ишлари: ўйинчоқ йиғиш, гулларга суғориш ва ҳ.к.
Ота-оналар билан иш	Учрашувлар, маслаҳатлар, очиқ дарслар.

Кунлик режалаштиришда ҳисобга олинадиган фаолиятлар:

1. Эрталабки қабул ва соғломлаштириш ишлари
2. Эрталабки гимнастика
3. Машғулотлар (нутқ, математика, табиатшунослик, санъат ва ҳ.к.)
4. Ўйин вақти
5. Овқатланиш ва дам олиш
6. Ижодий фаолият (қўл меҳнати, расм чизиш)
7. Сайр ва кузатувлар
8. Кун якуни ва болаларни узатиш

Тарбиячининг режалаштиришдаги муҳим вазифалари:

- Болалар ёши ва қобилиятига мос фаолият турларини танлаш.
- Ўқув-тарбиявий мақсадларни аниқ белгилаш.
- Машғулотлар жараёнини қизиқарли, фаол ва самарали қилиш.
- Болаларнинг ижодий фикрлашини рағбатлантириш.
- Ҳар бир болага индивидуал ёндашиш.

Мавзуга оид саволлар. 1. Режалаштириш деганда нима тушунаси?

2. Тарбиячи фаолиятини режалаштиришнинг асосий мақсади нимадан иборат?

3. Режалаштиришнинг турлари ҳақида гапиринг?

4. Истикболли режа нима?

5. Тарбиячи режалаштиришдаги муҳим вазифалари нимадан иборат?

Мактабгача таълим ташкилоти учун кун тартиби:

07:30 – 08:00: Болаларни қабул қилиш

- Болаларни эрталабки қабули
- Ота-оналар билан қисқа мулоқот (зарур ҳолларда)
- Эркин ўйинлар (конструкторлар, мозаикалар, китоблар)

08:00 – 08:15: Соғлиқни текшириш ва шахсий гигиена

- Ҳамшира билан болалар ҳолатини кўздан кечириш
- Қўл ювиш, тиш тозалаш (агар керак бўлса)
- Ҳожатхонага бориш

08:15 – 08:30: Эрталабки бадантарбия

- Мусиқа остида жисмоний машқлар
- Дам олиш, нафас олиш машқлари

08:30 – 09:30: Нонушта

- Қўл ювиш
- Ошхонада тўғри овқатланиш одоби билан овқатлантириш
- Саломатликка фойдали таомлар

08:50 – 09:00: Таёргарлик ва кун давомида амалга ошириладиган тартибини эълон қилиш

- Болаларни фаолиятларга тайёрлаш
- Кун дастурини таништириш (мавзули машғулотлар, ўйинлар)

3–7 ёшли болалар учун машғулотларнинг намунавий ҳафталик режаси ва кунлик ташкил этиш тартибини эслатиб ўтамиз.

Ҳафталик Машғулотлар Режаси (намуна)

Кун	Машғулот 1	Машғулот 2	Машғулот 3 (факультатив)
Душанба	Нутқ ривожлантириш	Расм чизиш	Табиат дунёси
Сешанба	Математик тасаввур	Мусикий тарбия	Эркин ижод (аппликация)
Чоршанба	Кичик моторика	Соғлом турмуш	Ҳайвонлар ҳақида сўзлашув

Кун	Машғулот 1	Машғулот 2	Машғулот 3 (факультатив)
Пайшанба	Ўзбек тили (сўз бойлиги)	Маънавий-ахлоқий тарбия	Қўл меҳнати
Жума	Тил ўйинлари	Технологик фаолият	Қўчада ўзини тутиш (симуляция)

Кунлик Машғулотларни ташкил қилиш (намуна)

(09:50 – 12:00 орасида ўтказилади)

09:00 – 09:30: Асосий машғулот (мавзуга оид)

Мисол: Математик тасаввур – сонини таниш, гуруҳлаш, солиштириш

09:30 – 10:00: Ижодий фаолият

Мисол: Расм чизиш, қоғоздан нарсаясаш, ранг бериш

10:00 – 10:30: Дам олиш ва ҳаракатли ўйинлар (ташқи ҳавода)

Бадантарбия, таянч-ҳаракат машқлари, жамоавий ўйинлар

10:30 – 11:00: Китоб ўқиш ёки эртак эшитиш

Тинглаш, муҳокама қилиш, суратли китоблар

11:00 – 11:30: Ижтимоий фаолият ва гуруҳ ишлари

Ролли ўйинлар (доктор, ошпаз), муносабат ўрнатиш машқлари

11:30 – 12:00: Қисқача хулоса ва эркин ўйин

Бугунги машғулотни муҳокама қилиш, нима ўрганилди
Болалар истаган фаолиятни танлаш

Тайёрлов гуруҳи учун кунлик режа (намуна)

Вақт	Фаолият номи	Изоҳлар
08:00 – 08:30	Болаларни қабул қилиш	Ота-оналардан қабул, эркин ўйин
08:30 – 09:00	Бадантарбия (разминка)	Қўшиқ билан енгил машқлар

Вакт	Фаолият номи	Изоҳлар
09:00 – 09:30	Нонушта	Тозалик қоидаларига риоя этган ҳолда
09:30 – 10:00	Дарс (математика асослари)	Рақамлар, шакллар, ҳисоблаш
10:00 – 10:30	Дарс (саводхонлик)	Ҳарфлар, овозлар, сўз ўқиш
10:30 – 11:00	Танаффус / Эркин ўйин	Ҳовлида ёки ўйин бурчагида
11:00 – 11:30	Тасвирий санъат	Расм чизиш, бўяш, қирқиш ишлари
11:30 – 12:00	Муסיқа ёки рақс	Кўшиқ ўрганиш, муסיқа тинглаш
12:00 – 12:30	Тушлик	Соғлом овқатланиш
12:30 – 13:30	Дам олиш (ухлаш)	Тинч чалғитувчи муҳит
13:30 – 14:00	Китоб ўқиш / эртаклар	Тарбиявий ҳикоя ва мулоҳаза
14:00 – 14:30	Интерактив ўйинлар	Пазллар, конструктор, ролли ўйинлар
14:30 – 15:00	Ота-оналарга топшириш	Қайта учрашув, кунни якунлаш

Изоҳлар:

- Кунлик режа ҳафтанинг кунларига қараб ўзгартирилиши мумкин (масалан, душанбада спорт, сешанбада тасвирий санъат).
- Ҳар бир фаолиятда болаларнинг ёши, ривожланиш даражаси ва қизиқишларини ҳисобга олиш керак.
- Агар махсус мақсадлар (масалан, мактабга тайёрлаш) бўлса, дарс вақти узайтирилиши мумкин.

Мактабгача ёшдаги болаларни саводга ўргатиш — бу жуда муҳим ва масъулиятли жараён бўлиб, боланинг келгусидаги таълим олишга тайёргарлигини белгилаб беради. Бу жараённи тўғри ташкил этиш учун боланинг ёши, руҳий ва жисмоний ривожланиш даражасини ҳисобга олиш керак.

1. Босқичма-босқич ёндашув

1.1. Фонематик сезгирликни ривожлантириш

- Болалар товушларни ажратишни, гапдаги сўзларни танишни ўрганиши керак.
- Машқлар: ритм, кўшиқлар, шеърлар, товуш ўйинлари (масалан, “Қайси сўзда ‘м’ товуши бор?”).

1.2. Ҳарфлар ва товушлар билан танишиш

- Алфавитни ўргатиш: ҳарфни кўрсатиш, унинг номини ва айтилишига эътибор қаратиш.

- Ҳарф-товуш боғланишини ўргатиш: масалан, “М” ҳарфи “м-м-малака” сўзида қандай эшитилади?

1.3. Сўз таниш ва ўқиш машқлари

- С oddий сўзларни таниқли ҳолда ўқиш: “она”, “ота”, “гул”.
- Босқичма-босқич қисқа гаплардан иборат матнларга ўтиш.

2. Ёзишни ўргатиш

2.1. Қўл моторикасини ривожлантириш

- Расм чизиш, лой ёки пластилин билан ишлаш, пўстлоқ кесиш.
- Нусха кўчириш (чизиқлар, шакллар, содда ҳарфлар).

2.2. Ҳарфларни ёзиш

- Аввало катта ҳарфлардан бошлаш, сўнг кичикларига ўтиш.
- Қўлда тўғри ва эркин ёзишни шакллантириш.

3. Ўйин орқали ўргатиш

- **Саводхонлик ўйинлари:** “Ҳарфни топ”, “Қайси сўз қайси расмга тегишли?”, “Сўз туз”.
- **Махсус мобил иловалар ва интерактив китоблар** орқали машқлар.

4. Ўзибор бериш керак бўлган жиҳатлар

- **Мажбурламаслик:** ўқиш ва ёзишга қизиқишни йўқотмаслик учун, болани зўрламаслик керак.
- **Рағбатлантириш:** ҳар бир ютуқни мақтаб, қизиқишни ошириш.
- **Шахсий хусусиятларини инобатга олиш:** ҳар бир боланинг ривожланиш суръати турлича бўлади.

Тавсия этилган ресурслар:

- Ўзбек тилидаги алфавит китоблари
- "Бошланғич саводхонлик" китоблари
- Интерактив дастурлар: “Alifbo”, “Bolajon”, “Smart Kids” (иловалар)

Ўйин фаолияти орқали саводга ўргатиш — бу болаларда саводхонликни (ўқиш ва ёзиш кўникмаларини) ривожлантириш учун ўйин шаклидаги метод ва ёндашувлардан фойдаланишдир. Бу ёндашув болаларнинг ёш психологиясига, қизиқишига ва фаол иштирокига таянган ҳолда, таълимни қизиқарли ва самарали қилишни мақсад қилади.

Нега ўйин фаолияти самарали?

1. **Болалар табиатан ўйинни севадилар** — улар ўйин орқали тезроқ ва табиийроқ ўрганишади.
2. **Фаол иштирок** — бола ўйинда иштирок этар экан, пассив эмас, балки фаол ўрганувчига айланади.
3. **Эмоционал муҳит** — ўйин болаларни хурсанд қилади, стресссиз ҳолатда билимни қабул қилишни осонлаштиради.
4. **Қайта-қайта такрорлаш имконияти** — ўйинда бир хил вазифаларни турлича шаклда бажариш мумкин.

Ўйинлар турлари орқали саводга ўргатиш усуллари

Ўйин тури	Саводга ўргатишдаги мақсад	Намуна
Ҳарф таништирув ўйинлари	Алипбони ўрганиш, ҳарфлар шаклини таниш	"Ҳарфни топ" — болага тасвирлар кўрсатилади ва ундан "Қайси расм 'А' ҳарфи билан бошланади?" деб сўралади
Тинглаб англаш ўйинлари	Фонематик ҳис қилишни ривожлантириш	"Сўзни тингла ва ҳарфини айт"
Катта-кичик ҳарф ўйинлари	Ҳарфларнинг ёзилишини фарқлаш	"Катта ҳарфни кичик жуфти билан боғла"
Сўз тузиш ўйинлари	Ҳарфлардан сўз ясаш кўникмаси	"Ҳарф кубиклари билан сўз ясаш"
Матн ўйинлари	Ўқиш ва тушуниш қобилиятини шакллантириш	"Ҳикояни ўқиб, расмни танла"
Ролли ўйинлар	Сўз бойлигини ошириш, ёзишга тайёрлаш	"Кўчадаги дўкон" ўйини — ёзувча, харидор ва сотувчи ролларида сўзлашиш

Ўқитувчи ва тарбиячилар учун тавсиялар

- Ўйинни боланинг ёши ва имкониятларига мос танланг.
- Ўйин орқали савод ўргатишда мақсад аниқ бўлиши лозим: ҳарф танитишми, сўз тузишми, ўқишни тушунишми?
- Ўйинлар қизиқарли, ранг-баранг ва интерактив бўлсин.
- Қатъий баҳо бериш ўрнига, ижобий рағбатлантиринг.
- Бола хато қилганда, танқид қилмасдан, тўғри йўлни кўрсатинг.

Ўйин фаолияти орқали саводга ўргатиш — бола учун табиий, қизиқарли ва самарали ўқув жараёнини таъминлайди. Бу усул болаларда дунёқарашни, мулоҳаза қилишни, мустақил ўқиш ва ёзишга муҳаббат уйғотишга ёрдам беради.

3 модул. Таълим-тарбияни ташкил этишда замонавий ёндашувлар.

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этишда замонавий ёндашувлар болаларнинг ҳар томонлама ривожланишини таъминлаш, уларнинг қобилияти, қизиқиши ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши лозим. Қуйида замонавий ёндашувларнинг асосий йўналишлари ва хусусиятлари келтирилади:

1. Шахсга йўналтирилган ёндашув

Бу ёндашувда боланинг индивидуал хусусиятлари – ёши, қобилияти, қизиқишлари, билими, сеvimли фаолият турлари инобатга олинади.

- Ўқув режа ва дастурлар болалар ёшига мослаштирилган бўлади.
- Боланинг фаол иштироки, мустақил фикрлашини рағбатлантириш муҳим.
- Тарбиячи – маслаҳатчи ва йўлбошчи ролида.

2. Ўйин орқали ўргатиш (Game-based learning)

Ўйин – болалар учун энг самарали ўрганиш усули ҳисобланади.

- Ролли, кўғирчоқ, қурилиш, ҳаракатли ва дидактик ўйинлар.
- Боланинг ижтимоий муносабатлари ва нутқи ривожланади.
- Таълимий жараёни қизиқarli ва табиий тус олади.

3. Интеграциялашган таълим

Фанлар, фаолият турлари бирлаштирилиб, комплекс равишда ўргатилади.

- Масалан: рассомчилик орқали табиатни ўрганиш, мусиқа орқали ҳис-туйғуларни ифода этиш.
- Бу ёндашув болада комплекс фикрлашни шакллантиради.

4. STEM/STEAM ёндашувлари

STEM – (Science, Technology, Engineering, Math),

STEAM – (қўшимча равишда Art – санъат) компонентларини ўз ичига олади.

- Ёшга мос равишда экспериментлар, моделлаштириш, қуриш фаолиятлари қўлланилади.
- Илмий тафаккур, муаммоли вазиятни ҳал қилиш кўникмалари ривожланади.

5. Ижтимоий-эмоционал ривожланишга эътибор

Болаларнинг ҳис-туйғуларини англаш, бошқариш ва бошқалар билан муносабат ўрнатиш қобилияти устувор аҳамият касб этади.

- “Soft skills” – мулоқот, ҳамкорлик, эмпатия каби кўникмалар тарбияланади.
- Психологик барқарорлик таъминланади.

6. Ахборот-коммуникация технологияларини (АКТ) жорий этиш

- Интерактив доскалар, планшетлар, мультимедиавий дастурлар.
- АКТ болаларга визуал ва интерактив контент орқали яхшироқ тушуниш имконини беради.
- Аудио-визуал материаллар таълим сифатини оширади.

7. Оила ва жамоатчилик билан ҳамкорлик

- Ота-оналар билан мунтазам мулоқот ва ҳамкорлик.
- Оилавий тадбирлар, маслаҳатлар ва тренинглар ташкил этиш.

8. Инклюзив таълим

- Барча болалар учун – жумладан, эҳтиёжманд болалар учун ҳам – қулай ва самарали таълим муҳити яратиш.
- Индивидуал дастурлар, махсус педагогик ёрдам ва жамиятга мослашишни таъминлаш.

Мактабгача таълим ташкилотларида замонавий ёндашувлар таълим-тарбия жараёнини самарали, қизиқарли ва боланинг шахсий ривожланишига мос ҳолда ташкил этишга ёрдам беради. Бу ёндашувлар педагоглардан янгича фикрлаш, технологик саводхонлик ва ижодкорликни талаб қилади.

Мавзу бўйича саволлар:

1. Таълим-тарбия жараёнида замонавий ёндашув деганда нима тушунасиз?
2. Шаҳсга йўналтирилган таълим ҳақида гапиринг?
3. Ўйин орқали болаларга нималарни ўргатиш мумкин?
4. Интеграциялашган таълим нима?
5. STEV\STEAM
6. Мактабгача таълим ташкилотларида АКТ ни жорий этиш бўйича фикрингиз?
7. Оила ва жамоатчилик ҳақида гапиринг?
8. Инклюзив таълим нима?

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш.

Мавзу, таълим ва тарбия жараёнини ташкил этиш асослари.

1. Асосий тушунчалар: билим, кўникма, малака, компетенциялар. таълим ташкилотларида педагогик маҳорат ва касбий компетентликни ошириш.
2. Педагогик маҳорат, таълим методлари, методикалар ва педагогик технологиялар.
3. Мактабгача таълимнинг асосий тамойиллари. Таълим-тарбия жараёнининг ташкилий жиҳатлари
4. Мактабгача таълимда педагогик жараён самарадорлигини ошириш йўллари
5. Инновацион педагогик фаолият: мақсад, вазифа ва натижалар.

Мактабгача таълимда инновацион технологияларни қўллашда ҳориж тажрибаси; таянч атамалар, таълим-тарбия жараёни, педагогик маҳорат, касбий компетентлик, таълим методлари, методика, педагогик технологиялар, инновацион педагогик фаолият, мактабгача таълим тамойиллари, болага йўналтирилган ёндашув, педагогик жараён самарадорлиги, инновацион технологиялар, таълим методикаси, фаоллик, ижодий ривожланиш, педагогик ёндашув.

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим ва тарбия жараёни – бу болаларнинг шахсий, ижтимоий ва интеллектуал ривожланишини таъминлашга қаратилган педагогик фаолият бўлиб, у билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришни, ахлоқий ва эстетик қадриятларни сингдиришни ўз ичига олади. Ушбу жараён педагогик методология асосида ташкил этилиб, тизимли, изчил ва мақсадли тарзда амалга оширилади.

Фан методологияси нуқтаий назаридан, таълим ва тарбия жараёнининг қуйидаги асосий таркибий қисмлари мавжуд:

Ҳуқуқий асослар - Мактабгача таълим ташкилотларида таълим ва тарбия жараёнининг ҳуқуқий асослари – бу болалар тарбияси ва таълимини ташкил этишда давлат томонидан белгиланган қонунлар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва

халқаро стандартларга асосланган фаолиятни тартибга солувчи меъёрлар йиғиндисидир.

Назария ва тамойиллар – билим бериш ва тарбиявий таъсир кўрсатишнинг асосий илмий принциплари.

Метод ва воситалар – таълим жараёнини режалаштириш ва ўтказиш учун қўлланиладиган аниқ ёндашувлар.

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини ташкил этишнинг муҳим жиҳати асосий тушунчаларни тўғри англашдан бошланади. Билим – воқеликни англаш натижасида тўпланган ахборот, у назарий ва амалий жиҳатларга эга. Кўникма – билимни амалиётда қўллай олиш қобилияти, малака эса кўникмаларни такомиллаштириш орқали шаклланган юқори даражадаги ижодий маҳоратдир.

Педагогик технологиялар – таълим ва тарбия самарадорлигини ошириш учун замонавий ва инновацион ёндашувлар.

Мавзуга оид саволлар: 1. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбияни ташкил этиш асослари нималар?
2. Педагогик маҳорат деганда нима тушунасиз?
3. Мактабгача таълим ташкилотларининг асосий таъмоиллари ҳақида гапиринг?
4. Мактабгача таълим ташкилотларида педагогик жараён самарадорлигини ошириш йўллари нималардан иборат,
5. Инновацион педагогик фаолиятнинг мақсади, вазифалари ва натижалари нималарда кўринади.

Ўзбекистон Республикаси мактабгача ва мактаб таълими ташкилотларида таълим ва тарбия жараёнини тартибга солувчи асосий ҳуқуқий ҳужжатлар қуйидагилардан иборат:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 1992 йил 8-декабрь, қўшимча ва ўзгартиришлар киритилгани 2023 йил 30 апрель.

Таълимга оид бўлган асосий мазмуни:

50-модда. Хар ким таълим олиш ҳуқуқига эга. Давлат узлуксиз таълим тизимини, унинг хар хил турларива шакллари, давлат ва нодавлат ташкилотларини ривожланишини таъминлайди.

-давлат мактабгача таълим ва тарбияни ривожлантириш учун шарт-шароитлар яратади;

-давлат бепул умумий ўрта таълим ва бошланғич профессионал таълим олишни кафолатлайди. Умумий ўрта таълим мажбурийдир;

-мактабгача таълим ва тарбия, умумий ўрта таълим давлат назоратидадир;

-таълим ташкилотларида алоҳида таълим эҳтиёжларига эга бўлган болалар учун инклюзив таълим ва тарбия таъминланади.

51-модда. Фуқаролар давлат таълим ташкилотларида танлов асосида давлат хисобидан олий маълумот олишга ҳақли.

Олий таълим ташкилотлари қонунга мувофиқ академик, эркинлик, ўзини ўзи бошқариш тадқиқотлар ўтказиш ва ўқитиш эркинлиги ҳуқуқига эга.

52-модда. Ўзбекистон Республикасида ўқитувчиларнинг меҳнати жамият ва давлатни ривожлантириш, соғлом, баркамол авлодни шакллантириш, ҳамда тарбиялаш, халқнинг маънавий ва маданий солоҳиятини сақлаш ҳамда бойитишнинг асоси сифатида эътироф этилади.

Давлат ўқитувчиларнинг шани ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш уларнинг ижтимоий ва моддий фаровонлиги, касбий жиҳатдан ўсиши тўғрисида ғамхўрлик қилади.

53-модда ҳар кимга илмий, техникавий ва бадий ижод эркинлиги, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқи кафолатланади. Интеллектуал мулк қонун билан муҳофаза қилинади. Давлат жамиятнинг маданий, илмий ва техникавий ривожланиши ҳақида ғамхўрлик қилади.

2. Таълимнинг барча босқичлари, жумладан, мактабгача таълимни ташкил этиш, унинг мақсадлари, тамойиллари ва давлат бошқарувида белгиланади.

"Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида"ги қонун. Қонун рақами: ЎРҚ-595, қабул қилинган сана: 2019-йил 16-декабрь.

Асосий мазмун: Мактабгача таълим ташкилотларининг фаолиятини ташкил этиш, таълим сифатини назорат қилиш, тарбиявий жараёни амалга ошириш қоидалари белгиланган.

3.Давлат мактабгача таълим стандарти, Хужжат рақами: 802 сонли Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори, Қабул қилинган сана: 22.12.2020

Асосий мазмун: Болаларнинг билиш, жисмоний, ахлоқий-руҳий ва ижтимоий ривожланишига қўйиладиган давлат талаблари белгиланган.

4.БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси

Қабул қилинган сана (Ўзбекистонда ратификация қилинган): БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ КОНВЕНЦИЯГА Қўшилиш ҳақидаги Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Қарори, 09.12.1992 йилдаги 757-ХII-сонли қарори

Асосий мазмун: Болаларнинг таълим олиш, ривожланиш ва ҳимоя ҳуқуқлари кафолатланган.

5.Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари

а) 2017 - 2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора - тадбирлари тўғрисида”ги 2016 -йил, 29-декабрдаги 2707 - ПҚ

б) Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 08.05.2019 йилдаги ПҚ-4312-сон.

Мавзуга оид саволлар: 1. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини тартибга солувчи ҳужжатлар қайсилар?
2. Янги тахрирдаги конституцияда нечанчи моддалар таълимга бағишланган?
3. Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисидаги қонуни ҳақида гапиринг?
4. Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ҳақида гапиринг?

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбия жараёнини муваффақиятли ташкил этиш учун баъзи асосий тушунчаларни тўғри англаш зарур:

Билим – бу воқелик, ҳодисалар ва жараёнлар ҳақида тўпланган назарий ва амалий ахборот. Мактабгача ёшдаги болаларда билимларни шакллантириш ўйинлар, кузатиш ва экспериментлар орқали амалга оширилади.

Кўникма – билимларни амалда қўллаш қобилияти. Болаларда мустақил равишда ҳаракат қилишни шакллантириш таълим-тарбия жараёнининг муҳим йўналишидир.

Малака – кўникмаларнинг юқори даражадаги ижодий даражаси, бу эса педагоглар фаолиятида, айниқса дарсларни режалаштириш ва ўтказишда кўринади.

Компетенциялар – бу касбий фаолиятни муваффақиятли бажариш учун зарур бўлган билим, кўникма, малака ва шахсий сифатларнинг интеграцияланган мажмуаси. Бу тушунча фақат билим ва кўникмаларга асосланиб қолмай, шахснинг касбий вазиятларда самарали ҳаракат қилиш қобилиятини ҳам қамраб олади.

Компетенцияларни ривожлантиришнинг мақсади шундаки, инсон ўзининг касбий вазифаларини нафақат техник жиҳатдан, балки ижодкорлик, масъулият ва мослашувчанлик билан бажаради.

Компетенцияларнинг таркиби: Билим – аниқ соҳадаги назарий ва амалий маълумотлар (касбий билимлар).

Кўникма – ўрганган билимларни амалиётда қўллаш қобилияти.

Малака – кўникмаларни автоматлаштирилган даражада қўллай олиш.

Шахсий сифатлар – масъулият, ташаббускорлик, муаммоларни ҳал қилиш қобилияти, ижодий ёндашув.

Хулқ-атвор ва коммуникация – самарали мулоқот қилиш ва жамоада ишлаш қобилияти.

Компетенциялар турлари

Компетенцияларни мақсад ва фаолият соҳаларига қараб қуйидаги турларга ажратиш мумкин:

Асосий (универсал) компетенциялар

Ҳамма соҳалар учун умумий бўлган компетенциялар.

- Мулоқот компетенцияси: самарали мулоқот қилиш қобилияти (оғзаки ва ёзма).
- Муаммоларни ҳал қилиш компетенцияси: мураккаб вазиятларда ечим топа олиш.
- Ўз-ўзини бошқариш: вақтни бошқариш, ўзини ривожлантириш ва мотивацияни сақлаш.
- Ахборот билан ишлаш: маълумотларни қидириш, таҳлил қилиш ва самарали қўллаш.

Касбий компетенциялар

Аниқ касб ёки фаолият турига мос келувчи махсус билим ва кўникмалар.

- Техник компетенциялар: техника ёки технология билан ишлаш қобилияти.
- Педагогик компетенциялар: болаларнинг эҳтиёжларини тушуниш, таълим бериш ва ривожлантириш.
- Ҳукм чиқариш компетенцияси: касбий фаолиятда қарор қабул қилиш қобилияти.

Ижтимоий компетенциялар

Жамоодаги ўзаро муносабатларни ташкил этиш ва жамоа манфаатлари учун ишлаш қобилиятлари.

- Ҳамкорлик компетенцияси: биргаликда ишлаш.
- Маданий компетенция: бошқа маданиятларни тушуниш ва ҳурмат қилиш.
- Рақамли компетенциялар: замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш.

Ривожлантирувчи компетенциялар

Шахснинг доимий ўқиш ва ўзини ривожлантириш қобилиятлари.

- Мослашувчанлик: янги шароитларга тез мослашиш.
- Ижодий ёндашув: янги ғояларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш.
- Танқидий фикрлаш: маълумотларни таҳлил қилиш ва уларни баҳолаш.

Маданий ва маънавий компетенциялар

Шахснинг ахлоқий, маданий ва маънавий тамойилларга мос фаолият олиб бориш қобилиятлари.

- Ахлоқий компетенция: ҳалоллик, адолат ва масъулият.
- Маданий кўникмалар: санъат, адабиёт ва бошқа маданият шакллари тушуниш.

Компетенцияларни ривожлантириш усуллари

Амалий машғулотлар ва ўйинлар – турли вазиятларда ҳаракат қилиш кўникмаларини ривожлантириш.

Тренинглар ва семинарлар – назарий ва амалий билимларни кенгайтириш.

Сасе студий (вазиятли таҳлиллар) – муаммоларни ҳал қилишга йўналтирилган масалалар орқали ўрганиш.

Менторлик ва мураббийлик – тажрибали мутахассисларнинг қўллаб-қувватлаши.

Федбек тизими – фаолият натижалари бўйича фикр-мулоҳаза олиш.

Компетенцияларни тўғри аниқлаш ва уларни ривожлантириш мактабгача таълим ташкилотларида юқори натижаларга эришишда муҳим ўрин тутди.

Педагогик маҳорат ва касбий компетентликни ошириш мактабгача таълим ташкилотларида доимий ўқитиш ва педагогларни қайта тайёрлаш орқали амалга оширилади. Бу жараёнда болаларнинг эҳтиёжларини тушуниш, инновацион технологияларни қўллаш, ва сифатли таълимни ташкил этишга йўналтирилган янги методикаларни ўргатиш муҳим ҳисобланади.

Мавзуга оид саволлар: 1.Билим нима?

2.Кўникма нима?

3.Малака нима?

4. Компетенция нима?

5. Компетенция турлари ҳақида гапиринг?

Педагогик маҳорат, таълим методлари, методикалар ва педагогик технологиялар.

Педагогик маҳорат – бу ўқитувчи ва тарбиячиларнинг болалар билан самарали ишлаш қобилияти. Бу нафақат назарий билимларни, балки ўқув жараёнини бошқариш, болаларнинг қизиқишларини аниқлаш ва уларга индивидуал ёндашишни ўз ичига олади.

Таълим методлари:

Оғзаки методлар: ҳикоя қилиш, савол-жавоб, тушунтириш.

Кўргазмали методлар: иллюстрациялар, видеороликлар, кўргазмали материаллардан фойдаланиш.

Амалий методлар: тажрибалар, амалий машғулотлар, ўйинлар орқали таълим бериш.

Методикалар – таълим жараёнини ўзига хос тамойилларга асосланган ҳолда ташкил қилиш. Болаларнинг эҳтиёжларига мос келувчи методикалар ёрдамида индивидуал ривожланиш таъминланади.

Педагогик технологиялар – таълим жараёнига инновацион технологияларни киритиш, масалан:

Болалар фаолиятини интерактив методлар ёрдамида ташкил қилиш.

Таълим жараёнини мультимедиа воситалари орқали бойитиш.

Мавзуга оид саволлар:

1. Педагогик маҳорат ҳақида гапиринг?
2. Таълим методлари нима?
3. Таълим методларининг турлари?
4. Педагогик технология нима?

Мактабгача таълимнинг асосий тамойиллари. Таълим-тарбия жараёнининг ташкилий жиҳатлари

Тамойил – бу бирор фаолият ёки жараёни ташкил қилиш ва бошқаришда асос бўлиб хизмат қилувчи қоидалар, қонуниятлар ёки йўналишлардир. Тамойиллар қатъий амал қилинадиган асосий қоидаларни белгилайди ва уларга риоя қилиш фаолиятнинг самарадорлигини оширади.

Масалан, **одиллик тамойили** – бу қарор қабул қилишда барча учун тенг имконият яратиш асосидир.

Педагогик тамойиллар – таълим ва тарбия жараёнини ташкил этишда педагоглар амал қилиши лозим бўлган илмий асосланган қоидалар ва қонуниятлар мажмуи. Улар педагогик жараёни йўналтиради ва болаларнинг интеллектуал, ижтимоий, жисмоний ва маънавий ривожланишини таъминлайди.

Мактабгача таълим қуйидаги асосий тамойиллар асосида ташкил этилади:

Болага йўналтирилган ёндашув – ҳар бир боланинг шахсий қизиқишлари ва қобилиятларини иноватга олиш.

Доимийлик ва узвийлик – билим бериш жараёнини яхлит ҳолда ташкил этиш.

Қизиқарли ва фаол муҳит яратиш – болаларда қизиқишни уйғотувчи шароитларни яратиш.

Оила ва таълим ташкилотининг ҳамкорлиги – боланинг ривожланиши учун биргаликда ишлаш.

Ташкилий жиҳатлар:

Таълим мазмунини болаларнинг ёш хусусиятларига мос равишда шакллантириш.

Болаларнинг ўзаро ҳамкорлигини рағбатлантириш.

Фаол ўқув ва ижодий фаолият учун қулай муҳит яратиш.

Мавзуга оид саволлар.

1. Тамойил деганда нима тушунасиз?
2. Одийлик тамойили нима?
3. Педагогик тамойил ҳақида гапиринг?
4. Мактабгача таълим ташкилотлари қайси тамойил асосида ташкил этилади?

Мактабгача таълимда педагогик жараён самарадорлигини ошириш йўллари.

Педагогик жараён самарадорлигини ошириш учун қуйидагилар амалга оширилиши керак:

Янги педагогик технологиялардан фойдаланиш:

Мультимедиялардан фойдаланиш.

Интерактив таълим методлари.

Индивидуал ёндашувни татбиқ қилиш: ҳар бир боланинг эҳтиёжларига мос равишда ўқитиш.

Болаларнинг ижодкорлик ва мустақил фикрлашини ривожлантириш:

Муҳокамалар ташкил қилиш.

Мантиқий ўйинлар орқали тафаккурни ривожлантириш.

Инновацион педагогик фаолият: мақсад, вазифа ва натижалар. Ҳориж тажрибасидан фойдаланиш

Инновацион фаолият – бу таълим-тарбия жараёнига янги ёндашувларни жорий қилишдир. Унинг асосий мақсади – болаларда ижодий қобилиятларни ривожлантириш ва замонавий ҳаётга тайёрлашдир.

Вазифалари:

Замонавий технологияларни ўзлаштириш.

Таълим жараёнида ҳар бир боланинг эҳтиёжларига мослаштириш.

Ҳорижий тажрибалардан фойдаланган ҳолда самарадорликни ошириш.

Натижалар:

Болаларда ижобий таълим мотивацияси шаклланади.

Замонавий билимлар ва кўникмаларга эга бўлган авлодни тарбиялаш имконияти пайдо бўлади.

Ҳориж тажрибасида қуйидагилар алоҳида ўринга эга:

Сингапур методикаси: болалар фаоллигини ривожлантиришга қаратилган стратегиялар.

Реггио-Эмилиа ёндашуви: ижодий ривожланишга эътибор.

Финландия таълим тизими: ўйинлар орқали таълим олиш.

Мазкур тажрибалар маҳаллий шароитга мослаштирилса, таълим жараёни самарадорлигини оширишда сезиларли натижаларга эришиш мумкин.

Сингапур методикаси: болалар фаоллигини оширишга қаратилган стратегиялар
Сингапур таълим методикаси ўқувчиларнинг фаоллиги, жамоавий ишлаш қобилияти ва мустақил фикрлашини ривожлантиришга қаратилган стратегиялар тизимидир. Ушбу методиканинг асосий хусусиятлари қуйидагилардир:

Фаолликни оширувчи стратегиялар:

- **Кичик гуруҳларда ишлаш:** синфдаги ўқувчилар кичик гуруҳларга бўлинади, бу уларга ўз фикрларини эркин ифода этиш ва биргаликда ишлаш имкониятини беради.

- **Интерактив ўйинлар ва муҳокамалар:** болалар ўйин ёки муҳокама давомида ўз фикрларини фаол баён қилади ва саволларга жавоб излайди.

- **Саволларни қўллаб-қувватлаш:** педагоглар болаларга мураккаб саволлар беради, бу эса уларда мантикий фикрлаш ва муаммоларни ҳал қилиш кўникмасини ривожлантиради.

- **Тарбиячи ва бола ўртасидаги ҳамкорлик:**

Сингапур методикасида тарбиячи болаларга йўналтирувчи сифатида фаолият олиб боради. Бола янги билимларни мустақил ўрганади ва ўқитувчи унинг жараёни бошқаришига кўмаклашади.

Педагогик технологиялар:

Сингапур методикасида “Симультанеоус Роунд Табле,” “Тҳинк-Паир-Шаре,” ва “Фраер Модель” каби усуллар болаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қилади. Ҳар бир усул боланинг фаоллигини, мулоқот қобилиятини ва ижодкорликни оширишга қаратилган.

Реггио Эмилия ёндашуви: ижодий ривожланишга эътибор

Реггио Эмилия ёндашуви Италияда ишлаб чиқилган бўлиб, боланинг ижодий ривожланиши ва ўз қизиқишларини тадқиқ қилишига асосланади. Ушбу ёндашув қуйидаги тамойилларни қамраб олади:

Бола фаолиятининг марказий роли:

Реггио Эмилия ёндашувида бола фаол ўрганувчи ҳисобланади. У ўз қизиқишларига асосланган ҳолда билим ва тажрибаларни ўзлаштиради.

Атроф-муҳитнинг ўқув воситаси сифатидаги роли:

Таълим муҳити ижодкорликни ривожлантириш учун махсус ташкил этилади. Хоналар болаларнинг қизиқишини уйғотувчи ранглар, материаллар ва жойлашув билан жиҳозланади.

Лойиҳа асосида таълим:

Болалар кичик лойиҳаларда иштирок этади, масалан, бирор мавзунини тадқиқ қилади ёки ижодий асар яратади. Ушбу жараён улар ўртасида ҳамкорликни ривожлантиради.

“Илк қадам” давлат дастурида МТТ да таълим ва тарбия жараёнини ташкил этиш тамойиллари келтирилган. Улар Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим ташкилотларидан кутилаётган натижаларни, шунингдек, мактабгача таълим ташкилотлари педагоглари томонидан давлат ўқув дастурини амалга оширишда таъминланиши керак бўлган ривожлантирувчи муҳитнинг хусусиятларини, мактабгача ёшдаги болаларга таълим бериш ва ривожлантиришдаги ёндашувларни тавсифлайди.

МТТ таълим ва тарбия жараёнининг тамойиллари қуйидагилардан иборат:

- Болаликни ўзига хос қадрият эканлигини тан олиш. Болалик – бу муҳим аҳамиятга молик ёш ва ҳаётий давр. Болаликнинг ўзига хос хусусияти - бу болаларнинг таълим олиш тажрибаси натижасида катталардан кўра кўпроқ ўрганиш ва ўзгариш қобилиятига эга эканлигидир. Болалик – бу бахтли болалик ҳуқуқи тан олинган, бола ривожланишининг муҳим босқичи.
- Боланинг ҳуқуқи, индивидуаллиги ва ривожланиш имкониятларини ҳисобга олиш. Барча болалар катта имконият эгаси бўлиб дунёга келади ва ҳар бири туғма истеъдодга эга. Ҳар бир бола ўзига хос индивидуалдир. Барча болалар ўз саломатлиги ва фаровонлигини ҳимоя қилиш, мустаҳкамлаш, шунингдек, сифатли мактабгача таълимдан тенг фойдаланиш ҳуқуқига эга.
- Болалар, шу жумладан, алоҳида эҳтиёжли болалар таълим жараёнининг фаол иштирокчиси сифатида тан олинади ва фаолият турини танлаш, режалаштиришда иштирок этиш, билимга бўлган табиий қизиқишларини қондириш орқали уларнинг таълим олиши ва ривожланишига ҳисса қўшади.
- Ҳар бир боланинг ҳар томонлама ривожланиши ва фаровонлигини таъминлаш. МТ - парвариш, таълим ва тарбиядаги уйғун жараёндир; у боланинг барча ривожланиш соҳаларида ривожланишини таъминлайди; бу таълим ва тарбия жараёнида барча ривожланиш соҳаларининг ўзаро боғлиқлигини, шунингдек, таълим олишнинг турли хил ва ҳар томонлама имкониятлари ва ҳар бир ривожланиш соҳаси бўйича интеграцияни таъминлаш зарурлигини белгиллайди.
- Боланинг соғлигини сақлаш, мустаҳкамлаш ва хавфсиз муҳитни таъминлаш. Боланинг турли эҳтиёжларини, шу жумладан, ҳаракатга бўлган эҳтиёжини қондириш; фаол ўйинлар ва кундалик жисмоний машқлар орқали болалар ўзларининг ҳис-туйғуларини, йирик ва майда моторика кўникмаларини ривожлантирадилар; ҳаракатда атроф-оламни ўрганадилар ва турли предметларни бошқарадилар; ўз танасининг таъсир ва имкониятларини фарқлай оладилар, унга ғамхўрлик қилишни ва соғлом турмуш тарзини қабул қилишни бошлайдилар.

- Ўйин орқали таълим олиш ва ривожлантириш. Ўйин мактабгача ёшдаги болаларга таълим беришда муҳим ёндашувдир. Ўйин қувонч келтиради ва болаларни рағбатлантиради, уларга янги кўникма ва билимларни ўрганишга, ўзини ва атрофидаги дунёни билишга имкон беради. МТ боланинг ўйин ҳуқуқини тан олади, ўйиннинг бола учун муҳимлигини ва унинг индивидуал ривожланиши, таълим олиши ва фаровонлигига кўмаклашишдаги педагогик имкониятлари тан олади.

- МТТнинг оила, маҳалла, мактаб билан ҳамкорлиги. Боланинг фаровонлиги унинг оила аъзолари ва яқинларинг МТТ аҳамиятини тушунишига боғлиқ. Ота-оналар ва маҳаллий ҳамжамият ўқув дастурида таълим ва тарбия жараёнига қатнашишга жалб қилинганда ва ўз ҳиссасини қўшганда болалар яхшироқ таълим оладилар ва ривожланадилар Миллий, тарихий ва маданий анъаналар, маънавий бойликларни тан олиш ва бошқа халқлар маданиятига ҳурматда бўлиш. Болаларнинг ўз миллий маданияти, тили, анъаналарини ҳурмат билан эътироф этилганда улар яхшироқ таълим оладилар ва ривожланадилар. Давлат ўқув дастури миллий ва минтақавий маданий хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда тузилади. Мактабгача таълим ташкилотида боланинг ривожланишини қўллаб-қувватлаш – бу жамоавий иш бўлиб, уни амалга оширишга мактабгача таълим ташкилоти директори масъулдир.

Реггио Эмилия моделида ота-оналар таълим жараёнининг фаол иштирокчиси бўлиб, болаларнинг ижодий фаолиятини қўллаб-қувватлайди.

Финландия таълим тизими: ўйинлар орқали таълим олиш

Финландия таълим тизими болаларнинг табиий қизиқиши ва ўйин орқали ўрганиш тамойилига асосланади. Бу модель қуйидагиларни қамраб олади:

Ўйин орқали таълим:

Ўйинлар болаларнинг асосий фаолияти сифатида тан олинади. Бу ёндашув боланинг қизиқишини уйғотади ва қийинчиликларни ўйин шаклида енгишга ўргатади. Мисол учун:

-Рол ўйинлари: болалар турли касбларни ўрганади.

-Конструктив ўйинлар: қурилиш ва ижодкорлик қобилиятларини ривожлантиради.

-Табиат билан боғлиқлик:

Финландияда таълим очик ҳавода, табиат қўйнида ташкил этилади. Бу боланинг психологик ва жисмоний саломатлигини қўллаб-қувватлайди.

Стресссиз ўрганиш муҳитининг яратилиши:

Таълим жараёни босим ёки мажбуриятсиз олиб борилади. Бу боланинг ижобий муносабатда ўқишини таъминлайди.

Лойиҳавий фаолиятни миллий маданият ва қадриятлар билан бойитиш.

Финландия тизимидан:

Мулоқотга йўналтирилган таълим:

Болалар ўзаро ҳамкорликда ишлайди ва бу уларда ижтимоий кўникмаларни ривожлантиради.

Маҳаллий шароитга мослаштириш йўллари

Сингапур методикасидан

- Гуруҳларда ишлаш усуллари кўллаш, болалар фаоллигини оширувчи ўйинлар ташкил этиш.

-Маҳаллий педагогик технологияларни “Симультанеоус Роунд Табле” каби усулларга уйғунлаштириш.

Реггио Эмилия ёндашувидан:

- Таълим муҳитини болаларнинг ижодий ривожланишини кўллаб-қувватлайдиган тарзда ташкил қилиш.

- Болаларни табиатда ўқитиш амалиётини жорий этиш.

- Таълимда стрессни камайтириш учун ўйинли фаолиятлар қўшиш.

Бу тажрибаларни маҳаллий шароитга мослаштириш таълим жараёнида сифат ва самарадорликни оширишга ёрдам беради.

Таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш асослари ва замонавий педагогик ёндашувлар болаларнинг ривожланишини таъминлашда катта аҳамиятга эга. Педагогик маҳорат, таълим методлари, методикалар ва педагогик технологиялар таълим жараёнининг самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Мактабгача таълимда инновацион педагогик фаолият, ўзининг мақсадлари, вазифалари ва натижалари билан, таълимнинг сифатини оширишга ёрдам беради.

Сингапур методикаси, Реггио Эмилия ёндашуви ва Финландия таълим тизими каби дунё миқёсидаги муваффақиятли тажрибалар, болаларнинг фаоллигини ошириш, ижодий ривожланишини кўллаб-қувватлаш ва ўйин орқали таълим олишни рағбатлантиради. Ушбу методикалар, маҳаллий шароитга мослаштирилган ҳолда, таълим жараёнининг самарадорлигини янада оширишда ёрдам бериши мумкин.

Шу билан бирга, мактабгача таълимнинг асосий тамойиллари, болага йўналтирилган ёндашув, илмийлик, фаоллик ва мустақиллик тамойиллари, шунингдек, таълим жараёнининг ташкилий жиҳатлари болалар учун энг самарали ўрганиш шароитларини яратишда муҳим рол ўйнайди.

Умуман олганда, таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш учун замонавий педагогик методларни кўллаш ва инновацион технологияларни интеграция қилиш зарур. Бу эса, ўз навбатида, болалар таълимининг сифатини, самарадорлигини ва натижаларини яхшилашга олиб келади.

ЎЗЛАШТИРИШ УЧУН САВОЛЛАР.

Таълим ва тарбия жараёнини ташкил этишда қандай асосий тушунчалар мавжуд ва уларнинг ҳар бири қандай маънони англатади?

Педагогик маҳорат ва касбий компетентликнинг ўзаро боғлиқлиги ҳақида нима дея оласиз?

Таълим методлари, методикалар ва педагогик технологияларни ўрганишда қайси усуллар энг самарали деб ҳисобланади?

Мактабгача таълимнинг асосий тамойиллари ҳақида тўлиқ тушунча беринг.

Таълим-тарбия жараёнининг ташкилий жиҳатлари нималардан иборат ва улар қандай аҳамиятга эга?

Мактабгача таълимда педагогик жараён самарадорлигини оширишнинг қандай усуллари мавжуд?

Инновацион педагогик фаолиятнинг мақсади, вазифалари ва натижалари ҳақида нима дея оласиз?

Сингапур методикасининг болалар фаоллигини оширишдаги аҳамияти ҳақида нималарни биласиз?

Реггио Эмилия ёндашуви қандай хусусиятларга эга ва бу ёндашув болаларнинг ижодий ривожланишига қандай таъсир кўрсатади?

Финландия таълим тизимида ўйинлар орқали таълим олишнинг қандай афзалликлари бор?

Сингапур, Реггио Эмилия ва Финландия тизимларининг педагогик ёндашувларини маҳаллий шароитга қандай мослаштириш мумкин?

Таълим жараёнида инновацион технологияларни қўллаш болаларнинг билим олиш жараёнига қандай таъсир кўрсатади?

Педагогик маҳоратни оширишда таълим методлари ва педагогик технологияларнинг ўрни қандай?

Мактабгача таълим ташкилотларида таълим жараёнини ташкил этишнинг самарадорлигини қандай баҳолайсиз?

Таълим жараёнида самарадорликни ошириш учун қандай методологик ёндашувларни қўллаш мумкин?

Ижодий фикрлашни шакллантириш

- **Импровизация:** Болаларни мусиқа асбобларида эркин ижро этишга рағбатлантириш. Масалан, ритмлар билан ўйнаш, янги оҳанглар тўқиш.
- **Ўз композицияларини яратиш:** Болаларга ўз қўшиғини ёзиш ёки шеърини мусиқага солиш имконини бериш.

Эстетик таълим ва ҳиссий ривожланиш

- **Муסיқа тинглаш:** Турли жанрдаги муסיқаларни тинглаш ва улар ҳақида фикр алмашиш.
- **Муסיқа орқали ҳис-туйғуларни ифода этиш:** Муסיқа тинглаб расм чизиш, рақсга тушиш, ҳис-туйғуларни таърифлаш.

Эслаб қолиш ва диққатни ошириш

- **Қўшиқлар ёдлаш:** Тилни ривожлантиришга ҳам хизмат қилади.
- **Муסיқа элементлари билан танишиш:** Масалан, темп, ритм, динамика каби тушунчалар орқали мулоҳаза юритиш қобилиятини ошириш.

Гуруҳда ишлаш орқали ижтимоий ижод

- **Ансамблда иштирок:** Болалар биргаликда муסיқа ижро этиш орқали ҳамкорликни, ўзаро эшитишни ўрганадилар.
- **Ролли муסיқий ўйинлар:** Масалан, «оркестр» ўйини ёки муסיқий сахна кўринишлари.

Бошқа фанлар билан интеграция

- **Адабиёт ва муסיқа:** Шеърларни муסיқа билан уйғунлаштириш.
- **Тасвирий санъат ва муסיқа:** Муסיқа тинглаб, расм чизиш ёки муסיқий мавзудаги к Kоллажлар яшаш.

Муסיқа машғулоти болаларнинг ҳиссий, ижтимоий ва ақлий ривожига ижобий таъсир кўрсатади. Ушбу жараёнда болалар ўз фикрини муסיқа орқали эркин ифода этиш, янги ғоялар яратиш ва жамоада ишлаш қобилиятини ривожлантиради. Шу боис, муסיқа таълимида ижодий ёндашув асосий ўрин тутиши лозим.

Мактабгача таълимда моделлаштириш технологияларидан фойдаланиш — болаларнинг тафаккури, мантиқий фикрлаш қобилияти ва ижодий ечим топиш кўникмаларини ривожлантиришга хизмат қилувчи самарали услублардан биридир. Бу усул орқали болаларни атроф-муҳитни англаш, масалаларни таҳлил қилиш ва уларни ечишда ёндашувларини шакллантириш мумкин.

Моделлаштириш технологияси нима?

Моделлаштириш — ҳақиқий объект, жараён ёки ҳодисанинг соддалаштирилган, ўрганиш ва тушуниш учун қулай кўриниши бўлган модели орқали уни ифодалаш жараёнидир. Мактабгача таълимда бу болалар учун визуал, предметли ёки график кўринишда бўлади.

Мактабгача таълимда моделлаштиришдан мақсадлар:

1. **Тафаккурни ривожлантириш** – болаларда умумлаштириш, таққослаш, танлаш, таҳлил қилиш кўникмаларини шакллантириш.
2. **Абстракт фикрлашга ўргатиш** – ҳаёлда тасаввур қилиш орқали билимларни мустаҳкамлаш.
3. **Ўрганиш жараёнини қизиқарли қилиш** – моделлар, схемалар ёрдамида дарсларни визуаллаштириш.
4. **Фаол иштирок ва мустақил фикрлашга ундаш** – болалар моделлар яратишда иштирок этиш орқали фаол бўлишади.

Моделлаштириш турлари:

Турлари	Тавсифи
Предметли моделлаш	Реал объектлар ёрдамида – кубиклар, кўғирчоқлар, пўлатлар орқали
График моделлаш	Расмлар, схемалар, диаграммалар орқали тушунтириш
Символик моделлаш	Белгилар, рамзлар, ишоралар орқали тушунтириш (масалан, йўл белгилари)
Компьютерли моделлаш	Интерактив дастурлар, анимациялар, AR/VR технологиялари

Қўллаш соҳалари:

- **Математика:** шакллар, ҳисоблаш жараёнлари моделлари орқали.
- **Тил ўрганиш:** сўз бирикмалари, нутқ тузилиши схемалари.
- **Экология:** табиатдаги жараёнларнинг моделлари (сунъий об-ҳаво айланиши).
- **Жамиятшунослик:** оила, жамият, транспорт тизими каби ижтимоий структураларни моделлаш.

Моделлаштиришнинг афзалликлари:

- Болалар тушунмайдиган абстракт тушунчаларни соддалаштириб ўргатиш имконини беради.
- Ўйин шаклида таълим беришга мос тушади.
- Ҳар бир бола ўз салоҳиятига кўра модел яратиши мумкин.
- Мустаҳкам мулоқот ва гуруҳда ишлаш кўникмасини ривожлантиради.

Мактабгача таълимда моделлаштириш технологияларини жорий этиш орқали болаларни фаол, мустақил, мантикий фикрлайдиган шахслар қилиб тарбиялаш мумкин. Бу технология боланинг тафаккурини фаоллаштиради,

ёдлашдан кўра англашни устун қилади ва таълимни табиий, ижодий жараёнга айлантиради.

1. Соат / Вақт

- Вақтни ўлчайдиган ускуна — соат.
- Вақтни бошқариш қурилиш ва конструкция жараёнларида жуда муҳимдир.
- Математика орқали вақтни аниқ ҳисоблаш, муддатларни белгиллаш, графиклар тузиш мумкин.

Мавзу: Вақтни билиш (соатни ўрганиш)

Ёш гуруҳи: Катта гуруҳ (5–6 ёш)

Мақсад: Болаларни соат ва вақт тушунчаси билан таништириш, вақтни англаш қобилиятини ривожлантириш.

Машғулоти тури: Интеграциялашган (математика + ички ривожлантириш)

Машғулотнинг мақсадлари:

Тарбиявий: Вақтга нисбатан масъулиятли муносабатни шакллантириш.

Таълимий: Соат тушунчасини ўргатиш (саат, дақиқа, кеча-кундуз). Соатдаги стрелкалар нимани билдиришини тушунтириш.

Ривожлантирувчи:

- Ўйиндор, хотирани, тафаккурни ривожлантириш.
- Суҳбат ва савол-жавоб орқали ички ривожлантириш.

Керакли жиҳозлар:

- Қўғоздан ясалган катта соат макети (ҳаракатланувчи стрелкалар)
- Расмлар карточкалар: “эрталаб”, “тушлик”, “кечқурун”, “уйқу”
- Болалар учун кичик соат макетлари
- Видео/аудио таймер (заруратга кўра)

Машғулотнинг бориши:

1. Ташкилий қисм (3 дақиқа)

- Саломлашиш, яхши кайфият яратиш.
- Қисқа савол: "Бугун соат нечада уйғондинг?" — болалардан жавоб олиш.

2. Асосий қисм (15 дақиқа)

Сухбат ва тушунтириш (5 дақиқа):

- Соат нима? У бизга нима учун керак?
- Кунда неча соат бор? (24 соат, лекин болалар учун 12 соатли тасаввур)
- Стрелкалар нима учун керак?

Амалий фаолият (10 дақиқа):

- Катта макетда вақтини кўрсатиш: “Соат 7:00 — эрталаб уйғониш вақти”
- Болалар билан биргаликда турли вақтларни кўрсатиш: 12:00 — тушлик, 15:00 — ўйин вақти, 21:00 — ухлаш вақти.
- Болаларга кичик соат макетлари тарқатилиб, айтиб берилган вақтни кўрсатишлари сўралади.

Фаолиятни мустаҳкамлаш (5 дақиқа)

- Расмли карточкаларни вақт бўйича тўғри жойлаш (кундалик тартиб).
- Қисқа роль ўйини: "Агар соат 8 бўлса, нима қиляпмиз?"

Яккунлов (2 дақиқа)

- Қайтар фикр: “Бугун нимани ўргандик?”
- Ҳар бир бола соатни кўрсатади ва айтади: “Мен бу вақтда нима қиламан.”

Кутилаётган натижа:

- Болалар соатни ва унинг қисмларини танийди.
- Вақтни билиш орқали кун тартибини шакллантиради.
- Стрелкаларнинг вазифасини тушуниб, вақтни айта олади.

2. Қуриш (Қурилиш)

- Бино, иншоот, йўл ва бошқа конструкцияларни барпо этиш жараёни.
- Ушбу соҳада муҳандислик, материалшунослик ва вақт бошқаруви жуда муҳим.

МТТ учун қуриш машғулоти ишламаси

Йўналиш: Қуриш (Конструкторлик) фаолияти

Ёш гуруҳи: Кичик / ўрта / катта гуруҳ (масалан, катта гуруҳ: 5–6 ёш)

Мавзу: "Уй қуриш"

Мақсад: Болаларни қуриш материалларидан фойдаланиб, турли шаклдаги уйлар тайёрлашга ўргатиш.

Мақсад ва вазифалар:

Асосий мақсад:

Болаларда қуриш кўникмаларини, мантикий фикрлашни ва эстетик дидни ривожлантириш.

Вазифалар:

1. Болаларни турли шакл ва ўлчамдаги қурилиш деталлари билан таништириш.
2. Қуриш пайтида тўғри кетма-кетликка риоя қилишни ўргатиш.
3. Гуруҳда ишлаш кўникмасини ривожлантириш.
4. Мантикий фикрлаш, диққат ва хотирани ривожлантириш.

Керакли жиҳозлар:

- Конструктор (турли шаклдаги блоклар)
- Қўшимча безаклар (дераза, эшик, том учун қоғоз)
- Расмли намуна (уйлар турлари)
- Стикерлар, клей, кайчи (назоратда ишлатиш учун)

Машғулот жараёни:

1. Кириш қисми (5–7 дақиқа):

- Тарбиячи болалар билан саломлашади.
- "Қайси биноларни кўрганмисиз? Уй қандай бўлади?" каби саволлар орқали мавзуда қизиқиш уйғотилади.
- Расмли мисоллар кўрсатилади.

2. Асосий қисм (15–20 дақиқа):

- Конструктор деталлари кўрсатилиб, уларни таништириш: "Бу нимани англатади? Бу нимадан иборат?"
- Қадамма-қадам уй қуришни намойиш этиш:

Иш асосини танлаш

Деворларни қуриш

Томни жойлаш

Дераза ва эшикни безаш

- Болалар гуруҳларда ёки якка ҳолда қуришни бошлайдилар.

Яқунлов қисми (5–7 дақиқа):

- Ҳар бир бола/гуруҳ ўз қурган уйини намоиш этади.
- "Уйингга ким яшайди?", "Сен нима қўшдинг?" каби саволлар.
- Энг аъло ишларни мақташ ва қўллаб-қувватлаш.
- Машғулоти хулоса қилиш.

Ривожланадиган кўникмалар:

- Қўл моторикаси
- Эстетик завқ
- Мантиқий фикрлаш
- Мустақил қарор қабул қилиш
- Гуруҳда ишлаш

Конструкциялаш (Лойиҳалаш)

- Қуриладиган объектнинг техник ва геометрик шакллари тузиш.
- Бу ерда чертёжлар, схемалар, моделлар яратилади.
- Математика ва геометрия асосий воситалар саналади.

Математика

- Ҳисоблашлар, ўлчовлар, геометрия ва статистика қурилиш ва лойиҳалашда асосий рол ўйнайди.
- Масалан: юза, ҳажм ҳисоблаш, материал сарфини аниқлаш, юклама таҳлили ва ҳ.к.

Уларнинг ўзаро боғлиқлиги:

Соҳа	Математика билан боғлиқлиги
Соат / Вақт	Вақт бирликлари, графиклар, муддат режаси
Қуриш	Масофа, юклама, материал ҳисоблари
Конструкциялаш	Геометрия, ўлчовлар, нисбатлар

Мактабгача таълим ташкилотларида фаоллик марказлари орқали таълимий фаолиятни ташкил этиш — болаларнинг индивидуал қобилиятларини ривожлантириш, мустақил фикрлаш ва ижодий ёндашувни қўллаб-қувватлашнинг самарали усуллари билан биридир. Бу ёндашув болаларни марказлашган ҳолда ўрганишга, амалий фаолият орқали билим олишга ундайди.

Фаоллик марказлари деганда нима тушунилади?

Фаоллик марказлари — бу болалар ўз қизиқишлари ва қобилиятларига қараб мустақил равишда фаолият олиб бориши мумкин бўлган махсус ташкил этилган маконлардир. Улар мактабгача ёшдаги болаларни турли йўналишларда ривожлантиришга хизмат қилади.

Асосий фаоллик марказлари турлари:

1. **Конструкторлар маркази** Лего, қурилиш ёки мозаика воситалари орқали болаларнинг ҳаракат ва фазовий фикрлаш қобилияти ривожланади.
2. **Тасвирий санъат маркази** Расм чизиш, ранг бериш, қоғоз билан ишлаш каби машғулотлар ижодкорлик ва тасаввурни ривожлантиради.
3. **Тил ва нутқ ривож маркази** китоблар, ҳикоялар, ролли ўйинлар ёрдамида болаларнинг сўз бойлиги ва нутқи бойийди.
4. **Математика ва мантиқий фикрлаш маркази** Геометрия шакллари, санаш, муаммо ечиш вазифалари болаларнинг мантиқий ва таҳлил қилиш қобилиятини шакллантиради.
5. **Театр ва ролли ўйинлар маркази** Болалар ижтимоий рольларга кириб, фантазиясини намоён этади ва ижтимоий кўникмаларни ўзлаштиради.
6. **Табиатшунослик маркази** Ўсимликлар, табиий материаллар ва бошқа элементлар орқали болалар атроф муҳит ҳақида билим олади.

Фаоллик марказлари орқали таълим фаолиятини ташкил этиш принциплари:

- Болаларнинг қизиқишларини инобатга олиш
- Мустақил ишлаш ва қарор қабул қилиш имкониятини бериш
- Кичик гуруҳларда ишлашга шарт-шароит яратиш
- Фаолиятни эркин танлаш имкониятини бериш
- Таълимий мақсадларга йўналтирилган, лекин ўйин тарзида ташкил этиш

Афзалликлари:

- Болалар мустақил фикрлашни ўрганади
- Қизиқиш асосида ўрганиш кучаяди
- Таълим индивидуаллашади
- Мулоқот ва ижтимоий кўникмалар ривожланади
- Болалар фаол иштирокчига айланади

1. Фан ва табиат

Фан – инсоннинг табиатни ўрганиш ва тушунишга қаратилган тизимли билимлар йиғиндисидир. Табиат – инсоннинг иштирокисиз мавжуд бўлган оламдир: осмон, ер, сув, ўсимликлар, ҳайвонлар ва ҳоказо.

Масалан:

Табиат – фаннинг асосий тадқиқот объектидир. Олимлар уни кузатиш, тажриба ва таҳлиллар орқали тушунишга интиладилар.

2. Тил ва нутқ

Тил – инсонларнинг ўзаро алоқа воситаси бўлиб, белгиланган қоидаларга асосланган. Нутқ – тил орқали ифода этиладиган амалий гапириш жараёни.

Масалан:

Тил инсоннинг фикрини ифода этиш учун хизмат қилса, нутқ шу тил воситасида амалга оширилади.

3. Сюжетли

Сюжет – бу ҳикоя ёки асардаги воқеалар ривожининг изчиллиги. Сюжетли дегани – маълум бир воқеалар занжирига эга бўлган.

Масалан:

Агар ушбу тушунчаларни сюжетли шаклда бирлаштирсак, фанга қизиққан бола табиатни ўрганар экан, тил ва нутқ орқали ўз билимларини бошқаларга етказди.

Сюжетли эссе (қисқача):

Сарлавҳа: "Табиат тили"

Бобур исмли ўқувчи табиатни жуда яхши кўрарди. У ҳар куни боғда юрар, қушлар сайраши, дарахтлар шивирига кулоқ тутарди. Кунлардан бир куни у ўз ўқитувчисидан эшитди: "Табиат – жим, аммо унда тил бор. Уни фан орқали тушуниш мумкин". Шунда Бобур фан китобларини ўқишга киришди. У нутқи орқали табиатдаги ўзгаришлар ҳақида дўстларига сўзлаб берди. Вақт ўтиб у олим бўлди ва тили орқали бутун дунёга табиатнинг сири ҳақида гапира бошлади...

1. Фан ва таълим марказида таълимий фаолиятни ташкил этиш:

Мақсад: Болаларда атроф-муҳит ҳақида илмий қарашларни шакллантириш, кузатувчанлик ва тафаккурни ривожлантириш.

Фаолият турлари:

- Табиий объектлар (ўсимликлар, тошлар, сув, ҳаво) билан тажрибалар ўтказиш.
- Феноменларни кузатиш (масалан, сувнинг буғланиши, ўсимлик ўсиши).
- Схема ва макетлардан фойдаланиш (мисол: фасллар алмашинуви, қуёш системаси).
- Ижодий лаборатория бурчаклари ташкил қилиш.

Қўлланиладиган воситалар:

- Лупа, микроскоп, магнитофон, сувли идишлар.
- Энциклопедиялар, расмли китоблар.
- Моделлар: ер шари, инсон тана қисми макетлари.

Тил ва нутқ марказида таълимий фаолиятни ташкил этиш:

Мақсад: Болаларнинг нутқини ривожлантириш, сўз бойлигини ошириш, тўғри ва равион гапиришга ўргатиш.

Фаолият турлари:

- Ҳикоя тузиш ва айтиш (расмларга асосланган ҳолда).
- Диалог ўйинлари (икки бола ўртасида).
- Шеър ёд олиш ва ифодали айтиш.
- Ҳарф ва сўзлар билан ўйинлар.

Қўлланиладиган воситалар:

- Расмлар, буклетлар, алфавит карталар.
- Сўз конструкциялари, лото ўйинлари.
- Қўғирчоқлар, микрофон (символик тарзда).

3. Сюжетли-ролли ўйинлар марказида таълимий фаолиятни ташкил этиш:

Мақсад: Ижтимоий ролларни ўзлаштириш, ҳаётий вазиятларда тўғри муносабат кўрсатиш, ижтимоий компетенцияларни шакллантириш.

Фаолият турлари:

- “Дўкон”, “Шифохона”, “Оила” каби мавзуларда ролли ўйинлар.
- Турли ижтимоий ролларни бажариш (ўқитувчи, шифокор, ҳайдовчи ва ҳ.к.).
- Ўйин жараёнида одоб-ахлоқ қоидаларини мустаҳкамлаш.

Қўлланиладиган воситалар:

- Мавзуга мос кийим-кечак, буюмлар (стетоскоп, дорилар, маҳсулот макетлари).
- Қўғирчоқлар ва персонажлар.
- Реал ҳаётга яқин ускуналар.

4. Сахналаштириш марказида таълимий фаолиятни ташкил этиш:

Мақсад: Болаларнинг ижодий қобилияти, сценик нутқи, эмоцияни ифодалаш қобилиятини ривожлантириш.

Фаолият турлари:

- Эртак ва ҳикояларни сахналаштириш.
- Театрлаштирилган роль ўйинлари.
- Маска ва костюмларда чиқиш.
- Импровизацияланган сахна кўринишлари.

Қўлланиладиган воситалар:

- Маскалар, костюмлар, декорациялар.
- Қўғирчоқ театр воситалари.
- Микрофонлар, сахна атрибутлари.

МТТ учун тил ва нутқ маркази бўйича машғулот ишламаси

Йўналиши: Тил ва нутқни ривожлантириш **гурухи:** Катта гурух (5–6 ёш)

Мавзу: “Менинг оилам”

Мақсад:

- Болаларнинг оила ҳақидаги тасаввурларини бойитиш
- Тўғри ва боғлиқ гапларда фикр билдиришга ўргатиш
- Луғат захирасини ошириш: "она", "ота", "бува", "буви", "сингил", "ука" сингари сўзларни фаол нутққа жорий этиш

Машғулотга қизиқиш уйғотиш

1. Қизиқиш уйғотиш (5 дақиқа)

Фаолият: Тарбиячи болаларни доирага йиғади ва савол беради:
– “Оила” деганда нима тушунаси?

– Сизнинг оила аъзоларингиз кимлардан иборат?

2. Асоий қисм (15 дақиқа)

Сухбат – Тарбиячи оила аъзоларини таништилади (расмлар орқали)

1. **Гап тузиш** – “Бу менинг онам. У меҳрибон.” каби ибораларни тузиш машқи
2. **Савол-жавоб** – Тарбиячи ҳар бир расмни кўрсатиб, болалардан кимлигини сўрайди:
– “Бу ким?” шу тариқа машғуллот давом этирилади.

Ўйин: “Топ, бу ким?”

– Тарбиячи тавсиф беради: “У ош қилиб беради, меҳрибон, болаларни ухлатади...”
– Болалар жавоб беришади: “Онам!”

4. Яккунлов қисми (5 дақиқа)

Фикр билдириш:

“Сиз онангизни нима учун яхши кўрасиз?”

“Оиламиздаги энг кулиб юрадиган киши ким?”

Ҳарф билан танишиш (ихтиёрий, 5 дақиқа)

Таништириладиган ҳарф: “О” — “Ота”, “Оила” сўзлари орқали

Керакли воситалар:

- Оила аъзолари акс этган расмлар
- Магнитли доскалар
- Стикерлар (баҳо бериш учун)
- Ўйин карточкалари

Касбий фаолиятда рақамли технологиялардан фойдаланиш

1. Рақамли технологиялар нима?

Рақамли технологиялар — ахборотни яратиш, сақлаш, қайта ишлаш ва тарқатиш учун компьютер ва электрон ускуналардан фойдаланиш технологияларидир. Буларга компьютерлар, смартфонлар, интернет, сунъий интеллект, булутли хизматлар, виртуал реаллик ва бошқалар кирилади.

2. Касбий фаолиятда рақамли технологияларнинг ўрни

Касбий соҳада рақамли технологиялардан фойдаланиш иш жараёнларини тезлаштирилади, сифатини оширилади ва самарадорликни таъминлайди:

- **Маъмурий ишлар:** Электрон хужжат айланмаси, рақамли архивлар.
- **Молия ва бухгалтерия:** Автоматлаштирилган ҳисоб-китоб тизимлари.
- **Таълим:** Онлайн дарслар, интерактив платформалар (Zoom, Moodle, Google Classroom).
- **Тиббиёт:** Электрон тиббий карта, телемедицина.
- **Савдо:** Электрон тижорат, CRM тизимлари, онлайн тўловлар.
- **Ишлаб чиқариш:** Автоматлаштирилган линиялар, сенсорлар, ИIoT (Internet of Things).
- **Маркетинг:** Социал тармоқлар орқали реклама, SEO, Google Analytics.

3. Рақамли технологияларнинг афзалликлари

- Вақт ва харажат тежалади
- Хатолар эҳтимоли камаёди
- Масофавий ишлаш имкони
- Маълумотларни осон сақлаш ва таҳлил қилиш
- Иш унумдорлигини оширади

4. Қийинчиликлар ва хатарлар

- Киберхавфсизлик муаммолари
- Қўлланиш маданияти етишмаслиги
- Қурилмалар ёки дастурий таъминотга боғлиқлик
- Ишчиларни қайта ўқитиш зарурлиги

5. Хулоса

Рақамли технологиялар касбий фаолиятнинг ажралмас қисмига айланган. Улар иш жараёнини оптималлаштириб, рақобатбардошликни оширади. Шундай экан, ҳар қандай мутахассис рақамли кўникмаларни ривожлантириши, замонавий технологиялардан фойдаланишни ўрганиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикасининг “Мактабгача таълим ва тарбия тўғрисида”ги 595-сонли Қонуни, , 16.12.2019-йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023-йил 26-майдаги “Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги ҳамда унинг тизимидаги ташкилотлар фаолиятини самарали ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-79-сонли Фармони
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 9-сентябрдаги “Мактабгача таълим тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ 3261-сонли қарори.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 30-сентябрдаги “Мактабгача таълим тизими бошқарувини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-5198-сонли Фармони.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-йил 30-сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Мактабгача таълим вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” ПҚ 3305-сонли қарори.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 8-майдаги “Ўзбекистон Республикаси мактабгача таълим тизимини 2030-йилгача ривожлантириш Концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПҚ 4312-сонли қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 5-апрелдаги “Мактабгача таълим тизимини янада рағбатлантириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ 3651-сон қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019-йил 13-майдаги “Мактабгача таълим ташкилотлари фаолиятини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 391-сонли қарори.
9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 9-мартдаги “Болаларни бошланғич таълимга мажбурий бир йиллик тайёрлаш тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 132-сонли қарори.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020-йил 22-декабрдаги “Мактабгача таълим ва тарбиянинг давлат стандартларини тасдиқлаш тўғрисида” ги 802-сонли қарори.
11. Ўзбекистон Республикаси Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги ҳузуридаги Мактабгача таълим агентлигининг 2023-йил 9-октябрдаги “Мактабгача таълим агентлиги тизими ходимлари асосий лавозимларининг малака тавсифларини тасдиқлаш тўғрисида” ги 124-сонли буйруғи
12. Мактабгача таълим ташкилотларида “Илк қадам” давлат ўқув дастури. Муаллифлар гуруҳи-Тошкент:2022-йил.
13. “Илм ёшли” вариатив дастури (6 ёшдан 7 ёшгача боʻлган болаларни мактаб таълимига тайёрлаш).Муаллифлар гуруҳи. Тошкент: 2019-йил.
Қодирова Ф.Р., Тошпўлатова Ш.Қ., Қаюмова Н.М., Аъзамова Н. Мактабгача педагогика. Дарслик. – Т.:Тафаккур, 2019-йил.
14. Саидова Д.И. Мактабгача таълим ташкилотларида педагогик жараённи ташкил этиш.Ўқув қўлланма.-Т.:2022-йил.
15. Мактабгача таълим ташкилотларида таълим дастурларини ишлаб чиқиш. Муаллифлар гуруҳи.Методик қўлланма (биринчи нашр).Тошкент: 2020-йил.

Мундарижа

1.Кириш.....	3
2.Мактабгача таъли тарбиячиларини малакасини ошириш режаси.....	4
3.1-модуль.....	5
4.Мактабгача таълим ташкилотларига оид ҳуқуқий ҳужжатлар.....	6
5.Мактабгача таълим ва тарбия қонуни.....	11
6.Мактабгача таълим ташкилотларида маънавий-маърифий тадбирлар- ни ташкил этиш	42
7.Маънавий-марифий тадбирлар.....	47
8.Ватаним-гўзал Ўзбекистон байрам тадбири.....	48
9.Катталарга ҳурмат бизга шараф.....	49
10.Жамиятда ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини химоя қилиш.....	50
11.Инклюзив таълимнинг вазифалари.....	51
12.Нормалар ва тартиблар.....	52
13. Жамиятда ногиронлиги бўлган болалар ҳуқуқларини химоя қилиш..... (мавзу давоми).....	56
14.Инсон қадри – энг олий қадр.....	59
15.Мактабгача таълим ташкилотларида болалар ҳаёт фаолияти хавфсизли-..... гини таъминлаш.....	60
16.Соғлом овқатлантиришга оид меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар.....	62
17.Соғлом овқатлантириш миллий сиёсатнинг устувор йўналиши.....	64
18. 2 модуль. Умумкасбий кўникмаларни ривожлантириш.....	67
19.Давлат таълим талаблари ва “Илк қадам” давлат ўқув дастури асосида..... таълим ва тарбия жараёнини режалаштириш.....	69
20. Таълим-тарбия жараёнини режалаштириш(йиллик, ойлик, ҳафталик).....	70
21.Мактабгача таълим ташкилотларининг мақсад ва вазифалари.....	75
22.Боланинг соғлигини сақлаш,мустаҳкамлаш, ва хавфсиз..... муҳитни таъминлаш.....	77
23.Мактабгача таълим ташкилотининг оила, маҳалла, мактаб ҳамкорлиги.....	77
24.Компетенция, билим, кўникма, малака ва қадриятлар.....	78
25.Мактабгача таълим ёшидаги болаларнинг асосий..... психологик хусусиятлари.....	83
26.Педагогик фаолиятни режалаштириш.....	87
27. 3-модуль. Таълим-тарбияни ташкил этишда замонавий ёндашувлар.....	95
28.Мактабгача таълим ташкилотларида таълим-тарбияни ташкил этиш.....	97
29.Ўзбекистон Республикаси мактабгача ва матаб таълими..... ташкилотларида таълим ва тарбия жараёнини тартибга солувчи асосий..... ҳуқуқий ҳужжатлар.....	99
30. Мактабгача таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнини.....	

муваффақиятли ташкил этиш.....	101
31.Педагогик маҳорат, таълим методлари, методикалар ва.....	
педагогик технологиялар.....	104
32.Мактабгача таълимнинг асосий тамойиллари.....	105
33.Мактабгача таълимда педагогик жараён самарадорлигини ошириш йўллари.....	106
34.Ўйин орқали таълим.....	109
35.Ўзлаштириш учун саволлар.....	111
36.Ижодий фикрлашни шакллантириш.....	112
37.Вақтни билиш.....	114
38.Мактабгача таълим ёшидаги болалар учун машғулот.....	
ишламаларидан намуналар.....	115
39.Мактабгача таълим ташкилотларида ташкил этиладиган марказлар.....	119
40.Рақамли технологиялар.....	122
41.Фойдаланган адабиётлар.....	123